صرف گھوٹوی

مصنفہ

شیخ العلماء حضرت مولانا الحافظ محمد جمال الدین صاحب بانی مدرسہ عربیہ گھوٹہ شریف

نزد قاسم بیلہ ملتان

بتصحیح تام

استاذ العلماء حضرت مولانا محمد رفیع الدین صاحب مدرسہ گھوٹہ شریف

باہتمام

ابو العارف عبد البر محمد قاسم مدرس قاسم العلوم - ملتان -

و مہتمم جامعہ عثمانیہ ملتان

ناشر مکتبہ قاسمیہ، سول ہسپتال، ملتان

یوسفی فاضل قاسم العلوم ملتان

صرفِ گھوٹوی اور حالاتِ مصنف

صرف گھوٹوی بفضلہ تعالیٰ یہ کتاب علم صرف میں یگانہ حیثیت رکھتی ہے۔ اس میں چند خصوصیات ہیں جو دوسری کتب صرف میں نہیں پائی جاتی۔ صرف گھوٹوی کے یاد کرنے سے ایسی استعداد پیدا ہوجاتی ہے کہ طالب العلم تمام کتب صرف سے بے نیاز ہوجاتا ہے۔ یہ صرف علماء میں ایسی مقبول ہوئی کہ مدارس عربیہ نے اس کو پڑھنا شروع کردیا۔ اور اس کی مانگ عام ہوگئی ہے۔

حالاتِ مصنف (۱) حضرت کا اسم گرامی شیخ العلماء الحافظ محمد جمال الدین بن محمد صالح بن محمد شریف۔ ان کے آباء اجداد علاقہ لیہ (ضلع مظفر گڑھ) کے رہنے والے تھے۔ سب سے پہلے آپ کے دادا صاحب نے بمقام گھوٹہ نزد قاسم بیلہ ملتان میں سکونت اختیار فرماکر ایک دینی مدرسہ کا آغاز فرمایا۔ مولانا محمد جمال الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اس مدرسہ میں ابتدائی تعلیم حاصل کرکے مختلف مدارس میں تعلیمی فراغت پائی۔

(۲) پھر تحصیل علم کے بعد گھوٹہ کی درس گاہ میں تدریس شروع فرمادی۔ آپ کے درس میں سینکڑوں علماء کرام فیض یاب ہوئے۔

(۳) شیخ العلماءؒ نے علم صرف پڑھانے کا طریقہ مسو کا چھوڑ کر ایک آسان اور نفع مند طریقہ ایجاد فرماکر قوانین صرف کا مجموعہ بنام صرف گھوٹوی تصنیف فرماکر علماء اسلام پر احسان کیا۔

تلامذہ آپ کے سینکڑوں شاگردوں نے ملک کے گوشہ گوشہ میں تعلیم دین اور تبلیغ اسلام کا کام اپنی پوری قربانی سے سرانجام دیا۔ خاص کر حضرت کے مقبول ترین شاگرد شیخ الحدیث حضرت مولانا غلام محمد صاحبؒ ہیں۔ جو اپنے استاذ کرم (مولانا جمال الدینؒ) کی درس گاہ گھوٹہ (نزد قاسم بیلہ ملتان) میں عرصہ دراز تمام علوم کی تدریس فرماتے رہے۔ اس کے بعد شیخ الجامع کے عہدہ پہ مدرسہ عباسیہ بہاول پور میں ہزاروں علماء کو علم کی دولت سے مالا مال فرمایا۔

تصانیف آپ کی مشہور تصانیف (۱) صرف گھوٹوی (۲) ترکیب مائۃ عامل (۳) فوائد رفیعہ (۴) حاشیہ متن متین (۵) رسالہ فوق العقد (۶) تحقیق علم غیب۔

وفات مقام بستی گھوٹہ نزد قاسم بیلہ ملتان ۱۳۲۵ھ میں انتقال فرمایا۔ آپ کو مدرسہ کے قبرستان میں دفن کیا گیا۔

نور اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ۔

صرف گھوٹوی

رب یسر ولا تعسر وتمم بالخیر
بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ۝

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم بدان اسعدک اللہ تعالیٰ فی الدارین
کہ کلمات لغت عرب بر سہ قسم است اسم است و فعل است و حرف است
اسم چوں رجل و فرس و فعل چوں ضرب و دحرج و حرف چوں من و الی۔
اسم بر سہ قسم است ثلاثی و رباعی و خماسی. ثلاثی سہ حرفی را گویند چوں
زید و رباعی چہار حرفی را گویند چوں جعفر و خماسی پنج حرفی را گویند چوں سفرجل۔
فعل بر دو قسم است ثلاثی و رباعی. ثلاثی چوں ضرب و رباعی چوں دحرج
بدانکہ میزان کلام عرب فاء و عین و لام است و حرف بر دو قسم است
حرف اصلی و حرف زائدہ۔ حرف اصلی آنست کہ در مقابلہ فاء و عین و لام بود۔ و
در جمیع تصریفات کلمہ موجود بود لفظاً یا تقدیراً چوں حروف ضرب بر وزن
فعل و حرف زائدہ آنست کہ در مقابلہ فاء و عین و لام نبود و در جمیع تصریفات
کلمہ موجود نبود نہ لفظاً نہ تقدیراً چوں ہمزہ اکرم بر وزن افعل و حرف اصلی در
ثلاثی سہ اند فاء و عین و یک لام چوں ضرب بر وزن فعل و حرف اصلی در
رباعی چہار اند فاء و عین و دو لام چوں دحرج بر وزن فعلل و حرف اصلی در خماسی
پنج اند فاء و سہ لام چوں جحمرش بر وزن فعلل۔
ثلاثی۔ بر دو قسم است ثلاثی مجرد و ثلاثی مزید فیہ ثلاثی مجرد آنست کہ بر سہ حرف

(حاشیہ: این را سہ اقسام گویند ۱۲)

اصلی او حرفے زیادہ نبود چوں ضَرَبَ بروزن فَعَلَ وثلاثی مزید فیہ آنست کہ برسہ حرف اصلی او حرفے زیادہ بود چوں اَکْرَمَ بروزن اَفْعَلَ رباعی نیز بر دو قسم است رباعی مجرد و رباعی مزید فیہ۔ رباعی مجرد آنست کہ بر چہار حرف اصلی او حرف زیادہ نبود چوں دَحْرَجَ بروزن فَعْلَلَ۔ و رباعی مزید فیہ آنست کہ بر چہار حرف اصلی او حرفے زیادہ بود چون تَدَحْرَجَ بروزن تَفَعْلَلَ۔ خماسی نیز بر دو قسم است خماسی مجرد و خماسی مزید فیہ خماسی مجرد آنست کہ بر پنج حرف اصلی او حرف زیادہ نبود چوں جَحْمَرِشٌ بروزن فَعْلَلِلٌ خماسی مزید فیہ آنست کہ بر پنج حرف اصلی او حرفے زیادہ بود خَنْدَرِیْسٌ بروزن فَعْلَلِیْلٌ۔

بدانکہ جملہ اسمائے متمکنہ و افعال متصرفہ از ہفت قسم بروں نیست

(شعر) صحیح است و مثال است و مضاعف
لفیف و ناقص و مہموز و اجوف،

صحیح آنست کہ حرفے از حروف اصلی او حرف علتہ و ہمزہ و حرف مکرر نباشد چوں ضَرَبَ بروزن فَعَلَ و مہموز آنست کہ حرفے از حروف اصلی او ہمزہ باشد پس اگر ہمزہ در مقابلہ فا بود آن را مہموز الفا گویند چوں اَمَرَ بروزن فَعَلَ و اگر ہمزہ در مقابلہ عین بود آن را مہموز العین گویند چوں سَئَلَ بروزن فَعَلَ و اگر ہمزہ در مقابلہ لام بود آں را مہموز اللام گویند چوں قَرَأَ بروزن فَعَلَ۔ بدانکہ حرفے کہ در کتابت چوں عَصَاء ایستادہ نوشتہ شود پس اگر در تلفظ متحرک یا ساکن یا مضغطہ باشد ہمزہ است و اگر ساکن بے ضغطہ باشد الف است مضاعف آنست کہ حرفے از حروف اصلی او حرف مکرر باشد و مضاعف بر دو قسم است مضاعف ثلاثی و مضاعف رباعی مضاعف ثلاثی آنست کہ در مقابلہ عین و لام کلمہ او حرف مکرر باشد چوں مَدَدَ بروزن فَعَلَ و مضاعف رباعی

علہ ... در یضرب بر سہ حرف اصلی حرف زیادہ است حالانکہ ایں را مجرد گویند جواب دارد مدار در مجرد بر صیغہ ماضی اول است

آنست کہ در مقابلہ فاء ولام اولے وعین ولام ثانی او حرفے مکرر باشد چون زَلْزَلَ بروزن فَعْلَلَ اَمّا مثل دَدَنٌ وقَلَقٌ وسَلْسَبِیْلٌ قلیل اند ومثال آنست کہ در مقابلہ فا کلمہ او حرف علت بود چوں وَعَدَ بروزن فَعَلَ وحرف علت سہ اند واو، الف ویا چوں جمع کنی وای شود۔ بیت

حرف علت نام کردند واو والف ویائی را
ہر کہ را درد رسد نا چار گوید وائے را،

لین آن حرف علت را گویند کہ ساکن باشد وحرکت ماقبلش موافق باشد خواہ نباشد چوں قَوْلٌ بروزن فَعْلَ ومدّہ آن حرف علت را گویند کہ ساکن باشد و حرکت ماقبلش موافق باشد چوں ضُوْرِبَ وقِیْلَ وقَالَ۔ واجوف آنست کہ در مقابلہ عین کلمہ او حرف علت بود چوں قَوَلٌ بروزن فَعَلٌ وناقص آنست کہ در مقابلہ لام کلمہ او حرف علت بود چون رَمَیْتُ بروزن فَعَلْتُ۔
ولفیف بردو قسم است، لفیف مقرون ولفیف مفروق، لفیف مقرون آنست کہ در مقابلہ عین ولام کلمہ او حرف علت بود چوں طَوَیْتُ و بروزن فَعَلْتُ ولفیف مفروق آنست کہ در مقابلہ فاء ولام کلمہ او حرف علت بود چوں وَقَیْتُ بروزن فَعَلْتُ اَمّا مثل وَیْلٌ ویَوْمٌ قلیل اند ووَدَیْتُ و یَدَیْتُ اقل اند۔

اسم بردو قسم است اسم جامد واسم مصدر۔ اسم جامد آنست کہ از وے چیزے اشتقاق کردہ نشود ودر آخر معنی فارسی او دال ونون یا تا ونون نباشد چوں رَجُلٌ وفَرَسٌ واسم مصدر آنست کہ از وے چیزے اشتقاق کردہ شود ودر آخر معنی فارسی او دال ونون یا تا ونون باشد چوں اَلضَّرْبُ زدن وَالْقَتْلُ کشتن، ۔

بدانکہ عرب از ہر مصدر دوازدہ چیزے اشتقاق مے کند، ماضی مضارع، اسم فاعل اسم مفعول، جحد، نفی، امر، نہی، اسم زمان اسم مکان اسم آلہ، اسم تفضیل ماضی زمان گذشتہ را گویند، مضارع زمان آیندہ را گویند، اسم فاعل کارکنندہ را گویند اسم مفعول کار کردہ شدہ را گویند جحد انکار ماضی را گویند، نفی انکار مستقبل را گویند امر فرمودن کارے نہی باز داشتن از کارے اسم زمان نام وقت کردن کارے، اسم مکان نام جائے کردن کارے، اسم آلہ نام آنچہ بوئے کارکنند، اسم تفضیل بہتر کارکنندہ را گویند

بَابِ اوّل

صرفِ صغیر: تو ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ يَفْعِلُ چوں اَلضَّرْبُ زدن :- ضَرَبَ يَضْرِبُ ضَرْباً فَهُوَ ضَارِبٌ وَضُرِبَ يُضْرَبُ ضَرْباً فَذَاكَ مَضْرُوبٌ لَمْ يَضْرِبْ لَمْ يُضْرَبْ لَا يَضْرِبُ لَا يُضْرَبُ لَنْ يَضْرِبَ لَنْ يُضْرَبَ الامر منہ اِضْرِبْ لِتَضْرِبْ لِيَضْرِبْ لِيُضْرَبْ والنہی عنہ لَا تَضْرِبْ لَا تُضْرَبْ لَا يَضْرِبْ لَا يُضْرَبْ والظرف منہ مَضْرِبٌ والآلۃ منہ مِضْرَبٌ ومِضْرَبَةٌ ومِضْرَابٌ واسم التفضيل المذكر منہ اَضْرَبُ والمؤنث منہ ضُرْبٰى

صرفِ کبیر فعل ماضی معلوم: ضَرَبَ ضَرَبَا ضَرَبُوْا ضَرَبَتْ ضَرَبَتَا ضَرَبْنَ ضَرَبْتَ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُمْ ضَرَبْتِ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُنَّ ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا۔

صرفِ کبیر فعل ماضی مجہول الخ: ضُرِبَ ضُرِبَا ضُرِبُوْا ضُرِبَتْ ضُرِبَتَا ضُرِبْنَ

ضَرَبْتَ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُمْ ضَرَبْتِ ضَرَبْتُمَا ضَرَبْتُنَّ ضَرَبْتُ ضَرَبْنَا

صرف کبیر فعل مضارع معلوم الخ يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ يَضْرِبُوْنَ تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ يَضْرِبْنَ تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ تَضْرِبُوْنَ تَضْرِبِيْنَ تَضْرِبَانِ تَضْرِبْنَ اَضْرِبُ نَضْرِبُ ؎

صرف کبیر فعل مضارع مجہول الخ يُضْرَبُ يُضْرَبَانِ يُضْرَبُوْنَ تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ يُضْرَبْنَ تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ تُضْرَبُوْنَ تُضْرَبِيْنَ تُضْرَبَانِ تُضْرَبْنَ اُضْرَبُ نُضْرَبُ ؎

صرف کبیر اسم فاعل الخ ضَارِبٌ ضَارِبَانِ ضَارِبُوْنَ ضَرَبَةٌ ضُرَّبٌ ضُرَّابٌ ضِرَابٌ ضُرُوْبٌ ضُرَبَاءُ ضُرْبَانٌ اَضْرَابٌ اَضْرِبَاءُ اَضْرِبَةٌ ضَارِبَةٌ ضَارِبَتَانِ ضَارِبَاتٌ ضَوَارِبُ ضُرَّبٌ ضُوَيْرِبٌ ضُوَيْرِبَةٌ ؎

صرف کبیر اسم مفعول الخ مَضْرُوْبٌ مَضْرُوْبَانِ مَضْرُوْبُوْنَ مَضْرُوْبَةٌ مَضْرُوْبَتَانِ مَضْرُوْبَاتٌ مَضَارِيْبُ مُضَيْرِيْبٌ وَمُضَيْرِيْبَةٌ ؎

صرف کبیر فعل جحد معلوم الخ لَمْ يَضْرِبْ لَمْ يَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبُوْا لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبْنَ لَمْ تَضْرِبْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبُوْا لَمْ تَضْرِبِيْ لَمْ تَضْرِبَا لَمْ تَضْرِبْنَ لَمْ اَضْرِبْ لَمْ نَضْرِبْ

صرف کبیر فعل جحد مجہول لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبُوْا ، لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ يُضْرَبْنَ

لَمْ تُضْرَبْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبُوْا لَمْ تُضْرَبِيْ لَمْ تُضْرَبَا لَمْ تُضْرَبْنَ
لَمْ اُضْرَبْ لَمْ نُضْرَبْ

صرف کبیر فعل نفی مطلق معلوم لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبُوْنَ لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبَانِ لَا يَضْرِبْنَ لَا تَضْرِبُ
لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبُوْنَ لَا تَضْرِبِيْنَ لَا تَضْرِبَانِ لَا تَضْرِبْنَ
لَا اَضْرِبُ لَا نَضْرِبُ ؛

صرف کبیر فعل نفی مطلق مجہول لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبُوْنَ لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا يُضْرَبْنَ
لَا تُضْرَبُ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبُوْنَ لَا تُضْرَبِيْنَ لَا تُضْرَبَانِ لَا تُضْرَبْنَ
لَا اُضْرَبُ لَا نُضْرَبُ ؛

صرف کبیر فعل نفی مؤکد معلوم لَنْ يَّضْرِبَ لَنْ يَّضْرِبَا لَنْ يَّضْرِبُوْا لَنْ تَضْرِبَ لَنْ تَضْرِبَا لَنْ يَّضْرِبْنَ
لَنْ تَضْرِبَ لَنْ تَضْرِبَا لَنْ تَضْرِبُوْا لَنْ تَضْرِبِيْ لَنْ تَضْرِبَا لَنْ تَضْرِبْنَ
لَنْ اَضْرِبَ لَنْ نَّضْرِبَ ؛

صرف کبیر فعل نفی مؤکد مجہول الخ لَنْ يُّضْرَبَ لَنْ يُّضْرَبَا لَنْ يُّضْرَبُوْا لَنْ تُضْرَبَ لَنْ تُضْرَبَا لَنْ يُّضْرَبْنَ
لَنْ تُضْرَبَ لَنْ تُضْرَبَا لَنْ تُضْرَبُوْا لَنْ تُضْرَبِيْ لَنْ تُضْرَبَا لَنْ تُضْرَبْنَ
لَنْ اُضْرَبَ لَنْ نُّضْرَبَ ؛

صرف کبیر فعل امر حاضر معلوم الخ اِضْرِبْ اِضْرِبَا اِضْرِبُوْا اِضْرِبِيْ اِضْرِبَا اِضْرِبْنَ ۔
مؤکد بانون تاکید ثقیلہ اِضْرِبَنَّ اِضْرِبَانِّ اِضْرِبُنَّ اِضْرِبِنَّ اِضْرِبَانِّ اِضْرِبْنَانِّ

مؤکد بانون تاکید خفیفہ اِضْرِبَنْ اِضْرِبُنْ اِضْرِبِنْ ؛

صرف کبیر فعل امر حاضر مجہول
لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبُوْا لِتُضْرَبِیْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبْنَ ۔

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لِتُضْرَبَنَّ لِتُضْرَبَانِّ لِتُضْرَبُنَّ لِتُضْرَبِنَّ لِتُضْرَبَانِّ لِتُضْرَبْنَانِّ ؛ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لِتُضْرَبَنْ لِتُضْرَبُنْ لِتُضْرَبِنْ ؛

صرف کبیر فعل امر غائب معلوم الخ
لِیَضْرِبْ لِیَضْرِبَا لِیَضْرِبُوْا لِتَضْرِبْ لِتَضْرِبَا لِیَضْرِبْنَ لِاَضْرِبْ لِنَضْرِبْ

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ ؛ لِیَضْرِبَنَّ لِیَضْرِبَانِّ لِیَضْرِبُنَّ لِتَضْرِبَنَّ لِتَضْرِبَانِّ لِیَضْرِبْنَانِّ لِاَضْرِبَنَّ لِنَضْرِبَنَّ

مؤکد بانون تاکید خفیفہ لِیَضْرِبَنْ لِیَضْرِبُنْ لِتَضْرِبَنْ لِاَضْرِبَنْ لِنَضْرِبَنْ

صرف کبیر فعل امر غائب مجہول
لِیُضْرَبْ لِیُضْرَبَا لِیُضْرَبُوْا لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِیُضْرَبْنَ لِاُضْرَبْ لِنُضْرَبْ ؛

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لِیُضْرَبَنَّ لِیُضْرَبَانِّ لِیُضْرَبُنَّ لِتُضْرَبَنَّ لِتُضْرَبَانِّ لِیُضْرَبْنَانِّ لِاُضْرَبَنَّ لِنُضْرَبَنَّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لِیُضْرَبَنْ لِیُضْرَبُنْ لِتُضْرَبَنْ لِاُضْرَبَنْ لِنُضْرَبَنْ

صرف کبیر فعل نہی حاضر معلوم
لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبُوْا لَا تَضْرِبِیْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبْنَ ۔

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لَا تَضْرِبَنَّ لَا تَضْرِبَانِّ لَا تَضْرِبُنَّ لَا تَضْرِبِنَّ ، لَا تَضْرِبَانِّ لَا تَضْرِبْنَانِّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لَا تَضْرِبَنْ لَا تَضْرِبُنْ لَا تَضْرِبِنْ ؛

صرف کبیر فعل نہی حاضر مجہول الخ لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبُوْا لَا تُضْرَبِیْ لَا تُضْرَبَا لَا تُضْرَبْنَ ٭

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لَا تُضْرَبَنَّ لَا تُضْرَبَانِّ لَا تُضْرَبُنَّ لَا تُضْرَبِنَّ لَا تُضْرَبَانِّ لَا تُضْرَبْنَانِّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لَا تُضْرَبَنْ لَا تُضْرَبُنْ لَا تُضْرَبِنْ ٭

صرف کبیر فعل نہی غائب معلوم لَا يَضْرِبْ لَا يَضْرِبَا لَا يَضْرِبُوْا لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا يَضْرِبْنَ لَا اَضْرِبْ لَا نَضْرِبْ

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لَا يَضْرِبَنَّ لَا يَضْرِبَانِّ لَا يَضْرِبُنَّ لَا تَضْرِبَنَّ لَا تَضْرِبَانِّ لَا يَضْرِبْنَانِّ لَا اَضْرِبَنَّ لَا نَضْرِبَنَّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لَا يَضْرِبَنْ لَا يَضْرِبُنْ لَا تَضْرِبَنْ لَا اَضْرِبَنْ لَا نَضْرِبَنْ ٭

صرف کبیر فعل نہی غائب مجہول الخ لَا يُضْرَبْ لَا يُضْرَبَا لَا يُضْرَبُوْا لَا تُضْرَبْ لَا تُضْرَبَا لَا يُضْرَبْنَ لَا اُضْرَبْ لَا نُضْرَبْ مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لَا يُضْرَبَنَّ لَا يُضْرَبَانِّ لَا يُضْرَبُنَّ لَا تُضْرَبَنَّ لَا تُضْرَبَانِّ لَا يُضْرَبْنَانِّ لَا اُضْرَبَنَّ لَا نُضْرَبَنَّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ لَا يُضْرَبَنْ لَا يُضْرَبُنْ لَا تُضْرَبَنْ لَا اُضْرَبَنْ لَا نُضْرَبَنْ

صرف کبیر اسم ظرف الخ مَضْرِبٌ مَضْرِبَانِ مَضَارِبُ مُضَيْرِبٌ

صرف کبیر اسم آلہ صغریٰ الخ مِضْرَبٌ مِضْرَبَانِ مَضَارِبُ مُضَيْرِبٌ

صرف کبیر اسم آلہ وسطیٰ الخ مِضْرَبَةٌ مِضْرَبَتَانِ مَضَارِبُ مُضَيْرِبَةٌ

صرف کبیر اسم آلہ کبری مِضْرَابٌ مِضْرَابَانِ مَضَارِیْبُ مُضَیْرِیْبٌ

صرف کبیر اسم تفضیل المذکر أَضْرَبُ أَضْرَبَانِ أَضْرَبُوْنَ
أَضَارِبُ أُضَیْرِبٌ۔

صرف کبیر اسم تفضیل المؤنث ضُرْبَی ضُرْبَیَانِ ضُرْبَیَاتٌ
ضُرَبٌ ضُرَیْبَی

فرخ احمد بستی ناظم قاسم العلوم ملتان

مَعانی و صیغہ جات باب اوّل

ماضی معلوم

ضَرَبَ	زد آن یک مرد در زمان گذشتہ صیغہ واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
ضَرَبَا	زدند آن دو مرداں ؍؍ ؍؍ صیغہ تثنیہ مذکر غائبَین الخ
ضَرَبُوا	زدند آن ہمہ مردان ؍؍ ؍؍ صیغہ جمع مذکر غائبِین الخ
ضَرَبَتْ	زد آن یک زن ؍؍ ؍؍ ؍؍ واحد مؤنثہ غائبہ الخ
ضَرَبَتَا	زدآن دو زنان ؍؍ ؍؍ ؍؍ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
ضَرَبْنَ	زدند آں ہمہ زنان ؍؍ ؍؍ ؍؍ جمع ؍؍ غائبات
ضَرَبْتَ	زدی تو یک مرد ؍؍ ؍؍ ؍؍ واحد مذکر مخاطب الخ
ضَرَبْتُمَا	زدید شما دو مردان ؍؍ ؍؍ ؍؍ جمع ؍؍ مخاطبین الخ
ضَرَبْتُمْ	زدید شما ہمہ مردان ؍؍ ؍؍ ؍؍ جمع ؍؍ مخاطبِین الخ
ضَرَبْتِ	زدی تو یک زن ؍؍ ؍؍ ؍؍ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
ضَرَبْتُمَا	زدید شما دو زنان ؍؍ ؍؍ ؍؍ تثنیہ ؍؍ مخاطبتین
ضَرَبْتُنَّ	زدید شما ہمہ زنان ؍؍ ؍؍ ؍؍ جمع ؍؍ مخاطبات
ضَرَبْتُ	زدم من یک مرد یا یک زن ؍؍ ؍؍ صیغہ واحد متکلم الخ
ضَرَبْنَا	زدیم ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان صیغہ متکلم مع الغیر فعل ماضی معلوم ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ

ماضی مجہول

ضُرِبَ	زدہ شد آن یک مرد در زمان گذشتہ صیغہ واحد مذکر غائب فعل ماضی مجہول
ضُرِبَا	زدہ شدند آں دو مردان ״ ״ ״ ״ تثنیہ مذکر غائبین الخ ثلاثی مجرد صحیح از باب فعل یفعل
ضُرِبُوا	زدہ شدند آں ہمہ مرداں ״ ״ ״ ״ جمع مذکر غائبین الخ
ضُرِبَتْ	زدہ شد آن یک زن ״ ״ ״ ״ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
ضُرِبَتَا	زدہ شدند آن دو زنان ״ ״ ״ تثنیہ مؤنثہ غائبتین الخ
ضُرِبْنَ	زدہ شدند آں ہمہ زنان ״ ״ ״ ״ جمع مؤنث غائبات الخ
ضُرِبْتَ	زدہ شدی تو یک مرد ״ ״ ״ واحد مذکر مخاطب الخ
ضُرِبْتُمَا	زدہ شدید شما دو مردان ״ ״ ״ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
ضُرِبْتُمْ	زدہ شدید شما ہمہ مردان ״ ״ ״ جمع مذکر مخاطبین الخ
ضُرِبْتِ	زدہ شدی تو یک زن ״ ״ ״ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
ضُرِبْتُمَا	زدہ شدید شما دو زنان ״ ״ ״ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
ضُرِبْتُنَّ	زدہ شدید شما ہمہ زنان ״ ״ ״ جمع مؤنث مخاطبات الخ
ضُرِبْتُ	زدہ شدم من یک مرد یا یک زن ״ ״ ״ صیغہ واحد متکلم الخ
ضُرِبْنَا	زدہ شدیم ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان در زمان الخ

مُضارِع مَعلُوم

يَضْرِبُ	می زند یا خواہد زد آں یک مرد در زمان حال یا استقبال صیغہ واحد مذکر غائب فعل مضارع مثبت
يَضْرِبَانِ	می زنند یا خواہند زد آں دو مرداں در زمان حال یا استقبال صیغہ تثنیہ مذکر غائب معلوم ثلاثی مجرد از باب فعل یفعل
يَضْرِبُوْنَ	می زنند یا خواہند زد آں ہمہ مرداں در زمانہ حال یا استقبال صیغہ جمع مذکر غائب الخ
تَضْرِبُ	می زند یا خواہد زد آں یک زن .... « « « « صیغہ واحد مؤنثہ غائبہ
تَضْرِبَانِ	می زنند یا خواہند زد آں دو زناں « « « « صیغہ تثنیہ مؤنث غائبین
يَضْرِبْنَ	می زنند یا خواہند زد آں ہمہ زناں « « « صیغہ جمع مؤنث غائبات
تَضْرِبُ	می زنی یا خواہی زد تو یک مرد « « « « صیغہ واحد مذکر مخاطب الخ
تَضْرِبَانِ	می زنید یا خواہید زد شما دو مرداں « « « « صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
تَضْرِبُوْنَ	می زنید یا خواہید زد شما ہمہ مرداں « « « « صیغہ جمع مذکر مخاطبین الخ
تَضْرِبِيْنَ	می زنی یا خواہی زد تو یک زن « « « « صیغہ واحد مؤنثہ مخاطبہ الخ
تَضْرِبَانِ	می زنید یا خواہید زد شما دو زناں « « « « صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبین الخ
تَضْرِبْنَ	می زنید یا خواہید زد شما ہمہ زناں « « « « جمع مؤنث مخاطبات
اَضْرِبُ	می زنم یا خواہم زد من یک مرد یا یک زن « « « « واحد متکلم الخ
نَضْرِبُ	می زنیم یا خواہیم زد ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں در زمان حال یا استقبال صیغہ متکلم مع الغیر فعل مضارع معلوم

مضارع مجہول

يُضْرَبُ	زدہ مے شود یا خواہد زدہ شد آں یک مرد در زمان حال یا استقبال صیغہ واحد مذکر غائب
يُضْرَبَانِ	زدہ میشوند یا خواہند زدہ شد آں دو مرداں در زماں الخ فعل مضارع مجہول الخ
يُضْرَبُونَ	زدہ مے شوند یا خواہند زدہ شد آں ہمہ مرداں در زمان الخ
تُضْرَبُ	زدہ میشود یا خواہد زدہ شد آں یک زن در زمانہ حال یا استقبال الخ
تُضْرَبَانِ	زدہ میشوند یا خواہند زدہ شد آں دو زنان الخ
يُضْرَبْنَ	زدہ میشوند یا خواہند زدہ شد آں ہمہ زناں الخ
تُضْرَبُ	زدہ میشوی یا خواہی زدہ شد تو یک مرد الخ
تُضْرَبَانِ	زدہ میشوید یا خواہید زدہ شد شما دو مرداں الخ
تُضْرَبُونَ	زدہ میشوید یا خواہید زدہ شد شما ہمہ مرداں الخ
تُضْرَبِينَ	زدہ میشوی یا خواہی زدہ شد تو یک زن الخ
تُضْرَبَانِ	زدہ میشوید یا خواہید زدہ شد شما دو زناں الخ
تُضْرَبْنَ	زدہ مے شوید یا خواہید زدہ شد شما ہمہ زنان الخ
أُضْرَبُ	زدہ میشوم یا خواہم زدہ شد من یک مرد یا یک زن الخ
نُضْرَبُ	زدہ میشویم یا خواہیم زدہ شد ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں در زمان حال یا استقبال الخ

اسم فاعل

ضَارِبٌ	یک مرد زننده صیغه واحد مذکر اسم فاعل ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
ضَارِبَانِ	دو مردان زننده صیغه تثنیه مذکر 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبُونَ	ہمہ مردان زننده صیغه جمع مذکر سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَرَبَۃٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّبٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّابٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضِرَابٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرُوبٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
اَضْرِبَاءُ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
اَضْرِبَۃٌ	ہمہ مردان زننده صیغه جمع مذکر مکسر اسم فاعل 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبَۃٌ	یک زن زننده صیغه واحده مؤنث اسم فاعل ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
ضَارِبَتَانِ	دو زنان زننده صیغه تثنیه مؤنث 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبَاتٌ	ہمہ زنان زننده صیغه جمع مؤنث سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَوَارِبُ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّبٌ	ہمہ زنان زننده صیغه جمع مؤنث مکسر 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُوَیْرِبٌ	یک مرد اندک زننده صیغه واحد مذکر مصغر 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُوَیْرِبَۃٌ	یک زن اندک زننده صیغه واحده مؤنث مصغره 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃

اسم مفعول

مَضْرُوْبٌ	یک مرد زده شده صیغه واحد مذکر اسم مفعول ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
مَضْرُوْبَانِ	دو مردان زده شده صیغه تثنیه ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״
مَضْرُوْبُوْنَ	همه مردان زده شده صیغه جمع مذکر سالم ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״
مَضْرُوْبَةٌ	یک زن زده شده صیغه واحد مؤنثه ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״
مَضْرُوْبَتَانِ	دو زنان زده شده صیغه تثنیه مؤنث ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״
مَضْرُوْبَاتٌ	همه زنان زده شده صیغه جمع مؤنث سالم ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״ ״
مَضَارِیْبُ	همه مردان یا همه زنان زده شده صیغه جمع مکسر مشترک اسم مفعول الخ
مُضَیْرِیْبٌ	یک مرد اندک زده شده صیغه واحد مذکر مصغر اسم مفعول الخ
مُضَیْرِیْبَةٌ	یک زن اندک زده شده صیغه واحده مؤنثه مصغره اسم مفعول الخ

جحد معلوم

لَمْ یَضْرِبْ	نه زد آن یک مرد در زمان گذشته صیغه واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم ثلاثی مجرد
لَمْ یَضْرِبَا	نه زدند آن دو مردان در زمان گذشته صیغه تثنیه مذکر صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
لَمْ یَضْرِبُوْا	نه زدند آن همه مردان در زمان گذشته صیغه جمع مذکر غائبین الخ
لَمْ تَضْرِبْ	نه زد آن یک زن ״ ״ ״ صیغه واحده مؤنثه غائبه الخ
لَمْ تَضْرِبَا	نه زدند آن دو زنان ״ ״ ״ صیغه تثنیه مؤنث غائبتین الخ

اسم فاعل

ضَارِبٌ	یک مرد زننده صیغه واحد مذکر اسم فاعل ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
ضَارِبَانِ	دو مردان زننده صیغه تثنیه مذکر 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبُوْنَ	همه مردان زننده صیغه جمع مذکر سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَرَبَةٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّبٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّابٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضِرَابٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرُوْبٌ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
اَضْرِبَاءُ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
اَضْرِبَةٌ	همه مردان زننده صیغه جمع مذکر مکسر اسم فاعل 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبَةٌ	یک زن زننده صیغه واحده مونث اسم فاعل ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
ضَارِبَتَانِ	دو زنان زننده صیغه تثنیه مونث 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَارِبَاتٌ	همه زنان زننده صیغه جمع مونث سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضَوَارِبُ	〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُرَّبٌ	همه زنان زننده صیغه جمع مونث مکسر 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُوَیْرِبٌ	یک مرد اندک زننده صیغه واحد مذکر مصغر 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
ضُوَیْرِبَةٌ	یک زن اندک زنند صیغه واحده مونثه مصغره 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃

اسم مفعول

مَضْرُوْبٌ	یک مرد زدہ شدہ صیغہ واحد مذکر اسم مفعول ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
مَضْرُوْبَانِ	دو مردان زدہ شدہ صیغہ تثنیہ 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
مَضْرُوْبُوْنَ	ہمہ مردان زدہ شدہ صیغہ جمع مذکر سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
مَضْرُوْبَۃٌ	یک زن زدہ شدہ صیغہ واحد مؤنثہ 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
مَضْرُوْبَتَانِ	دو زنان زدہ شدہ صیغہ تثنیہ مؤنث 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
مَضْرُوْبَاتٌ	ہمہ زناں زدہ شدہ صیغہ جمع مؤنث سالم 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
مَضَارِبُ	ہمہ مرداں یا ہمہ زناں زدہ شدہ صیغہ جمع مکسر مشترک اسم مفعول الخ
مُضَیْرِبٌ	یک مرد اندک زدہ شدہ صیغہ واحد مذکر مصغر اسم مفعول الخ
مُضَیْرِبَۃٌ	یک زن اندک زدہ شدہ صیغہ واحدہ مؤنثہ مصغرہ اسم مفعول الخ

جحد معلوم

لَمْ یَضْرِبْ	نہ زد آں یک مرد در زمان گذشتہ صیغہ واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم ثلاثی مجرد
لَمْ یَضْرِبَا	نہ زدند آں دو مرداں در زمانہ گذشتہ صیغہ تثنیہ مذکر غائب صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
لَمْ یَضْرِبُوْا	نہ زدند آں ہمہ مرداں در زمان گذشتہ صیغہ جمع مذکر غائبین الخ
لَمْ تَضْرِبْ	نہ زد آں یک زن 〃 〃 صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَمْ تَضْرِبَا	نہ زدند آں دو زناں 〃 〃 صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ

لَمْ یَضْرِبْنَ	نه زدند آن همه زنان در زمان گذشته صیغہ جمع مؤنث غائبات الخ
لَمْ تَضْرِبْ	نه زدی تو یک مرد 〃 〃 〃 〃 صیغہ واحد مذکر مخاطب الخ
لَمْ تَضْرِبَا	نه زدید شما دو مردان 〃 〃 〃 صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
لَمْ تَضْرِبُوْا	نه زدید شما همه مردان 〃 〃 〃 صیغہ جمع مذکر مخاطبین الخ
لَمْ تَضْرِبِیْ	نه زدی تو یک زن 〃 〃 〃 صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
لَمْ تَضْرِبَا	نه زدید شما دو زنان 〃 〃 〃 صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
لَمْ تَضْرِبْنَ	نه زدید شما همه زنان 〃 〃 〃 صیغہ جمع مؤنث مخاطبات الخ
لَمْ اَضْرِبْ	نه زدم من یک مرد یا یک زن 〃 〃 〃 صیغہ واحد متکلم الخ
لَمْ نَضْرِبْ	نه زدیم ما دو مردان یا دو زنان یا همه مردان یا همه زنان در زمان گذشته صیغہ متکلم مع الغیر فعل جحد معلوم ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ

جحد مجہول

لَمْ یُضْرَبْ	زده نه شد آن یک مرد در زمان گذشته صیغہ واحد مذکر غائب فعل جحد مجہول ثلاثی مجرد
لَمْ یُضْرَبَا	زده نه شدند آن دو مردان 〃 〃 صیغہ تثنیہ مذکر الخ صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
لَمْ یُضْرَبُوْا	زده نه شدند آن همه مردان 〃 〃 صیغہ جمع مذکر غائبین الخ
لَمْ تُضْرَبْ	زده نه شد آن یک زن 〃 〃 صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَمْ تُضْرَبَا	زده نه شدند آن دو زنان 〃 〃 صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لَمْ یُضْرَبْنَ	زده نه شدند آن همه زنان 〃 〃 صیغہ جمع مؤنث غائبات الخ
لَمْ تُضْرَبْ	زده نه شدی تو یک مرد 〃 〃 صیغہ واحد مذکر مخاطب الخ
لَمْ تُضْرَبَا	زده نه شدید شما دو مردان 〃 〃 〃 صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ

لَمْ تُضْرَبُوْا	زدہ نہ شدید شما ہمہ مردان ״ ״ ״ ״ صیغہ جمع مذکر مخاطبین الخ
لَمْ تُضْرَبِیْ	زدہ نہ شدی تو یک زن ״ ״ ״ صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ
لَمْ تُضْرَبَا	زدہ نہ شدید شما دو زنان ״ ״ ״ صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
لَمْ تُضْرَبْنَ	زدہ نہ شدید شما ہمہ زنان ״ ״ ״ صیغہ جمع مؤنث مخاطبات
لَمْ اُضْرَبْ	زدہ نہ شدم من یک مرد یا یک زن ״ ״ ״ صیغہ واحد متکلم الخ
لَمْ نُضْرَبْ	زدہ نہ شدیم ما دو مرداں یا دو زنان یا ہمہ مردان یا ہمہ زنان در زماں گذشتہ صیغہ متکلم مع الغیر فعل جحد مجہول

فعل نہی مطلق معلوم

لَا یَضْرِبْ - نمی زند یا ناخواہد زد آں یک مرد در زمان حال یا استقبال صیغہ واحد مذکر غائب فعل نہی مطلق معلوم

لَا یَضْرِبَانِ	نے زنند یا نخواہند زد آں دو مردان در زمان حال یا استقبال صیغہ تثنیہ مذکر الخ
لَا یَضْرِبُوْنَ	نے زنند یا نخواہند زد آں ہمہ مردان ״ ״ ״ ״ صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تَضْرِبْ	نے زند یا نخواہد زد آں یک زن ״ ״ ״ ״ صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَا تَضْرِبَانِ	نے زنند یا ناخواہند زد آں دو زنان ״ ״ ״ صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لَا یَضْرِبْنَ	نے زنند یا ناخواہند زد آں ہمہ زنان ״ ״ ״ صیغہ جمع مؤنث غائبات
لَا تَضْرِبْ	نے زنی یا ناخواہی زد تو یک مرد ״ ״ ״ صیغہ واحد مذکر مخاطب الخ
لَا تَضْرِبَانِ	نے زنید یا ناخواہید زد شما دو مردان ״ ״ ״ صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
لَا تَضْرِبُوْنَ	نے زنید یا ناخواہید زد شما ہمہ مردان ״ ״ ״ صیغہ جمع مذکر مخاطبین
لَا تَضْرِبِیْنَ	نے زنی یا ناخواہی زد تو یک زن ״ ״ ״ صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
لَا تَضْرِبَانِ	نے زنید یا نخواہید زد شما دو زنان ״ ״ صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین
لَا تَضْرِبْنَ	نے زنید یا ناخواہید زد شما ہمہ زنان ״ ״ ״ صیغہ جمع مؤنث مخاطبات
لَا اَضْرِبْ	نے زنم یا نخواہم زد من یک مرد یا یک زن ״ ״ ״ صیغہ واحد متکلم الخ

لَا نُضْرَبُ	نمے زنیم یا نا خواہیم زد ما دو مردان یا دو زن یا ہمہ مردان یا ہمہ زن در زمان حال یا استقبال صیغہ متکلم مع الغیر الخ

فعل نفی مطلق مجہول

لَا یُضْرَبُ	زدہ نمیشود یا نخواہد زدہ شد آں یکمرد در زمان حال یا استقبال صیغہ واحد مذکر غائب فعل نفی مطلق مجہول الخ
لَا یُضْرَبَانِ	زدہ نمے شوند یا نخواہند زدہ شد آں دو مرد الخ
لَا یُضْرَبُوْنَ	زدہ نمے شوند یا نخواہند زدہ شد آں ہمہ مرداں الخ صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تُضْرَبُ	زدہ نمے شود یا نخواہد زدہ آں یک زن در زمانہ حال یا استقبال صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَا تُضْرَبَانِ	زدہ نمے شوند یا نخواہند زدہ شد آں دو زناں الخ صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین
لَا یُضْرَبْنَ	زدہ نمے شوند یا نخواہند زدہ شد آں ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث غائبات
لَا تُضْرَبُ	زدہ نمے شوی یا نخواہی زدہ شد تو یک مرد الخ صیغہ واحد مذکر مخاطب
لَا تُضْرَبَانِ	زدہ نمیشوید یا نخواہید زدہ شد شما دو مرداں الخ صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین
لَا تُضْرَبُوْنَ	زدہ نمیشوید یا نخواہید زدہ شد شما ہمہ مرداں الخ صیغہ جمع مذکر مخاطبین
لَا تُضْرَبِیْنَ	زدہ نمیشوی یا نخواہی زدہ شد تو یک زن الخ صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ
لَا تُضْرَبَانِ	زدہ نمیشوید یا نخواہید زدہ شد شما دو زنان الخ صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین
لَا تُضْرَبْنَ	زدہ نمیشوید یا نخواہید زدہ شد شما ہمہ زنان الخ " جمع مؤنث مخاطبات
لَا اُضْرَبُ	زدہ نمیشوم یا نخواہم زدہ شد من یک مرد یا یک زن واحد متکلم
لَا نُضْرَبُ	زدہ نمیشویم یا نخواہیم زدہ شد ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں در زماں حال یا استقبال الخ

فعل نفی مؤکد بالن معلوم

لَنْ یَّضْرِبَ	ہرگز نخواہد زد آں یک مرد در زمان استقبال صیغہ واحد مذکر غائب فعل نفی مؤکد معلوم
لَنْ یَّضْرِبَا	ہرگز نخواہند زد آں دو مردان صیغہ تثنیہ مذکر الخ
لَنْ یَّضْرِبُوْا	ہرگز نخواہند زد آں ہمہ مردان الخ جمع مذکر غائبین الخ
لَنْ تَضْرِبَ	ہرگز نخواہد زد آں یک زن الخ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَنْ تَضْرِبَا	ہرگز نخواہند زد آں دو زنان الخ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لَنْ یَّضْرِبْنَ	ہرگز نخواہند زد آں ہمہ زنان الخ جمع مؤنث غائبات الخ
لَنْ تَضْرِبَ	ہرگز نخواہی زد تو یک مرد الخ واحد مذکر مخاطب الخ
لَنْ تَضْرِبَا	ہرگز نخواہید زد شما دو مرداں الخ تثنیہ مذکر مخاطب الخ
لَنْ تَضْرِبُوْا	ہرگز نخواہید زد شما ہمہ مرداں الخ جمع مذکر مخاطبین الخ
لَنْ تَضْرِبِیْ	ہرگز نخواہی زد تو یک زن الخ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
لَنْ تَضْرِبَا	ہرگز نخواہید زد شما دو زناں الخ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
لَنْ تَضْرِبْنَ	ہرگز نخواہید زد شما ہمہ زناں الخ جمع مؤنث مخاطبات
لَنْ اَضْرِبَ	ہرگز نخواہم زد من یک مرد یا یک زن الخ واحد متکلم
لَنْ نَضْرِبَ	ہرگز نخواہیم زد ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں الخ

لَنْ یُضْرَبَ	ہرگز زدہ نخواہد شد آں یک مرد در زمان استقبال صیغہ واحد مذکر الخ
لَنْ یُضْرَبَا	ہرگز زدہ نخواہند شد آں دو مرداں الخ فعل نفی موکد مجہول الخ
لَنْ یُضْرَبُوْا	ہرگز زدہ نخواہید شد آں ہمہ مردان الخ صیغہ جمع مذکر غائبین مجہول الخ
لَنْ تُضْرَبَ	ہرگز زدہ نخواہد شد آں یک زن الخ صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَنْ تُضْرَبَا	ہرگز زدہ نخواہند شد آں دو زنان الخ صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لَنْ یُضْرَبْنَ	ہرگز زدہ نخواہند شد آں ہمہ زناں الخ صیغہ جمع مؤنث غائبات الخ
لَنْ تُضْرَبَ	ہرگز زدہ نخواہی شد تو یک مرد الخ صیغہ واحد مذکر مخاطب الخ
لَنْ تُضْرَبَا	ہرگز زدہ نخواہید شد شما دو مردان الخ صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
لَنْ تُضْرَبُوْا	ہرگز زدہ نخواہید شد شما ہمہ مردان الخ صیغہ جمع مذکر مخاطبین الخ
لَنْ تُضْرَبِیْ	ہرگز زدہ نخواہی شد تو یک زن الخ صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ
لَنْ تُضْرَبَا	ہرگز زدہ نخواہید شد شما دو زنان الخ صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین
لَنْ تُضْرَبْنَ	ہرگز زدہ نخواہید شد شما ہمہ زناں الخ صیغہ جمع مؤنث مخاطبات
لَنْ اُضْرَبَ	ہرگز زدہ نخواہم شد من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم الخ
لَنْ نُضْرَبَ	ہرگز زدہ نخواہیم شد ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مردان یا ہمہ زناں صیغہ متکلم مع الغیر

فعل امر حاضر معلوم

اِضْرِبْ	بزن تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم الخ
اِضْرِبَا	بزنید شما دو مردان صیغہ تثنیہ مخاطبین ״ ״ ״ ״ ״

اِضْرِبُوْا	بزنید شما همه مردان صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم الخ
اِضْرِبِیْ	بزنی تو یک زن صیغه واحده مؤنثه مخاطبه ״ ״ ״
اِضْرِبَا	بزنید شما دو زنان صیغه تثنیه مؤنث مخاطبتین ״ ״ ״
اِضْرِبْنَ	بزنید شما همه زنان صیغه جمع مؤنث مخاطبات
	مؤکد بانون تاکید ثقیله
اِضْرِبَنَّ	البته باید که بزنی تو یک مرد صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم
اِضْرِبَانِّ	״ ״ ״ بزنید شما دو مردان الخ مؤکد بانون تاکید ثقیله
اِضْرِبُنَّ	״ ״ ״ بزنید شما همه مردان الخ صیغه جمع مذکر مخاطبین
اِضْرِبِنَّ	״ ״ ״ بزنی تو یک زن الخ ״ واحده مؤنثه مخاطبه الخ
اِضْرِبَانِّ	״ ״ ״ بزنید شما دو زنان الخ ״ صیغه تثنیه مؤنث مخاطبتین
اِضْرِبْنَانِّ	بزنید شما همه زنان الخ ״ جمع مؤنث مخاطبات
	مؤکد بانون تاکید خفیفه
اِضْرِبَنْ	البته باید که بزنی[1] تو یک مرد صیغه واحد مذکر مخاطب الخ
اِضْرِبُنْ	״ ״ ״ بزنید شما همه مردان صیغه جمع مذکر مخاطبین الخ
اِضْرِبِنْ	״ ״ ״ بزنید[2] تو یک زن صیغه واحده مؤنثه مخاطبه الخ
	״ ״ ״

[1] الصواب البته ضرور بزن [2] الصواب البته بزن کما هو المعلوم من القواعد الفارسیة

امر حاضر مجہول

لِتُضْرَبْ	باید که زده شوی تو یک مرد صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر مجہول
لِتُضْرَبَا	باید که زده شوید شما دو مردان صیغه تثنیه مذکر الخ ثلاثی مجرد صحیح از باب الخ
لِتُضْرَبُوا	باید زده شوید شما همه مردان صیغه جمع مذکر مخاطبین الخ
لِتُضْرَبِي	باید زده شوی تو یک زن 〃 واحد مؤنثه مخاطبه الخ
لِتُضْرَبَا	باید زده شوید شما دو زنان 〃 تثنیه مؤنث مخاطبتین الخ
لِتُضْرَبْنَ	باید زده شوید شما همه زنان 〃 جمع مؤنث مخاطبات الخ

مؤکد بانون تاکید ثقیله

لِتُضْرَبَنَّ	البته باید که زده شوی تو یک مرد صیغه واحد مذکر مخاطب الخ
لِتُضْرَبَانِّ	〃 〃 〃 زده شوید شما دو مردان الخ تثنیه مذکر مخاطبین الخ
لِتُضْرَبُنَّ	〃 〃 〃 زده شوید شما همه مردان الخ صیغه جمع مذکر مخاطبین
لِتُضْرَبِنَّ	〃 〃 〃 زده شوی تو یک زن الخ 〃 واحده مؤنثه مخاطبه
لِتُضْرَبَانِّ	〃 〃 〃 زده شوید شما دو زنان الخ 〃 تثنیه مؤنث مخاطبتین
لِتُضْرَبْنَانِّ	〃 〃 〃 زده شوید شما همه زنان الخ 〃 جمع مؤنث مخاطبات

مؤکد بانون تاکید خفیفه

لِتُضْرَبَنْ	البته باید که زده شوی تو یک مرد صیغه واحد مذکر مخاطب الخ
لِتُضْرَبُنْ	〃 〃 زده شوید شما همه مردان صیغه جمع مذکر مخاطبین
لِتُضْرَبِنْ	〃 〃 زده شوی تو یک زن صیغه واحده مؤنثه مخاطبه

ل الصواب زده شو الخ در مؤکد با ثقیله البته هر دو زده شود الخ در خفیفه البته زده شود الخ

امر غائب مجہول

لِيُضْرَبْ	باید کہ زدہ شود آن یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل امر مجہول الخ
لِيُضْرَبَا	" " " شوند آن دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر غائبین الخ
لِيُضْرَبُوْا	" " " " آن ہمہ مردان صیغہ جمع مذکر غائبین الخ
لِتُضْرَبْ	" " زدہ شود آن یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لِتُضْرَبَا	" " زدہ شوند آن دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لِتُضْرَبْنَ	" " زدہ شوند آن ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث غائبات الخ
لِاُضْرَبْ	" " زدہ شوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم الخ
لِنُضْرَبْ	" " زدہ شویم ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرد یا ہمہ زنان صیغہ متکلم مع الغیر

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ

لِيُضْرَبَنَّ	البتہ باید کہ زدہ شود آن یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل امر غائب
لِيُضْرَبَانِّ	" " زدہ شوند آن دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر مجہول مؤکد بانون تاکید ثقیلہ
لِيُضْرَبُنَّ	" " زدہ شوند آن ہمہ مرداں " جمع مذکر غائبین الخ
لِتُضْرَبَنَّ	" " زدہ شود آن یک زن " واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لِتُضْرَبَانِّ	" " " زدہ شوند آن دو زنان " تثنیہ مؤنث غائبتین الخ
لِيُضْرَبْنَانِّ	" " " زدہ شوند آن ہمہ زنان " جمع مؤنث غائبات
لِاُضْرَبَنَّ	" " زدہ شوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم
لِنُضْرَبَنَّ	" " " زدہ شویم ما دو مردآن یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان

مؤکد بانون تاکید خفیفہ

لِيُضْرَبَنَّ البتہ باید کہ زدہ شود آں یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب الخ
لِيُضْرَبُنَّ " " " زدہ شوند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین الخ
لِتُضْرَبَنَّ " " " زدہ شود آن یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ الخ
لَاُضْرَبَنَّ " " " زدہ شوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم الخ
لِنُضْرَبَنَّ " " " زدہ شویم ما دو مراں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں الخ

نہی حاضر معلوم

لَا تَضْرِبْ مزن تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی حاضر معلوم الخ
لَا تَضْرِبَا مزنید شما دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ "
لَا تَضْرِبُوْا مزنید شما ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر مخاطبین "
لَا تَضْرِبِيْ مزن تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ
لَا تَضْرِبَا مزنید شما دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
لَا تَضْرِبْنَ مزنید شما ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث مخاطبات

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ

لَا تَضْرِبَنَّ البتہ باید کہ نزنی تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی حاضر الخ
لَا تَضْرِبَانِّ " " " نزنید شما دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین الخ
لَا تَضْرِبُنَّ " " " نزنید شما ہمہ مردان صیغہ جمع مذکر مخاطبین الخ
لَا تَضْرِبِنَّ " " " نزنی تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ "
لَا تَضْرِبَانِّ " " " نزنید شما دو زنان صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین الخ
لَا تَضْرِبْنَانِّ " " " نزنید شما ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث مخاطبات

موکد بانون تاکید خفیفہ

صحہ الصواب البتہ مزو د مزنی تو الخ

لَاتَضْرِبَنْ البتہ نبایدکہ نزنی تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی
لَاتَضْرِبُنْ ″ ″ ″ نزنید شما ہمہ مرداں صیغہ واحد مذکر مخاطبین الخ
لَاتَضْرِبِنْ ″ ″ ″ بزنی تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ الخ

نہی حاضر مجہول

لَاتُضْرَبْ بایدکہ زدہ نشوی تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی حاضر مجہول
لَاتُضْرَبَا ″ ″ زدہ نشوید شما دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین
لَاتُضْرَبُوْا ″ ″ زدہ نشوید شما ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر مخاطبین
لَاتُضْرَبِیْ ″ ″ زدہ نشوی تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ
لَاتُضْرَبَا ″ ″ زدہ نشوید شما دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین
لَاتُضْرَبْنَ ″ ″ زدہ نشوید شما ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث مخاطبات

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ

لَاتُضْرَبَنَّ البتہ بایدکہ زدہ نشوی تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی
لَاتُضْرَبَانِّ ″ ″ ″ زدہ نشوید شما دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر مخاطبین
لَاتُضْرَبُنَّ ″ ″ ″ زدہ نشوید شما ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر مخاطبین
لَاتُضْرَبِنَّ ″ ″ ″ زدہ نشوی تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ
لَاتُضْرَبَانِّ ″ ″ ″ زدہ نشوید شما دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث مخاطبتین
لَاتُضْرَبْنَانِّ ″ ″ ″ زدہ نشوید شما ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث مخاطبات

مؤکد بانون تاکید خفیفہ

لَاتُضْرَبَنْ البتہ بایدکہ زدہ نشوی تو یک مرد صیغہ واحد مذکر مخاطب فعل نہی
لَاتُضْرَبُنْ ″ ″ ″ زدہ نشوید شما ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر مخاطبین

عہ الصواب البتہ مزن الخ عہ الصواب زدہ مشو الخ در ثقیلہ البتہ مزو در زدہ مشو الخ و در خفیفہ البتہ زدہ مشو الخ

لَاتَضْرِبِنْ البتہ باید کہ نزنی تو یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ مخاطبہ

نہی غائب معلوم

لَایَضْرِبْ باید کہ نزند آں یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل نہی غائب معلوم
لَایَضْرِبَا 〃 〃 نزنند آں دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر غائبین 〃 〃 〃 〃
لَایَضْرِبُوْا 〃 〃 نزنند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین 〃 〃 〃 〃
لَاتَضْرِبْ 〃 نزند آں یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ 〃 〃 〃 〃
لَاتَضْرِبَا 〃 〃 نزنند آں دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین
لَایَضْرِبْنَ 〃 〃 نزنند آں ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث غائبات
لَااَضْرِبْ ۔ نزنم من یکمرد یا یکزن صیغہ واحد متکلم لَانَضْرِبْ نزنیم ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں الخ

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ

لَایَضْرِبَنَّ البتہ باید کہ نزند آں یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل نہی غائب معلوم
لَایَضْرِبَانِّ 〃 〃 〃 نزنند آں دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر غائبین
لَایَضْرِبُنَّ 〃 〃 〃 نزنند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین
لَاتَضْرِبَنَّ 〃 〃 〃 نزند آں یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَاتَضْرِبَانِّ 〃 〃 〃 نزنند آز دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین
لَایَضْرِبْنَانِّ 〃 〃 〃 نزنند آں ہمہ زناں صیغہ جمع مؤنث غائبات
لَااَضْرِبَنَّ 〃 〃 〃 نزنم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم فعل نہی غائب
لَانَضْرِبَنَّ 〃 〃 〃 نزنیم ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں

مؤکد بانون تاکید خفیفہ

لَاتَضْرِبَنْ البتہ باید کہ نزند آں یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب

لَا یَضْرِبُنَّ البتہ باید کہ نزنند آن ہمہ مردان صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تَضْرِبَنَّ ״ ״ ״ نزند آن یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَا اَضْرِبَنَّ ״ ״ ״ نزنم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم
لَا نَضْرِبَنَّ ״ ״ ״ نزنیم ما دو مرداں یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان

نہی غائب مجہول

لَا یُضْرَبْ باید کہ زدہ نشود آن یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل نہی غائب
لَا یُضْرَبَا ״ ״ ״ زدہ نشوند آں دو مرآں صیغہ تثنیہ مذکر غائبین
لَا یُضْرَبُوْا ״ ״ ״ زدہ نشوند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تُضْرَبْ ״ ״ ״ زدہ نشود آں یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَا تُضْرَبَا ״ ״ ״ زدہ نشوند آں دو زنان صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین
لَا یُضْرَبْنَ ״ ״ ״ زدہ نشوند آن ہمہ زنان صیغہ جمع مؤنث غائبات
لَا اُضْرَبْ ״ ״ ״ زدہ نشوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم
لَا نُضْرَبْ ״ ״ ״ زدہ نشویم ما دو مرداں یا دو زناں یا ہمہ مرداں یا ہمہ زناں

مؤکد بانون تاکید ثقیلہ

لَا یُضْرَبَنَّ البتہ باید کہ زدہ نشود آن یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب فعل نہی غائب
لَا یُضْرَبَانِّ ״ ״ ״ زدہ نشوند آن دو مرداں صیغہ تثنیہ مذکر غائبین
لَا یُضْرَبُنَّ ״ ״ ״ زدہ نشوند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تُضْرَبَنَّ ״ ״ ״ زدہ نشود آں یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَا تُضْرَبَانِّ ״ ״ ״ زدہ نشوند آں دو زناں صیغہ تثنیہ مؤنث غائبتین
لَا یُضْرَبْنَانِّ ״ ״ ״ زدہ نشوند آں ہمہ زنان صیغہ جمع مؤنث غائبات

لَا اُضْرَبَنْ	زدہ نشوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم
لَا نُضْرَبَنْ	زدہ نشویم ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان

موکد بانون تاکید خفیفہ

لَا یُضْرَبَنْ	البتہ باید کہ زدہ نشود آں یک مرد صیغہ واحد مذکر غائب
لَا یُضْرَبُنْ	" " " زدہ نشوند آں ہمہ مرداں صیغہ جمع مذکر غائبین
لَا تُضْرَبَنْ	" " " زدہ نشود آن یک زن صیغہ واحدہ مؤنثہ غائبہ
لَا اُضْرَبَنْ	" " " زدہ نشوم من یک مرد یا یک زن صیغہ واحد متکلم
لَا نُضْرَبَنْ	" " " زدہ نشویم ما دو مرداں یا دو زنان یا ہمہ مرداں یا ہمہ زنان

اِسم ظرف

مَضْرِبٌ	یک جا یا یک وقت زدن صیغہ واحد اسم ظرف ثلاثی مجرد ا"
مَضْرِبَانِ	دو جا یا دو وقت زدن صیغہ تثنیہ " " " " " "
مَضَارِبُ	ہمہ جا یا ہمہ وقت زدن صیغہ جمع مکسر " " " " "
مُضَيْرِبٌ	یک جا یا یک وقت اندک زدن صیغہ واحد مصغر " " " "

اسم آلہ صُغریٰ

مِضْرَبٌ	یک آلہ زدن صیغہ واحد اسم آلہ صغریٰ ثلاثی مجرد
مِضْرَبَانِ	دو آلہ زدن صیغہ تثنیہ " " " " " " " "
مَضَارِبُ	ہمہ آلہ زدن صیغہ جمع مکسر " " " " " " " "
مُضَيْرِبٌ	یک آلہ اندک زدن صیغہ واحد مصغر اسم آلہ صغریٰ

اسمِ آلہ وُسطیٰ

مِضْرَبَۃٌ	یک آلہ زدن صیغہ واحد اسم آلہ وسطےٰ ثلاثی مجرد
مِضْرَبَتَانِ	دو آلہ زدن صیغہ تثنیہ اسم آلہ 〃 〃 〃 〃 〃
مَضَارِبُ	ہمہ آلہ زدن صیغہ جمع مکسر 〃 〃 〃 〃 〃
مُضَيْرِبَۃٌ	یک آلہ اندک زدن صیغہ واحد مصغر اسم آلہ وُسطےٰ

اِسمِ آلہ کُبریٰ

مِضْرَابٌ	یک آلہ زدن صیغہ واحد اسم آلہ کبریٰ ثلاثی مجرد صحیح ازباب
مِضْرَابَانِ	دو آلہ زدن صیغہ تثنیہ اسم آلہ کبریٰ 〃 〃 〃 〃
مَضَارِيْبُ	ہمہ آلہ زدن صیغہ جمع مکسر اسم آلہ کبریٰ 〃 〃 〃 〃
مُضَيْرِيْبٌ	یک آلہ اندک زدن صیغہ واحد مصغر اسم آلہ 〃 〃 〃 〃 〃

اسم التفضیل المذکر

اَضْرَبُ	یک مرد زنندہ تر صیغہ واحد مذکر اسم تفضیل المذکر
اَضْرَبَانِ	دو مرداں زنندہ تر صیغہ تثنیہ 〃 〃 〃 〃 〃
اَضْرَبُوْنَ	ہمہ مرداں زنندہ تر صیغہ جمع مذکر سالم 〃 〃 〃 〃 〃
اَضَارِبُ	ہمہ مرداں زنندہ تر صیغہ جمع مذکر مکسر 〃 〃 〃 〃 〃
اُضَيْرِبُ	یک مرد اندک زنندہ تر صیغہ واحد مذکر مصغر 〃 〃 〃 〃 〃

اسم تفضیل المونث

ضُرْبیٰ	یک زن زننده ترصیغہ واحدہ مؤنثہ اسم تفضیل المؤنث
ضُرْبَیَانِ	دو زنان زننده ترصیغہ تثنیہ مؤنث 〃 〃 〃 〃
ضُرْبَیَاتٌ	ہمہ زنان زننده ترصیغہ جمع مؤنث سالم اسم تفضیل المؤنث
ضُرَبٌ	ہمہ زنان زننده ترصیغہ جمع مؤنث مکسر 〃 〃 〃 〃
ضُرَیْبیٰ	یک زن اندک زننده ترصیغہ واحدہ مؤنثہ مصغرہ 〃 〃 〃

صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چوں اَلنَّصْرُ یاری کردن

نَصَرَ یَنْصُرُ نَصْرًا فَھُوَ نَاصِرٌ وَنُصِرَ یُنْصَرُ نَصْرًا فَذَاکَ مَنْصُوْرٌ لَمْ یَنْصُرْ لَمْ یُنْصَرْ لَایَنْصُرُ لَایُنْصَرُ لَنْ یَنْصُرَ لَنْ یُنْصَرَ الامر منہ اُنْصُرْ لِتُنْصَرْ لِیَنْصُرْ لِیُنْصَرْ والنہی عنہ لَاتَنْصُرْ لَاتُنْصَرْ لَایَنْصُرْ لَایُنْصَرْ والظرف منہ مَنْصَرٌ والالۃ منہ مِنْصَرٌ وَمِنْصَرَۃٌ وَمِنْصَارٌ واسم تفضیل المذکر منہ اَنْصَرُ والمؤنث منہ نُصْرٰی ؛

صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعِلَ یَفْعَلُ چوں اَلْعِلْمُ دانستن

عَلِمَ یَعْلَمُ عِلْمًا فَھُوَ عَالِمٌ وَعُلِمَ یُعْلَمُ عِلْمًا فَذَالِکَ مَعْلُوْمٌ لَمْ یَعْلَمْ لَمْ یُعْلَمْ لَایَعْلَمُ لَایُعْلَمُ لَنْ یَعْلَمَ لَنْ یُعْلَمَ الامر منہ اِعْلَمْ لِتُعْلَمْ لِیَعْلَمْ لِیُعْلَمْ والنہی عنہ لَاتَعْلَمْ لَاتُعْلَمْ لَایَعْلَمْ لَایُعْلَمْ والظرف منہ مَعْلَمٌ والآلۃ منہ مِعْلَمٌ وَمِعْلَمَۃٌ وَمِعْلَامٌ واسم تفضیل المذکر منہ اَعْلَمُ والمؤنث منہ عُلْمٰی ،

صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چوں اَلْمَنْعُ بازداشتن

مَنَعَ يَمنَعُ مَنعًا فَهُوَ مَانِعٌ وَمُنِعَ يُمنَعُ مَنعًا فَذَاكَ مَمنُوعٌ
لَمْ يَمنَعْ لَمْ يُمنَعْ لَا يَمنَعُ لَا يُمنَعُ لَنْ يَمنَعَ لَنْ يُمنَعَ
الامر منه اِمنَعْ لِتُمنَعْ لِيَمنَعْ لِيُمنَعْ والنہی عنہ لَا تَمنَعْ لَا تُمنَعْ
لَا يَمنَعْ لَا يُمنَعْ والظرف منه مَمنَعٌ والآلة منه مِمنَعٌ ومِمنَعَةٌ ومِمنَاعٌ واسم المذکر
منه اَمنَعُ والمؤنث منه مُنعٰی۔

صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعِلَ يَفعِلُ چوں الحِسبَةُ وَ
الحِسبان پنداشتن حَسِبَ يَحسِبُ حِسبَةً وحِسبَانًا فَهُوَ
حَاسِبٌ وحُسِبَ يُحسَبُ حِسبَةً وحِسبَانًا فَذَاكَ مَحسُوبٌ
لَمْ يَحسِبْ لَمْ يُحسَبْ لَا يَحسِبُ لَا يُحسَبُ لَنْ يَحسِبَ لَنْ يُحسَبَ
والامر منه اِحسِبْ لِتُحسَبْ لِيَحسِبْ لِيُحسَبْ والنہی عنہ لَا تَحسِبْ
لَا تُحسَبْ لَا يَحسِبْ لَا يُحسَبْ والظرف منه مَحسِبٌ والآلة منه
مِحسَبٌ ومِحسَبَةٌ ومِحسَابٌ واسم التفضیل المذکر منه اَحسَبُ وَ
المؤنث منه حُسبٰی۔

صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعُلَ يَفعُلُ چوں الشَّرفُ
والشَّرافَةُ بزرگ شدن شَرُفَ يَشرُفُ شَرَفًا وشَرَافَةً فَهُوَ
شَرِيفٌ لَمْ يَشرُفْ لَا يَشرُفُ لَنْ يَشرُفَ الامر منه اُشرُفْ
لِيَشرُفْ والنہی عنہ لَا تَشرُفْ لَا يَشرُفْ واسم التفضیل المذکر منه
اَشرَفُ والمؤنث منه شُرفٰی۔ (تمام شد ابواب مجرد)

صفت مشبہ: شَرِيفٌ شَرِيفَانِ شَرِيفُونَ شُرُوفٌ شُرَفَاءُ
شُرَفَانٌ اَشرَافٌ اَشرِفَةٌ اَشرِفَاءُ شَرِيفَةٌ شَرِيفَتَانِ
شَرِيفَاتٌ شَرَائِفُ شُرُفٌ شُرَّفٌ وشُرَيِّفٌ وشُرَيِّفَةٌ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب افعال چوں الاکرام

تعظیم کردن اَکْرَمَ یُکْرِمُ اِکْرَامًا فَھُوَ مُکْرِمٌ وَاُکْرِمَ یُکْرَمُ اِکْرَامًا فَذَاکَ مُکْرَمٌ لَمْ یُکْرِمْ لَمْ یُکْرَمْ لَا یُکْرِمُ لَا یُکْرَمُ لَنْ یُکْرِمَ لَنْ یُکْرَمَ الامر منہ اَکْرِمْ لِتُکْرَمْ لِیُکْرَمْ لِیُکْرَمْ والنہی عنہ لَا تُکْرِمْ لَا تُکْرَمْ لَا یُکْرِمْ لَا یُکْرَمْ والظرف منہ مُکْرَمٌ مُکْرَمَانِ مُکْرَمَاتٌ ؎

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب تفعیل چوں

اَلتَّصْرِیْفُ گردانیدن صَرَّفَ یُصَرِّفُ تَصْرِیْفًا فَھُوَ مُصَرِّفٌ وَصُرِّفَ یُصَرَّفُ تَصْرِیْفًا فَذَاکَ مُصَرَّفٌ لَمْ یُصَرِّفْ لَمْ یُصَرَّفْ لَا یُصَرِّفُ لَا یُصَرَّفُ لَنْ یُصَرِّفَ لَنْ یُصَرَّفَ الامر منہ صَرِّفْ لِتُصَرَّفْ لِیُصَرِّفْ لِیُصَرَّفْ والنہی عنہ لَا تُصَرِّفْ لَا تُصَرَّفْ لَا یُصَرِّفْ لَا یُصَرَّفْ والظرف منہ مُصَرَّفٌ مُصَرَّفَانِ مُصَرَّفَاتٌ ؎

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب مفاعلہ چوں المضاربۃ

یک دیگر را زدن: ضَارَبَ یُضَارِبُ مُضَارَبَۃً فَھُوَ مُضَارِبٌ وَضُوْرِبَ یُضَارَبُ مُضَارَبَۃً فَذَاکَ مُضَارَبٌ لَمْ یُضَارِبْ لَمْ یُضَارَبْ لَا یُضَارِبُ لَا یُضَارَبُ لَنْ یُضَارِبَ لَنْ یُضَارَبَ الامر منہ ضَارِبْ لِتُضَارَبْ لِیُضَارِبْ لِیُضَارَبْ والنہی عنہ لَا تُضَارِبْ لَا تُضَارَبْ لَا یُضَارِبْ لَا یُضَارَبْ والظرف منہ مُضَارَبٌ مُضَارَبَانِ مُضَارَبَاتٌ ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب تَفَعُّل چوں التَّصَرُّفُ

دست درکارے کردن: تَصَرَّفَ يَتَصَرَّفُ تَصَرُّفًا فَهُوَ مُتَصَرِّفٌ وَتُصُرِّفَ يُتَصَرَّفُ تَصَرُّفًا فَذَاكَ مُتَصَرَّفٌ لَمْ يَتَصَرَّفْ لَمْ يُتَصَرَّفْ لَا يَتَصَرَّفُ لَا يُتَصَرَّفُ لَنْ يَتَصَرَّفَ لَنْ يُتَصَرَّفَ الامر منہ تَصَرَّفْ لِتُتَصَرَّفْ لِيَتَصَرَّفْ لِيُتَصَرَّفْ والنہی عنہ لَا تَتَصَرَّفْ لَا تُتَصَرَّفْ لَا يَتَصَرَّفْ لَا يُتَصَرَّفْ والظرف منہ مُتَصَرَّفٌ مُتَصَرَّفَانِ مُتَصَرَّفَاتٌ ؏

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب تَفَاعُل چوں

التَّضَارُبُ باہم جنگ کردن تَضَارَبَ يَتَضَارَبُ تَضَارُبًا فَهُوَ مُتَضَارِبٌ وَتُضُورِبَ يُتَضَارَبُ تَضَارُبًا فَذَاكَ مُتَضَارَبٌ لَمْ يَتَضَارَبْ لَمْ يُتَضَارَبْ لَا يَتَضَارَبُ لَا يُتَضَارَبُ لَنْ يَتَضَارَبَ لَنْ يُتَضَارَبَ الامر منہ تَضَارَبْ لِتُتَضَارَبْ لِيَتَضَارَبْ لِيُتَضَارَبْ والنہی عنہ لَا تَتَضَارَبْ لَا تُتَضَارَبْ لَا يَتَضَارَبْ لَا يُتَضَارَبْ والظرف منہ مُتَضَارَبٌ مُتَضَارَبَانِ مُتَضَارَبَاتٌ ؏

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب اِنْفِعَال

چوں اَلْاِنْصِرَافُ بازگشتن: اِنْصَرَفَ يَنْصَرِفُ اِنْصِرَافًا فَهُوَ مُنْصَرِفٌ وَانْصُرِفَ يُنْصَرَفُ اِنْصِرَافًا فَذَاكَ مُنْصَرَفٌ لَمْ يَنْصَرِفْ لَمْ يُنْصَرَفْ لَا يَنْصَرِفُ لَا يُنْصَرَفُ لَنْ يَنْصَرِفَ لَنْ يُنْصَرَفَ الامر منہ اِنْصَرِفْ لِتُنْصَرَفْ

لِیَنصَرِفْ لِیُنصَرَفْ وَالنہی عنہ لَاتَنصَرِفْ لَاتُنصَرَفْ لَایَنصَرِفْ لَایُنصَرَفْ والظرف منہ مُنصَرَفٌ مُنصَرَفَانِ مُنصَرَفَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب افتعال

چوں اَلْاِکْتِسَابُ طلب کسب کردن وحاصل نمودن اِکْتَسَبَ یَکْتَسِبُ اِکْتِسَابًا فھو مُکْتَسِبٌ وَاُکْتُسِبَ یُکْتَسَبُ اِکْتِسَابًا فذاک مُکْتَسَبٌ لَمْ یَکْتَسِبْ لَمْ یُکْتَسَبْ لَایَکْتَسِبُ لَایُکْتَسَبُ لَنْ یَکْتَسِبَ لَنْ یُکْتَسَبَ الامر منہ اِکْتَسِبْ لِتُکْتَسَبْ لِیَکْتَسِبْ لِیُکْتَسَبْ وَالنہی عنہ لَاتَکْتَسِبْ لَاتُکْتَسَبْ لَایَکْتَسِبْ لَایُکْتَسَبْ والظرف منہ مُکْتَسَبٌ مُکْتَسَبَانِ مُکْتَسَبَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب استفعال

چوں اَلْاِسْتِخْرَاجُ طلب خروج کردن اِسْتَخْرَجَ یَسْتَخْرِجُ اِسْتِخْرَاجًا فھو مُسْتَخْرِجٌ وَاُسْتُخْرِجَ یُسْتَخْرَجُ اِسْتِخْرَاجًا فذاک مُسْتَخْرَجٌ لَمْ یَسْتَخْرِجْ لَمْ یُسْتَخْرَجْ لَایَسْتَخْرِجُ لَایُسْتَخْرَجُ لَنْ یَسْتَخْرِجَ لَنْ یُسْتَخْرَجَ الامر منہ اِسْتَخْرِجْ لِتُسْتَخْرَجْ لِیَسْتَخْرِجْ لِیُسْتَخْرَجْ والنہی عنہ لَاتَسْتَخْرِجْ لَاتُسْتَخْرَجْ لَایَسْتَخْرِجْ لَایُسْتَخْرَجْ والظرف عنہ مُسْتَخْرَجٌ مُسْتَخْرَجَانِ مُسْتَخْرَجَاتٌ

بنائیں باب اوّل

ضرب را از ضرباً گیرند حرف اول را بحال خود گذاشتہ ثانی را مفتوح ساختہ ثالث را بعد حذف تنوین تمکن مبنی علی الفتح نمودہ ضَرَبَ خوانند ۱۲ **گاہے** الف ساکنہ علامتہ تثنیہ و ضمیر فاعل بضرب لاحق نمودہ ضَرَبَا خوانند ۱۲ **گاہے** واو ساکنہ علامت جمع و ضمیر فاعل بضمہ ماقبل بضرب لاحق نمودہ ضَرَبُوْا خوانند ۱۲ **گاہے** تائے ساکنہ علامت تانیث فاعل بضرب لاحق نمودہ ضَرَبَتْ خوانند ۱۲ **گاہے** الف ساکنہ علامت تثنیہ و ضمیر فاعل بفتحہ ماقبل بضربت لاحق نمودہ ضَرَبَتَا خوانند ۱۲ **وتوہم** اجتماع اربعہ حرکات مدفوع است بایں کہ حرکت تا عارضی است و حرکت عارضی حکم سکون دارد۔ وتوہم التقاء ساکنین مدفوع است بایں کہ حرکت تا عارضی است بہ نسبت آں عارض کہ موجب حرکت (حرکت عارضی) است حکم سکون نمے دارد **گاہے** نون مفتوحہ علامت جمع و تانیث و ضمیر فاعل بضرب لاحق نمودہ و لام کلمہ را از جہت امتناع اجتماع اربعہ حرکات فی ماھُوَ کالکلمۃ الواحدۃ ساکن ساختہ ضَرَبْنَ خوانند۔ ۱۲

یا گفتہ شود گاہے ۔ نون مفتوحہ علامت جمع و تانیث

ضمیر فاعل یضربت لاحق نموده وتارا از جہت امتناع اجتماع
دو علامت تانیث حذف ساختہ ولام کلمہ را از جہت امتناع
اجتماع اربعہ حرکات فیما ہو کالکلمۃ الواحدۃ ساکن ساختہ
ضَرَبْنَ خوانند ۱۲ گاہی تائے مفتوحہ علامت خطاب وضمیر فاعل یضرب
لاحق نمودہ ولام کلمہ را از جہت امتناع اجتماع اربعہ حرکات فیما ہو کالکلمۃ
الواحدۃ ساکن ساختہ ضَرَبْتَ خوانند ۱۲ گاہے الف ساکنہ علامت تثنیہ
وضمیر فاعل یضربت بعد تجرید التاء عن کونہا ضمیر الفاعل لاحق نمودہ ومیم مفتوحہ
بضمہ ماقبل برائے دفع التباس بالف اشباع درمیان تا والف آوردہ
ضَرَبْتُمَا خوانند گاہی واو ساکنہ علامت جمع وضمیر فاعل بضمہ ماقبل یضربت
بعد تجرید التاء عن کونہا ضمیر الفاعل لاحق نمودہ ومیم مضمومہ برائے موافقت تثنیہ
درمیان تا و واو آوردند پس تموُ مثل اسم مستقل گشت ودر کلام عرب اسمیکہ در
آخرش واو وماقبلش مضموم باشد نہایت قلیل است پس واو را حذف نمودہ
ومیم را ساکن ساختہ ضَرَبْتُمْ خوانند ۱۲ گاہے تا ضَرَبْتَ را برائے تانیث
مکسور ساختہ ضَرَبْتِ خوانند گاہے نون مفتوحہ علامت جمع وتانیث
وضمیر فاعل یضربت بعد تجرید التاء عن کونہا ضمیر الفاعل لاحق نمودہ ومیم ساکنہ
برائے موافقت تثنیہ درمیان تا ونون آوردہ وتاء را برائے موافقت میم
شفوی مضموم ساختہ ومیم را از جہت قرب مخرج در نون ادغام کردند ضَرَبْتُنَّ
خوانند ۱۲ وبعضے گویند کہ تما مجموعہ ضمیر تثنیہ مذکر مخاطبین وتُنَّ ضمیر جمع مؤنث
مخاطبات است لہذا اینہا را ضمیر مرفوع متصل متحرک گویند ۱۲ (مفتی ضمیر مرفوع متصل متحرک گویند) گاہے
تا مضموم علامت واحد متکلم وضمیر فاعل یضرب لاحق نمودہ ولام کلمہ را از جہت
امتناع اجتماع اربعہ حرکات فیما ہو کالکلمۃ الواحدۃ ساکن ساختہ ضَرَبْتُ خوانند ۱۲

گاہے نا علامت متکلم مع الغیر و ضمیر فاعل بضرب لاحق نمودہ و لام کلمہ را از جہت امتناع اجتماع اربعہ حرکات فیما ہو کالکلمۃ الواحدۃ ساکن ساختہ ضَرَبْنَا خوانند ۱۲ **قانون** ۔ اجتماع دو علامت تانیث ممتنع است در فعل مطلقاً و در اسم بشرط اتحاد جنس ۔ **بدانکہ** استتار ضمیر در ضرب و ضَرَبَتْ جائز است نہ در باقی ضمیر بارز است کُلٌّ واحد را ازیں ضمائر ضمیر مرفوع متصل گویند ۔ و ضمیر یکیہ در ضرب و ضَرَبَتْ مستتر است آں را ضمیر مرفوع متصل مستتر گویند و باقی ضمائر را ضمیر مرفوع متصل بارز گویند و ضمائر یکیہ در آخر ضَرَبْنَ تا ضربنا اند آنرا ضمیر مرفوع متصل بارز متحرک گویند ۱۲

یضرب تضرب اَضرب نضرب را از ضرب گیرند حرفے از حروف آتین مفتوحہ بسکون فا کلمہ در اول ضَرَبَ آوردہ و ماقبل آخر را مکسور ساختہ و در آخرش ضمہ اعرابی آوردہ یضربُ تضربُ اضربُ نضربُ خوانند ۱۲ **گاہے** الف ساکن علامت تثنیہ و ضمیر فاعل بفتحہ ماقبل بیضرب و تضرب لاحق نمودہ و نون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی در آخرش آوردہ یضربان و تضربان خوانند ۱۲ **گاہے** واو ساکنہ علامت جمع و ضمیر فاعل بضمہ ماقبل بہ بیضرب و تضرب لاحق نمودہ و نون مفتوحہ عوض ضمہ اعرابی در آخرش آوردہ یضربون تضربون خوانند ۱۲ **گاہے** نون مفتوحہ علامت جمع و تانیث و ضمیر فاعل بیضرب و تضرب لاحق نمودہ و لام کلمہ را از جہت موافقت ماضی ساکن ساختہ یضربن و تضربن خوانند ۱۲ **گاہے** یا ساکنہ علامت تانیث و ضمیر فاعل بکسرہ ماقبل بہ تضرب لاحق نمودہ و لام کلمہ را از جہت موافقت ماضی ساکن ساختہ یضربن و تضربنَ **گاہے** یا ساکن علامت تانیث و ضمیر فاعل بکسرہ ماقبل بہ تضرب لاحق نمودہ و نون مفتوحہ عوض ضمہ اعرابی در آخرش آوردہ تضربین خوانند ۱۲

مثال اجتماع دو علامت تانیث [illegible]
ومثال [illegible]
[illegible]

بدانکہ در یضرِبُ وتضرِبُ و اَضرِبُ و نضرِب ضمیر مستتر می باشد در یضرب مثل ہو و در تضرب مثل ہی و انتَ و در اضرب مثل انا و در نضرب مثل نحن مستتر می باشد و در باقی ضمیر بارز مے باشد و **بعضے** گویند کہ نون ضمیر جمع مونث تقاضا می کند کہ ماقبلش مبنی علی السکون مے باشد پس دریں وقت در ضَرَبْنَ حاجت بسوئے اجتماع اربع حرکات و در یضرِبْنَ حاجت بسوئے موافقت ماضی بنا شد ۰ ضُرِبَ را از ضرب گیرند حرف اول را مضموم و ماقبل آخر را مکسور ساختہ ضرب خوانند ۱۲ یُضرَبُ را از یضرب گیرند حرف اول را مضموم و ماقبل آخر مفتوح ساختہ یُضرَبُ خوانند ۱۲ **قانون** چوں خواہند کہ معلوم را مجہول سازند اگر ماضی ثلاثی و رباعی باشد حرف اول را مضموم و ماقبل آخر را مکسور سازند اگر در معلوم مکسور نبود اگر ماضی خماسی یا سداسی باشد پس اگر حرف ثانی متحرک است اول و ثانی را والا اول و ثالث را مضموم و ماقبل آخر را مکسور چوں ضُرِبَ و دُحرِجَ و تُدحرِجَ و استُخرِجَ و اگر مضارع باشد حرف اتین را مضموم سازند اگر در معلوم مضموم نبود و ماقبل آخر را مفتوح اگر در معلوم مفتوح نبود چوں یضرب یکرم و یُقَاتَلُ ؛ ضارب را از یضرب گیرند حرف اتین را حذف نمودہ و فا کلمہ را فتحہ اشباع دادہ و آخرش را منوّن ساختہ ضاربٌ خوانند ۱۲ ۔ مضروب را از یُضرَبُ گیرند حرف اتین را حذف نمودہ ■ و میم مفتوحہ بجانش آوردہ و عین کلمہ را ضمہ اشباع دادہ و آخرش را منوّن ساختہ مضروبٌ خوانند ۱۲

گاہی ۔ الف ساکنہ علامت تثنیہ لفتحہ ماقبل بضارب و مضروبٌ لاحق نمودہ

و نون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی و تنوین در آخرش آوردہ ضاربان مضروبان خواستند **گاھی** واو ساکنہ علامت جمع لضمہ ماقبل بضارب و مضروب لاحق نمودہ و نون مفتوحہ عوض ضمہ اعرابی و تنوین در آخرش آوردہ ضاربون مضروبون خوانند **گاھے** تا متحرکہ علامت تانیث لفتحہ ماقبل بضارب و مضروب لاحق نمودہ و تنوین را بر تا کہ آخر کلمہ شدہ است دائرہ نمودہ ضاربۃ و مضروبۃ خوانند **گاھے** الف ساکنہ علامت تثنیہ مفتحہ ما قبل بضاربۃ و مضروبۃ لاحق نمودہ و نون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی و تنوین در آخرش آوردہ ضاربتان و مضروبتان خوانند ۱۲

گاہے ۱۔ الف و تا علامت جمع و تانیث بفتحہ ماقبل بضارِبَۃٌ و مَضرُوبَۃٌ لاحق نمودہ و تا اوئے را از جہت امتناع اجتماع دو علامت تانیث حذف ساختہ ضارِبَاتٌ و مَضرُوبَاتٌ خوانند۲ گاہی ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فَعَلَۃٌ کنند حرف اول را بحال خود گذاشتہ الف واحداں را حذف نمودہ و عوضش تا در آخرش آوردہ ثانی و ثالث را مفتوح ساختہ ضَرَبَۃٌ خوانند گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فُعَّلٌ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ضمہ دادہ ثانی را مفتوح مشدد ساختہ ضُرَّبٌ خوانند۳ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فُعَّالٌ کنند حرف اول را بعد حذف الف واحداں ضمہ دادہ و ثانی را مفتوح مشدد ساختہ بعد حرف مشدد الف را ایزاد نمودہ، ضُرَّابٌ خوانند۴۔ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فِعَالٌ کنند حرف اوّل را بعد حذفِ الف واحداں کسرہ و ثانی را فتحہ دادہ سیوم جا الف ایزاد نمودہ ضِرَابٌ خوانند۵ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فُعُولٌ کنند حرف اوّل و ثانی را بعد حذف الف واحداں ضمہ دادہ سیوم جا واؤ ساکنہ ایزاد نمودہ ضُرُوبٌ خوانند گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فُعَلَاءُ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ضمہ دادہ و ثانی را فتحہ دادہ و الف ممدودہ[۱] بعد حذف تنوین تمکن بآخرش لاحق نمودہ ضُرَبَاءُ خوانند۷ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن فُعْلَانٌ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ضمہ دادہ و ثانی را ساکن ساختہ و الف و نون زائدتین بفتحہ ماقبل در آخرش آوردہ و تنوین تمکن را بر حرف آخر دائرہ نمودہ ضُربَانٌ خوانند۸ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن أَفْعَالٌ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ساکن ساختہ ہمزہ قطعیہ در اولش آوردہ و الف زائدہ بفتحہ ماقبل بعد عین کلمہ ایزاد نمودہ أَضْرَابٌ خوانند۹ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن أَفْعِلَاءُ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ساکن ساختہ و ہمزہ قطعیہ در اوّلش آوردہ الف ممدودہ بعد حذف تنوین تمکن بآخرش لاحق نمودہ أَضْرِبَاءُ خوانند۱۰ گاہے ضَارِبٌ را جمع تکسیر بروزن أَفْعِلَۃٌ کنند حرف اوّل را بعد حذف الف واحداں ساکن ساختہ و ہمزہ قطعیہ در اوّلش و تا زائدہ بفتحہ ماقبل در آخرش

[۱] الف ممدودہ آنست کہ بعد او ہمزہ باشد و الف مقصورہ آنست کہ بعد او ہمزہ نہ باشد۔

آوردہ و تنوین تمکن را بحرف آخر دائرہ نمودہ اَضَارِبَۃٌ خوانند۱۲ گاہے ضَارِبَۃٌ را جمع تکسیر بروزن صیغہ منتہی الجموع کنند کہ آنرا جمع اقصیٰ نیز گویند حرفِ اوّل را بحال خود گذاشتند ثانی را برائے آوردن الف جمع اقصیٰ سیوم جا بواوِ مفتوح بدل نمودہ و تنوین تمکن را بعد حذف تاء وحدان از جہت منع صرف مقدر ساختہ ضَوَارِبُ خوانند۱۲

بدانکہ صیغہ منتہی الجموع آں است کہ دو حرف اوّل او مفتوح مے باشند سیوم جا الف جمع تکسیر مے آید و بعد الف جمع تکسیر دو حرف مے باشند کہ اوّل ایشاں مکسور می باشد۔ یا بعد الف جمع اقصیٰ سہ حرف می باشند کہ متوسط اینہا یائے ساکنہ می باشد و وزن صرفی ایں جمع گاہے فَوَاعِلُ می باشد چوں ضَوَارِبُ و گاہے بروزن مَفَاعِلُ مے آید چوں مَضَارِبُ و گاہے فَعَائِلُ چوں شَرَائِفُ گاہی بروزن فَعَالِلُ چوں دَرَاهِمُ الغرض کہ وزنِ صرفی او معین نیست۔ گاہے ضَارِبٌ و ضَارِبَۃٌ را کہ مکبر بودند صیغہ تصغیر نمایند۔ حرفِ اوّل را ضمہ دادہ و حرف ثانی را کہ مدہ بود بواوِ مفتوح بدل نمودہ سیوم جا یائے تصغیر آوردہ ضُوَيْرِبٌ و ضُوَيْرِبَۃٌ خوانند۱۲

قانون ہر مدہ ثانیہ اگر از چیزے منقلب است وقت بناء جمع اقصیٰ و تصغیر رجوع باصل خود نماید چوں دِينَارٌ و دَنَانِيرُ و دُنَيْنِيرٌ و قِيرَاطٌ و قَرَارِيطُ و قُرَيْرِيطٌ و مِيقَاتٌ و مَوَاقِيتُ و مُوَيْقِيتٌ و رِيحٌ و رُوَيْحٌ رِبَابٌ رُبُوبٌ و نَابٌ نُوَيْبٌ و اگر چیزے منقلبہ نیست پس اگر قابلِ حرکت است بحالِ خود ماند و گرنہ واو شود چوں طُومَارٌ و طَوَامِيرُ و طُوَيْمِيرٌ و مِيسَارٌ مَيَاسِيرُ و مُيَيْسِيرٌ و خَاتَمٌ و خَوَاتِمُ و خُوَيْتِمٌ و اگر مجہول الاصل است واو شود در تصغیر مگر اخفش یا نماید چوں صَابٌ و صُوَيْبٌ و اءٌ اُوَيْءٌ و خَافٌ و خُوَيْفٌ و صافٌ و صُوَيْفٌ۔

۱؎ وزن حرفی آن ست کہ در و اعتبار حروف اصلی و زائدہ و حروف متحرک و ساکن و خصوصیۃ حرکات و سکنات باشد چوں ضَوَارِبُ بروزن فَوَاعِلُ و وزن صوری آنست کہ در و اعتبار حروف متحرک و ساکن و خصوصیت حرکات باشد ولحاظ حروف اصلی و زائدہ نباشد چوں ضَوَارِبُ بروزن مفاعلُ و وزن عروضی آنست کہ در و اعتبار حروف متحرک و ساکن باشد ولحاظ حروف اصلی و خصوصیات حرکات نباشد چوں ضوارِبُ بروزن فعولن ۱۲۔ اللہم اغفر لکاتبہ۔

۲؎ قابل حرکت واو یا است الف قابل حرکت نمی باشد ۱۲

بدانکہ بعضے یائے الاصل را برائے کثرت مدہ منقلب از واو راجوف مناسب ضمہ ما قبل در تصغیر واو نمایند و تصغیر نَابٌ را نُوَیْبٌ خوانند و بعضے یا را بحال دارند و ضمہ ما قبل یائے را کسرہ نمایند و تصغیرش نِیَیْبٌ خوانند ؛

گاہے مَضْرُوْبٌ را جمع اقصے نمایند حرف اوّل را بحال خود گذاشتہ سیوم جا الف جمع اقصے بفتحہ ما قبل آوردہ و حرفیکہ ما بعد الف جمع تکسیر است آں را مکسور ساختہ و واو را از جہت کسرہ ما قبل بیا بدل نمودہ و تنوین تمکن را از جہت منع صرف مقدر ساختہ مَضَارِیْبُ خوانند ۔ گاہے مَضْرُوْبٌ و مَضْرُوْبَۃٌ را کہ بکسر بودند صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ و یائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ما قبل سیوم جا آوردہ و حرفیکہ ما بعد یائے تصغیر است آں را مکسور ساختہ و واو را از جہت کسرۂ ما قبل بیا بدل نمود و مُضَیْرِیْبٌ و مُضَیْرِیْبَۃٌ خوانند ۔

قانون لین ـــــ غیر مدغم کہ فاء افتعال نبود بعد کسرہ یا شود بعد ضمہ واو چوں فُوْتِلُ و مُضَیْرِیْبٌ و مَصَابِیْحٌ و مِیْزَانٌ بشرطیکہ در عین فُعْلٰی صفت چوں بِیْضٰی و فُعْلٌ جمع افعل صفت چوں بِیْضٌ جمع اَبْیَضُ نباشد و در آخر کلمہ نباشد و در اسم مفعول اجوف یائی اختلاف است ۔

قانون ۔ چوں بعد یائے تصغیر یک حرف باشد محل اعراب شود چوں دُرَیْہِمٌ الترمی و نُیَیْبٌ و چوں بعد یائے تصغیر دو حرف می باشند پس اگر دوم تائے تانیث است یا الف تانیث است ما بعد یائے تصغیر مفتوح می باشد چوں قُدَیْرَۃٌ و حُمَیْرًا و مُتَیْنَا والا ما بعد یائے تصغیر مکسور باشد و ہمچنیں اگر زائدہ از دو باشند ۔ یَضْرِبُ و یَنْصُرُ بانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لَمْ جازمہ اوّل ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت

عـــہ قابل حرکت واو و یا ست الف قابل حرکت نیست ـــ

عـــہ وجہ تسمیہ اش آنکہ ایں ہمزہ بحرف ساکن وصل می شود و می پیوندد یا آنکہ متکلم بسبب او مطلب تلفظ ساکن حاصل کرد و یا آنکہ ہمزہ در میان ساقط شدہ قبل و بعد خود را باہم وصل می نماید ■

جزمی سقوط حرکات شد در پنج صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در هفت صیغه و چیزے نه شد. در دو صیغهٔ جمع مؤنث که مبنی آمد پس لَمْ یَضْرِبْ لَمْ یَضْرِبَا الخ شدند. مجهول را قیاس باید کرد۔ یَضْرِبُ یَضْرِبَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند که فعل نفی مطلق معلوم کنند لا نافیه در اوّل ایشاں آورده در ایشاں بجز نفی هیچ اثر نه کرد. پس لَا یَضْرِبُ لَا یَضْرِبَانِ الخ شدند. مجهول را قیاس باید کرد۔

یَضْرِبُ یَضْرِبَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند که فعل نفی مؤکد معلوم کنند لَنْ ناصبه در اوّل ایشاں آورده آخر ایشاں را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در هفت صیغه و چیزے نه شد در دو صیغهٔ جمع مؤنث که مبنی اند پس لَنْ یَضْرِبَ لَنْ یَضْرِبَا الخ شدند. مجهول را قیاس باید کرد۔

تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ الخ شش صیغهٔ خطاب را چوں خواستند که فعل امر حاضر معلوم کنند تا که علامت مضارعت بود آں حذف کردند ما بعدِ تا ساکن ماند پس همزهٔ وصلی مکسور برائے دفع ابتدا بساکن در اوّل ایشاں آورده آخر ایشاں را وقف کردند علامت وقفی سقوطِ حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و چیزے نه شد. در یک صیغهٔ جمع مؤنث که مبنی است پس اِضْرِبْ اِضْرِبَا الخ شدند

تُضْرَبُ تُضْرَبَانِ الخ شش صیغهٔ خطاب را چوں خواستند که فعل امر حاضر مجهول کنند. لام امر جازم در اوّل ایشاں آورده آخر ایشاں را جزم کردند جزمی سقوطِ حرکت شد در یک صیغه و سقوطِ نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و چیزے نه شد در یک صیغهٔ جمع مؤنث که مبنی است پس لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا الخ شدند۔

یَضْرِبُ یَضْرِبَانِ الخ شش صیغهٔ غائب و دو صیغهٔ متکلم را چوں خواستند که فعل امر

---

[1] أَنْ و لَنْ و کَیْ و اِذَنْ ایں چار حروف معتبره نصب مستقل کنند ایں جمله دام اقتصاد [2] إنْ و لَمْ و لَمَّا ولام امر و لائے نهی نیز پنج حرف جازم فعلند هر یک بے وغا. [3] بدانکه ابتداء بساکن محال است نزد جمهور عرب اما در فارسی و هندی وغیره زبانهائے عجم جائز بلکه واقع است. ابن جنی گفته اند کلیه در فارسی معلوم نیست که اوّل متحرک است یا ساکن ورنه زبان عربی هم نزد بعضے علما جائز. کما قال الامام الرازی فی تفسیره ج ۱ مسئلة الابتداء بالحرف الساکن محال عند قوم جائز عند آخرین۔

غائب معلوم کنند لام امر جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در چہار صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ وچیزے نشد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لِیَضْرِبْ لِیَضْرِبَا الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد تَضْرِبْ تَضْرِبَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند. علامت جزمی سقوط حرکت شد در یک صیغہ سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نشد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد یَضْرِبُ یَضْرِبَانِ: شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل نہی غائب معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ وچیزے نشد۔ در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لَا یَضْرِبْ لَا یَضْرِبَا الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد۔

قانون:- حذف کردن تنوین ونونِ تثنیہ وجمع وقت اضافت در اسم واجب است چوں ضَارِبُ زَیْدٍ وَضَارِبَا زَیْدٍ وحذف نمودن نون تثنیہ وجمع در فعل وقتِ دخولِ ناصب وجازم چوں لَمْ یَضْرِبَا لَمْ یَضْرِبُوْا لَنْ تَضْرِبَا لَنْ یَضْرِبُوْا واجب است۔ **قانون** نون تاکید ثقیلہ در تثنیہ وجمع مؤنث مکسور مے باشد۔ و در ماسوائے ایں مفتوح مے باشد ونونِ تاکید خفیفہ در تثنیہ وجمع مؤنث نمی آید وما قبل ہر دو در جمع مذکر مضموم مے باشد و در واحدہ مؤنثہ مخاطبہ مکسور و در بواقی مفتوح مے باشد۔

قانون بدانکہ نون تاکید ثقیلہ وخفیفہ مختص است بفعل مے آید در امر ونہی واستفہام وتمنی وعرض وقسم وبعد اِن وما بر سبیل قلت آمدہ۔ بدانکہ نون تاکید ثقیلہ وخفیفہ بوجود ضمیر بارز حکم کلمہ منفصل دارد واگر ضمیر بارز نبود حکم جزو کلمہ دارد۔

قانون آں کلمہ کہ حرفِ اولش ساکن باشد ہمزہ وصل در اولش مے آرند تا تلفظ بحرفِ ساکن

ملہ ہمزہ قطعی بر نہ قسم است ہمزہ باب افعال چوں اکرم ہمزہ واحد متکلم چوں اضرب ہمزہ جمع چوں اشراف ہمزہ اسم تفضیل چوں اضرب ہمزہ فعل تعجب چوں ما اضربہٗ ہمزہ ندا چوں آعبید اللہ ہمزہ اعلام چوں اسحاق اسماعیل ہمزہ استفہام ۱۲

ممکن شود کہ ابتداء بساکن ممتنع ست پس اگر مابعد آن ساکن مفتوح یا مکسور است ہمزہ وصل مکسور می آرند واگر مابعد آں ساکن مضموم می باشد ہمزہ وصل مضموم می آرند مگر ہمزہ لام تعریف ہمیشہ مفتوح مے باشد و ہمزہ باب افعال قطعی است وصلی نیست ہمزہ وصلی در درج کلام ساقط گردد در تلفظ نہ در کتابت و ہمزہ قطعی در درج کلام برحال ماند ساقط نمی شود مثال ہمزہ وصلی چوں فَاضْرِبْ فَاصْبِرْ و مثال ہمزہ قطعی چوں فَاَصْلِحُوْا بَیْنَهُمْ ٭ مَضْرَبُ را از یَضْرِبُ گیرند حرف اتین را حذف نمودہ و میم مفتوحہ بجائش آوردہ و آخرش را منون ساختہ مَضْرَبٌ خوانند ۱۲ ۔

گاہی مَضْرَبٌ را جمع اقصٰی نمایند حرف اوّل را بحال خود گذاشتہ سیوم جا الف جمع تکسیر بفتحہ ماقبل آوردہ و حرفیکہ مابعد الف جمع تکسیر است آنرا مکسور ساختہ و تنوین تمکن را از جہت منع صرف مقدر ساختہ مَضَارِبُ خوانند ۱۲

گاہی مَضْرِبٌ را کہ مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ سیوم جا یائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ماقبل آوردہ مُضَیْرِبٌ خوانند ٭ مِضْرَابٌ را از یَضْرِبُ گیرند حرف اتین را حذف نمودہ و میم مکسورہ بجائش آوردہ و عین کلمہ را فتحہ اشباعی دادہ آخرش را منون ساختہ مِضْرَابٌ خوانند۔ گاہی الف اشباعی را حذف نمود مِضْرَبٌ خوانند گاہی بعد حذفِ الف اشباعی عوضش تا آخرش آوردہ مِضْرَبَةٌ خوانند ٭ گاہی الف ساکنہ علامت تثنیہ بفتحہ ماقبل مِضْرَبٌ و مضربۃ لاحق نمودہ و نون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی و تنوین در آخرش آوردہ مِضْرَبَانِ و مِضْرَبَتَانِ و مضرابان خوانند ۱۲۔

گاہی مَضْرَبٌ را جمع اقصٰی نمایند۔ حرف اوّل را فتحہ دادہ سیوم جا الف جمع اقصٰی بفتحہ ماقبل آوردہ و حرفیکہ مابعد الف جمع تکسیر است آں را مکسور ساختہ و تنوین تمکن را از جہت منع صرف مقدر ساختہ مضارب خوانند ۱۲ گاہی مَضْرِبٌ را کہ مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ سیوم جا یائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ماقبل آوردہ و حرفیکہ مابعد یائے تصغیر است۔ آں را مکسور ساختہ مُضَیْرِبٌ خوانند ۱۲

گاہی مضربۃ را جمع اقصٰی نمایند حرف اوّل را فتحہ دادہ سیوم جا الف جمع اقصٰی بفتحہ ماقبل آوردہ و حرفیکہ مابعد الف جمع تکسیر است آنرا مکسور ساختہ و تنوین تمکن را بعد حذف تا و مدان از جہت منع صرف مقدر ساختہ مضاربُ خوانند ۱۲

گاہی مُضَیْرِبَۃٌ را کہ مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ وسیوم جا یائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ماقبل آوردہ وحرفیکہ مابعد یائے تصغیر است آں را مکسور ساختہ مضیربۃ خوانند ۱۲
گاہی مَضَارِبُ را جمع تکسیر بروزن صیغہ منتہی الجموع کنند حرف اوّل را فتحہ دادہ سیوم جا الف جمع تکسیر بفتحہ ماقبل آوردہ وحرفیکہ مابعد الف جمع تکسیر است آں را مکسور ساختہ والف را از جہت کسرہ ماقبل بیا بدل نمودہ وتنوین تمکن را از جہت منع صرف مقدر ساختہ مَضَارِیْبُ خوانند ۱۲ گاہی مِضْرَابٌ را کہ مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ سیوم جا یائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ماقبل آوردہ وحرفیکہ مابعد یائے تصغیر است وآں را مکسور ساختہ والف را از جہت کسرہ ماقبل بیا بدل نمودہ مُضَیْرِیْبٌ خوانند ۱۲
اَضْرَبُ را از یضرب گیرید حرف اتین را حذف نمودہ وہمزہ قطعی بجائش آوردہ عین کلمہ را فتحہ دادہ وتنوین وتمکن را از جہت منع صرف مقدر ساختہ اضرب خوانند ۱۲۔
گاہی الف ساکنہ علامت تثنیہ بفتحہ ماقبل با اضربُ لاحق نمودہ ونون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی وتنوین مقدرہ در آخرش آوردہ اضربان خوانند ۱۲۔
گاہی واؤ ساکنہ علامت جمع بضمہ ماقبل با اضرب لاحق نمودہ ونون مفتوحہ عوض ضمہ اعرابی وتنوین مقدرہ در آخرش آوردہ اضربون خوانند۔ گاہی اضرب را جمع تکسیر بروزن صیغہ جمع منتہی الجموع کنند حرف اوّل را بحال خود گذاشتہ سیوم جا الف جمع تکسیر بفتحہ ماقبل آوردہ وحرفیکہ مابعد الف جمع تکسیر است آں را مکسور ساختہ اضارب خوانند ۱۲ گاہی اَضْرَبُ کہ مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را ضمہ دادہ ویائے تصغیر ساکنہ بفتحہ ماقبل سیوم جا آوردہ وحرفیکہ مابعد یائے تصغیر است آں را مکسور ساختہ وتنوین مقدرہ را ظاہر نمودہ اُضَیْرِبٌ خوانند ۱۲ ضُرْبٰی را از اضربُ گیرند الف مقصورہ علامت تانیث بعد حذف ہمزہ قطعیہ وضمہ فا وسکون عین بآخرش لاحق نمودہ ضربٰی خوانند ۱۲ گاہی الف ساکنہ علامت تثنیہ بضربی لاحق نمودہ والف تانیث را بیا مفتوحہ بدل نمودہ ونون مکسورہ عوض ضمہ اعرابی وتنوین مقدرہ در آخرش آوردہ ضربیان خوانند ۱۲ گاہی الف وتا علامت جمع تانیث بفتحہ ماقبل بضربی لاحق نمودہ ضُرْبَیَاتٌ خوانند ۱۲۔ گاہی ضُرْبٰی را جمع تکسیر بروزن فُعَلٌ کنند حرف اوّل را بحال خود گذاشتہ ثانی را فتحہ دادہ الف مقصورہ را حذف کردہ وتنوین مقدرہ را ظاہر نمودہ ضُرَبٌ خوانند ۱۲۔

گاہی ضُرَیْبٌ را اگر مکبر بود صیغہ تصغیر نمایند حرف اوّل را بحال خود گذاشتند و یائے تصغیر ساکنہ بفتحۂ ما قبل سیوم جا آوردہ ضُرَیْبٌ خوانند ۱۲۔ یُکْرِمُ تُکْرِمُ اُکْرِمُ نُکْرِمُ در اصل یُاَکْرِمُ تُاَکْرِمُ اُوَکْرِمُ نُاَکْرِمُ بودند در اُاَکْرِمُ ہمزہ ثانیہ را از جہت استکراہ اجتماع ہمزتین متحرکین زائدتین در اوّل فعل حذف کردہ در بواقی نیز حذف نمودہ طرداً للباب یُکْرِمُ تُکْرِمُ اُکْرِمُ نُکْرِمُ شدند۔ تُکْرِمُ تُکْرِمَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند رد کردند بسوئے اصل کہ اصل ایشاں تُاَکْرِمُ تُاَکْرِمَانِ الخ بودند تا کہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند ما بعد تا متحرک ماند بس امر محمول شد بوقف آخر علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ و چیزے نشد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس اَکْرِمْ اَکْرِمَا شدند۔

قوانینِ مُضاعف

قانونِ اوّل

متجانسین متحرکین مجتمعین در ثانی مدغم شود، وجوباً بعد ازالۂ حرکتش دگر ما قبلش متحرک یا ساکن مدہ باشد چوں حَبَّ و حَابَّ وحُوبَّ و بعد نقل حرکتش اگر ما قبلش ساکن غیر مدہ باشد، چوں اَحَبَّ اِسْتَرَدَّ بشرطیکہ احدہما زائدہ للالحاق و تا افتعال و مدغم فیہ نباشد۔ وآں متجانسین در اوّل کلمہ و او ثین در باب افعلال و دو یا نباشد و حرکت ثانی عارضی و مقتضی اعلال نباشد۔ و کلمہ اسم از یں اوزان نباشد فَعَلٌ چوں سَبَبٌ و عَدَدٌ و فِعَلٌ چوں رِکَلٌ و لِجَمٌ و فُعَلٌ چوں جُدَدٌ و دُرَرٌ و فُعُلٌ چوں سُرُرٌ و ذُلُلٌ و فَعَلَۃٌ چوں بَرَرَۃٌ و شَرَرَۃٌ۔

قانون

اوّل متجانسین ساکن در ثانی متحرک مدغم شود وجوباً در یک کلمہ باشد خواہ در دو کلمہ چوں مَدُّوْا اِذْہَبْ بِّمَدِیْ بشرطیکہ اُولیٰ ہا ہمزہ و بدل از ہمزہ نباشد چوں اِمْلَاءٌ اِنَّاءٌ دَرِیَاءٌ و مدہ در آخر کلمہ و ہا سکتہ نباشد چوں قَالُوْا وَ مَا لَنَا و اُعْزُہٗ کہ بلا لاو ادغامش موجب التباس ماضی مجہول باب مفاعلہ

و تَفَاعُلْ بماضی مجہول باب تَفَعُّل و تَفَعْلُل و تفاعل چوں تُوُدِّل و تُقُوتِل

قانون ہرجاکہ دو حرف قریب المخرج بہم آیند اول ساکن ثانی متحرک اول را از جنس ثانی کردہ در ثانی ادغام کنند چوں عَبَدْتُّ و لَبِثْتُّ **قانون** ہرجاکہ حرف مدغم فیہ بجزم یا بوقف ساکن شود التقاء ساکنین در آنجا پدید آید پس برائے دفع آں یکے امر از امور اربعہ در آنجا کردہ شود پس حرف ثانی را یا از حرکت فتحہ یا کسرہ مطلقاً یا ضمہ بشرطیکہ ضمہ ماقبل باشد دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود چوں لَمْ یَمُدَّ لَمْ یَمُدِّ لَمْ یَمُدُّ لَمْ یَمْدُدْ مُدَّ مُدِّ مُدُّ اُمْدُدْ بشرطیکہ وقف بمعنی قطع الکلمۃ عن ما بعدہا نباشد کہ التقاء ساکنین در آنجا مغتفر است بلکہ ثلاثہ سواکن نیز چوں غیر مُضَارّ **قانون** ہرجاکہ دو حرف متحرک از یک جنس در دو کلمہ بہم آیند اول را در دوم ادغام کنند جوازاً چوں فَعَلَ لَّبِیْدٌ و قَامَ مُّحَمَّدٌ و قِیْلَ لَّزَیْدٍ بشرطیکہ ماقبل آں متجانسین حرف صحیح ساکن نباشد چوں اَکْرَمُ مَّالِکٍ آں متجانسین ہمزہ نباشد چوں قَرَءَ اٰءُوْک ؛

قانون نون ساکن را در حروف یَرْمَلُوْنَ ادغام کنند وجوباً در حروف یرملو بے غنہ و در حروف یَنْمُوْ باغنہ چوں مِنْ یَّوْمٍ و مِنْ رَّوَالٍ و مِنْ نُّوْرٍ و مِنْ مَّا رَشَدَ و مِن وَّکِیْلٍ و مِنْ لَّامٍ بشرطیکہ در یک کلمہ نباشد چوں صِنْوَانٌ و قِنْوَانٌ

قوانین متفرقہ

قانون ہرجاکہ دال و ذال و زا فاء افتعال واقع شود تاء افتعال را دال کنند جوازاً پس اگر دال است دال را در دال ادغام کنند وجوباً چوں اِدَّعٰی و اگر ذال است اِبانت و ادغام بکردن دال ذال و ذال ذال ہر سہ جائز است چوں اِذْدَکَرَ و اِدَّکَرَ و اِذَّکَرَ و اگر زا است ابانت و ادغام بکردن دال زا نہ عکس چوں اِزْدَانَ و اِزَّانَ ؛

قانون چوں در فاء تَفَاعُل و تَفَعُّل یکے از حروف ثجذد وطضظ تسشذ واقع شود تا ہر دو باب را از جنس فا کنند جواز آں جنس را در جنس ادغام کنند وجوبا وگر حاجت ہمزہ وصلی افتد نیز آوردہ شود چوں اِثَّقَل و اَثَاقَل و اِجَّمَعَ و اِجَّامَعَ و اِدَّیَنَ و اِزَّیَنَ و اِدَّرَكَ و اِدَّارَكَ و اِطَّیَّرَ و اِطَّایَرَ و اِصَّبَّرَ و اِصَّابَرَ و اِضَّرَّعَ و اِضَّارَعَ و اِظَّلَّمَ و اِظَّالَمَ و اِسَّمَّعَ و اِسَّامَعَ و اِشَّجَّرَ و اِشَّاجَرَ و اِذَّکَّرَ و اِذَّاکَرَ و اگر فاء ایں ہر دو باب تا بود ہم ادغام جائز است چوں اِتَّرَّكَ و اِتَّارَكَ ❖

قانون چوں در اول مضارع معلوم دو تا متحرکہ جمع شوند ادغام کنند در درج کلام اگر ما قبلش ساکن غیر مدہ نبود و حذف کنند یکے را جواز آمگر در رباعی چوں قال تَنَزَّلُ وقالوا اتنزّایدوستسلّن ولا تکلّمو وتظاهرون

قانون چوں در فاء افتعال یکے از حروف طضظ واقع شود تاء افتعال را طا کنند جوازا[1] پس اگر طا است طا را در طا ادغام کنند وجوبا چوں اِطَّلَبَ و اگر ظا است ابانت و ادغام بکردن طا ظا و ظا طا ہر سہ جائز است چوں اِظْطَلَمَ و اِظَّلَمَ و اِطَّلَمَ و در صاد و ضاد ابانت و ادغام بکردن طا صاد و ضاد نعکس چوں اِصْطَبَرَ اِصَّبَرَ اِضْطَرَبَ اِضَّرَبَ

قانون چوں در عین باب افتعال یکے از حروف ثجذد وطضظ وسشذ واقع شود تاء افتعال را از جنس عین کنند جواز آں جنس را در جنس ادغام کنند وجوبا پس در ماضی معلوم[1] فتحہ فا و کسرہ[2] اش باسقاط ہمزہ وصل و با بقاء[3] آں جائز و کسرہ[4] عین برائے اتباع مضارع ہم جائز است و در ماضی مجہول[5] ضمہ فا و کسرہ[6] اش و در مضارع[7] معلوم و امر حاضر معلوم فتحہ فا و کسرہ اش و در مضارع مجہول ضمہ فا و فتحہ اش و در اسم فاعل و اسم مفعول ضمہ و فتحہ و کسرہ فا ہر سہ

چوں مُخْتَصِمٌ مُخِصِّمٌ مُخَصِّمٌ چوں مُخْتَصَمٌ مُخِصَّمٌ مُخَصَّمٌ

[1] چوں اِخْتَصَمَ [2] اِخِصَّمَ [3] چوں خَصَّمَ یَخِصِّمُ [4] اِخِصِّمَ [5] چوں اُخْتُصِمَ [6] اِخِصِّمَ [7] چوں یَخِصِّمُ یَخَصِّمُ

علہ ورنہ فائدہ ابدال تا بطا وادغام واجب است کما صرح بہ فی کتب الصرف چوں جواز نقل کردہ است ۱۲ محمد ولی عفی عنہ

جائز است و در مصدر فتحہ و کسرہ باسقاط ہمزہ وصل و بابقاء آں جائز اگر میں این باب تا بود ہم ادغام تو بوجوہ مذکورہ جائز است چوں بشّر و تحبّذ و تجزّ رو بدّل و بطّر و خصّم و قتّل و نظّم و بسم و بشّرو بذّر و قتّلوہ

قانون بدانکہ در بعضے جا قلب یکے از متجانسین بحرف علت ہم آمد چوں تقضی البازی و قد خاب من دسّاہا و لم یتسنّہ و املیت و تقضّیت و دینار و قیراط و شیراز و دیماس و دیوان و ہم چنیں در بعض جا حذف یکے از متجانسین ہم آمدہ چوں ظلت و مست فظلتم تفکہون و قرن فی بیوتکن۔

ابواب ثلاثی مزید فیہ

صرف صغیر ثلاثی مزید صحیح از باب افعلال چوں الاحمرار سرخ شدن احمرّ یحمرّ احمرارا فہو محمرّ و احمرّ یحمرّ احمرارا فذاک محمرّ لم یحمرّ لم یحمرّ لم یحمرّ لم یحمرّ لم یحمرّ لا یحمرّ لا یحمرّ لن یحمرّ لن یحمرّ الامر منہ احمرّ احمرّ احمرّ لیحمرّ لتحمرّ لتحمرّ لیحمرّ لیحمرّ لیحمرّ لیحمرّ لیحمرّ لیحمرّ والنہی عنہ لا تحمرّ لا تحمرّ لا تحمرّ لا تحمرّ لا تحمرّ لا یحمرّ لا یحمرّ لا یحمرّ لا یحمرّ لا یحمرّ والظرف منہ محمرّ محمرّ محمرّان محمرّات و در احمررت تا احمررتن حرکت را اولی را انداختہ اولی را در ثانی ادغام کردند بقانون اول متجانسین الخ و در احمررنا تا احمررن ادغام نہ کردند زیرا نچہ را

ثانی ساکن است و ادغام ممتنع است پس اِحْمَرَّتَ الخ شدند مجهول را قیاس باید کرد. در یَحْمَرُّ تَحْمَرُّ ران الخ حرکت راء اولی را انداختہ راء اولی را در راء ثانی ادغام کردند لقانون اول متجانسین الخ و در یَحْمَرِرْنَ وتَحْمَرِرْنَ ادغام نکردند زیرا نچہ راء ثانی ساکن است و ادغام ممتنع است پس یَحْمَرُّ تَحْمَرُّ ان الخ شدند مجهول را قیاس باید کرد ... یُحْمَرُّ تُحْمَرُّ ران الخ حرکت را اولی را انداختہ را اولی را در ثانی ادغام کردند لقانون اول متجانسین الخ پس یُحْمَرُّ تُحْمَرَّان الخ در یُحْمَرُّ تُحْمَرُّ ران الخ حرکت راء اولی را انداختہ راء اولی را در راء ثانی ادغام کردند لقانون اول متجانسین الخ پس یُحْمَرُّ تُحْمَرَّان الخ یَحْمَرُّ یَحْمَرَّان الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در پنج صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نشد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس در آں پنج صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد در میان ہر دو را پس برائے دفع آں راء ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت راء اولی را کہ حذف شدہ بود باز آوردہ راء ثانی را ہم سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود لقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لَمْ یَحْمَرَّ لَمْ یَحْمَرِرْ الخ شدند مجهول را قیاس باید کرد یَحْمَرُّ یَحْمَرَّان یُحْمَرُّ یُحْمَرَّان الخ فعل مضارع معلوم و مجهول را چوں خواستند کہ فعل نفی مطلق معلوم و مجهول کنند لا نافیہ در اول ایشاں آوردہ در ایشاں بجز نفی ہیچ اثر نہ کرد پس لا یَحْمَرُّ لا یَحْمَرَّان الخ و لا یُحْمَرُّ لا یُحْمَرَّان الخ شدند یَحْمَرُّ یَحْمَرَّان الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم کنند لن ناصبہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را نصب کردند

علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغه سقوط نونات اعرابیه شد در
هفت صیغه و چیزے نه شد در دو صیغه جمع مؤنث که مبنی اند پس لَنْ يُحْمَرَّ
لَنْ يُحْمَرَّا الخ شد نه مجهول را قیاس باید کرد تُحْمَرُّ تُحْمَرَّانِ الخ شش
صیغه خطاب را چوں خواستند که فعل امر حاضر معلوم کنند تا که علامت مضارعت
بود آں را حذف کردند مابعد تا ساکن ماند پس همزه وصل مکسور برائے دفع
ابتداء بساکن دراول ایشاں آورده آخر ایشاں را وقف کردند علامت وقفی
سقوط حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و
چیزے نه شد در یک صیغه جمع مؤنث که مبنی است پس در آں یک صیغه که
سقوط حرکت شده بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان هر دو را پس برائے
دفع آں را ثانیه را باز حرکت فتحه یا کسره داده ادغام را بحال داشته شود یا حرکت
را اولی را که حذف شده بود باز آورده را ثانیه را بر سکون بحال داشته فک
ادغام کرده شود بقانون هرجا که حرف مدغم فیه الخ پس اِحْمَرَّ اِحْمَرِّ اِحْمَرِرْ
الخ شد نه تُحْمَرُّ تُحْمَرَّانِ الخ شش صیغه خطاب را چوں خواستند
که فعل امر حاضر مجهول کنند لام امر جازمه دراول ایشاں آورده آخر ایشاں
را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات
اعرابیه شد در چهار صیغه و چیزے نه شد در یک صیغه جمع مؤنث که مبنی است
پس در آں یک صیغه که سقوط حرکت شده بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان
هر دو را پس برائے دفع آں را ثانیه را باز حرکت فتحه یا کسره داده ادغام را
بحال داشته شود یا حرکت حرف اول را باز آورده ثانی را بر سکون بحال داشته
فک ادغام کرده شود بقانون هرجا که حرف مدغم فیه الخ پس لِتُحْمَرَّ
لِتُحْمَرِّ لِتُحْمَرِرْ الخ لِيُحْمَرَّ لِيُحْمَرِّ الخ

ششش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل امر غائب معلوم کنند لام امر جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در چہار صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں چہار صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاءِ ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو را پس برائے دفع آں را ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لِیَحْمَرَّ لِیَحْمَرِّ لِیَحْمَرِرْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد تُحْمَرُّ تُحْمَرَّانِ الخ

ششش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در یک صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است۔ پس در آں یک صیغہ کہ سقوطِ حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو را پس برائے دفع آں را ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکتِ حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود۔ بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لا تَحْمَرَّ لا تَحْمَرِّ لا تَحْمَرِرْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد

تُحْمَرُّ تُحْمَرَّانِ الخ ششش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل نہی غائب معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در چہار صیغہ و سقوطِ

نونات اعرابیہ فتد در سہ صیغہ و چیزے نشد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست
پس در آن چہار صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد در میان
ہر دو را پس برائے دفع آن را ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ وادہ ادغام را
بحال داشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ
فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لا یَحْمَرَّ
لا یَحْمَرَّانِ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد ؛
در مُحْمَرٌّ تا مُحْمَرَّاتٌ حرکت را اولی انداختہ را اولی را در را ثانیہ ادغام
کردند بقانون اول متجانسین الخ پس مُحْمَرٌّ مُحْمَرَّانِ مُحْمَرَّاتٌ شدند ؛
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب اِفْعِیْلَال چوں الاِحْمِیْرَارُ
بسیار سرخ شدن اِحْمَارَّ یَحْمَارُّ اِحْمِیْرَارًا فَهُوَ مُحْمَارٌّ وَاُحْمُوْرَّ
یُحْمَارُّ اِحْمِیْرَارًا فذاک مُحْمَارٌّ لَمْ یَحْمَارَّ لَمْ یَحْمَارِّ لَمْ یَحْمَارِرْ
لَمْ یُحْمَارَّ لَمْ یُحْمَارِّ لَمْ یُحْمَارِرْ تا علی قیاس اِحْمَرَّ یَحْمَرُّ الخ تعلیل
باید کرد صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب اِفْعِوَّال چوں الاِجْلِوَّاذُ
شتاب رفتن اِجْلَوَّذَ یَجْلَوِّذُ اِجْلِوَّاذًا فَهُوَ مُجْلَوِّذٌ وَاُجْلُوِّذَ
اُجْلِوَّاذًا فذاک مُجْلَوَّذٌ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب اِفْعِیْعَال چوں الاِعْشِیْشَابُ
گیاہ ناک شدن روئے زمین اِعْشَوْشَبَ یَعْشَوْشِبُ اِعْشِیْشَابًا
فَهُوَ مُعْشَوْشِبٌ وَاُعْشُوْشِبَ یُعْشَوْشَبُ اِعْشِیْشَابًا فذاک
مُعْشَوْشَبٌ صرف صغیر رباعی مجرد صحیح از باب فَعْلَلَۃٌ چوں
الدَّحْرَجَۃُ وَالدِّحْرَاجُ سنگ غلطانیدن دَحْرَجَ یُدَحْرِجُ دَحْرَجَۃً
وَدِحْرَاجًا فَهُوَ مُدَحْرِجٌ وَدُحْرِجَ یُدَحْرَجُ دَحْرَجَۃً وَدِحْرَاجًا

فذاك مُدَحْرَجٌ الخ صرف صغیر رباعی مزید فیہ صحیح از باب تَفَعْلُل
چون اَلتَّدَحْرُجُ سنگ غلطانیدن تَدَحْرَجَ یَتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجًا
فهو مُتَدَحْرِجٌ وتُدُحْرِجَ یُتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجًا فذاك مُتَدَحْرَجٌ الخ

صرف صغیر رباعی مزید فیہ صحیح از باب اِفْعِنْلَال چون الاِحْرِنْجَامُ
انبوہی کردن شتران برائے آب اِحْرَنْجَمَ یَحْرَنْجِمُ اِحْرِنْجَامًا
فهو مُحْرَنْجِمٌ واُحْرُنْجِمَ یُحْرَنْجَمُ اِحْرِنْجَامًا فذاك مُحْرَنْجَمٌ الخ

صرف صغیر رباعی مزید فیہ از باب اِفْعِلَّال چون الاِقْشِعْرَارُ
موئے بہ بدن برخاستن اِقْشَعَرَّ یَقْشَعِرُّ اِقْشِعْرَارًا فهو مُقْشَعِرٌّ
واُقْشُعِرَّ یُقْشَعَرُّ اِقْشِعْرَارًا فذاك مُقْشَعَرٌّ لَمْ یَقْشَعِرَّ لَمْ یَقْشَعِرِّ
لَمْ یَقْشَعْرِرْ لَمْ یُقْشَعَرَّ لَمْ یُقْشَعَرِّ لَمْ یُقْشَعْرَرْ لَا یَقْشَعِرُّ لَا یُقْشَعَرُّ
لَنْ یَقْشَعِرَّ لَنْ یُقْشَعَرَّ الامر منه اِقْشَعِرَّ اِقْشَعِرِّ اِقْشَعْرِرْ لِتُقْشَعَرَّ
لِتُقْشَعَرِّ لِتُقْشَعْرَرْ لِیَقْشَعِرَّ لِیَقْشَعِرِّ لِیَقْشَعْرِرْ لِیُقْشَعَرَّ لِیُقْشَعَرِّ
لِیُقْشَعْرَرْ والنهی عنه لَا تَقْشَعِرَّ لَا تَقْشَعِرِّ لَا تَقْشَعْرِرْ لَا تُقْشَعَرَّ
لَا تُقْشَعَرِّ لَا تُقْشَعْرَرْ لَا یَقْشَعِرَّ لَا یَقْشَعِرِّ لَا یَقْشَعْرِرْ لَا یُقْشَعَرَّ
لَا یُقْشَعَرِّ لَا یُقْشَعْرَرْ والظرف منه مُقْشَعَرٌّ مُقْشَعَرَّانِ مُقْشَعَرَّاتٌ
در اِقْشَعْرَرَ تا اِقْشَعْرَرْنَ حرکت راء اولی را نقل کردہ بما قبل دادہ راء اولی را در ثانیہ
ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در اِقْشَعْرَرْنَ تا اِقْشَعْرَرْنَا ادغام
نکردند زیرا آنچہ راء ثانی ساکن است وادغام ممتنع است پس اِقْشَعَرَّ اِقْشَعَرَّا
شدند مجہول را قیاس باید کرد در یَقْشَعْرِرُ و یَقْشَعْرِرَانِ الخ حرکت راء اولی را
نقل کردہ بما قبل دادہ راء اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین
متحرکین الخ و در یَقْشَعْرِرْنَ و تَقْشَعْرِرْنَ ادغام نہ کردند زیرا آنچہ ثانیہ

ساکن است فی ادغام ممتنع است پس یَقْشَعِرُّ دیقشعر ان الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد
در یُقْشَعَرُّ و مُقْشَعِرٌّ دان الخ حرکت را اولے رانقل کردہ بماقبل دادہ را اولے را در رائے
ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ پس مُقْشَعِرٌّ و مُقْشَعِرَّانِ الخ شدند۔
در مقشعر رُ و مُقْشَعَرُ ران الخ حرکت را اولی رانقل کردہ بما قبل دادہ را اولی را در رائے ثانیہ
ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین مجتمعین درثانی الخ پس مُقْشَعَرٌّ مُقْشَعَرَّانِ الخ شدند
یَقْشَعِرُّ یَقْشَعِرَّانِ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول
ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در پنج صیغہ و
سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مونث کہ مبنی
اند پس در آں پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو را پس
برائے دفع آں را ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت
حرف اول را باز دادہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ
حرف مدغم فیہ الخ پس لَمْ یَقْشَعِرَّ لَمْ یَقْشَعِرْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد یَقْشَعِرُّ یَقْشَعِرَّانِ
فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مطلق معلوم کنند لا نافیہ در اول ایشاں آوردند
لیکن بجز نفی ہیچ اثر نکرد پس لَا یَقْشَعِرُّ لَا یَقْشَعِرَّانِ الخ شدند و باقی تا آخر باب قیاس باید کرد۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد باب فَعْلَلَۃٌ صحیح از باب

فَعْلَلَۃٌ چوں اَلْجَلْبَبَۃُ چادر پوشیدن۔ جَلْبَبَ یُجَلْبِبُ جَلْبَبَۃً فَھُوَ مُجَلْبِبٌ
وَجُلْبِبَ یُجَلْبَبُ جَلْبَبَۃً فَذَاکَ مُجَلْبَبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد باب فَعْوَلَۃٌ صحیح از

باب فَعْوَلَۃٌ چوں اَلْجَھْوَرَۃُ بلند خواندن جَھْوَرَ یُجَھْوِرُ جَھْوَرَۃً فَھُوَ مُجَھْوِرٌ

وَجُوْرِبَ یُجَوْرَبُ جَوْرَبَۃً فذاک مُجَوْرَبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد بباب فَعْلَلَۃٌ صحیح از باب فَوْعَلَۃٌ

اَلْجَوْرَبَۃُ جراب پوشیدن جَوْرَبَ یُجَوْرِبُ جَوْرَبَۃً فَهُوَ مُجَوْرِبٌ وَجُوْرِبَ یُجَوْرَبُ جَوْرَبَۃً فذاک مُجَوْرَبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد بباب فَعْلَلَۃٌ صحیح از باب فَعْنَلَۃٌ

اَلْقَلْنَسَۃُ کلاہ پوشیدن قَلْنَسَ یُقَلْنِسُ قَلْنَسَۃً فَهُوَ مُقَلْنِسٌ وَقُلْنِسَ یُقَلْنَسُ قَلْنَسَۃً فذاک مُقَلْنَسٌ الخ

چہل صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد بباب فَعْلَلَۃٌ صحیح از باب فَیْعَلَۃٌ

اَلْبَیْطَرَۃُ بیطاری کردن بَیْطَرَ یُبَیْطِرُ بَیْطَرَۃً فَهُوَ مُبَیْطِرٌ الخ

بجوں صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مجرد فیہ بباب فَعْلَلَۃٌ صحیح از باب فَعْیَلَۃٌ

اَلشَّرْیَفَۃُ زراعت پختہ بریدن یا در وقت در در رسیدن شَرْیَفَ یُشَرْیِفُ شَرْیَفَۃً فَهُوَ مُشَرْیِفٌ وَشُرْیِفَ یُشَرْیَفُ شَرْیَفَۃً فذاک مُشَرْیَفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تَفَعْلُلٌ صحیح از باب تَفَعْلُلٌ

اَلتَّجَلْبُبُ چادر پوشانیدن تَجَلْبَبَ یَتَجَلْبَبُ تَجَلْبُبًا فَهُوَ مُتَجَلْبِبٌ وَتُجُلْبِبَ یُتَجَلْبَبُ تَجَلْبُبًا فذاک مُتَجَلْبَبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تَفَعْلُلٌ صحیح از باب

تفوعل۔ التجورب جراب پوشانیدن تجورب یتجورب تجوربا فهو متجورب الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تفعلل صحیح از باب تفعنل
التقلنس کلاہ پوشانیدن تقلنس یتقلنس تقلنسا فهو متقلنس و تقلنس یتقلنس تقلنسا فذاک متقلنس الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تفعلل صحیح از باب تفعیل
التبیطر بیطاری کروانیدن تبیطر یتبیطر تبیطرا فهو متبیطر الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تفعلل صحیح از باب تفعیل۔ التشریف زراعت بجنة برانیدن تشریف یتشریف تشریفا فهو متشریف الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب تفعلل صحیح از باب تمفعل
التمسکن مسکین شدن در صورۃ تمسکن یتمسکن تمسکنا فهو متمسکن۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ملحق برباعی مزید فیہ بباب افعنلال صحیح از باب افعنلال
الاقعنساس بازگشتن اقعنسس یقعنسس اقعنساسا فهو مقعنسس الخ

ابواب مضاعف

صرف صغیر ثلاثی مجرد مضاعف ثلاثی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چو المَدّ کشیدن

مَدَّ یَمُدُّ مَدًّا فهو مَادٌّ ومُدَّ یُمَدُّ مَدًّا فذاك مَمْدُودٌ لم یَمُدَّ لم یَمُدِّ لم یَمُدُ لم یَمْدُدْ لم یُمَدَّ لم یُمَدِّ لم یُمَدْ لم یُمْدَدْ لا یَمُدُّ لا یُمَدُّ لن یَمُدَّ لن یُمَدَّ

الامر منه مُدَّ مُدِّ مُدُ اُمْدُدْ لِتُمَدَّ لِتُمَدِّ لِتُمَدْ لِتُمْدَدْ لِیَمُدَّ لِیَمُدِّ لِیَمُدُ لِیَمْدُدْ

والنهی عنه لا تَمُدَّ لا تَمُدِّ لا تَمُدُ لا تَمْدُدْ لا تُمَدَّ لا تُمَدِّ لا تُمَدْ لا تُمْدَدْ لا یَمُدَّ لا یَمُدِّ لا یَمُدُ لا یَمْدُدْ لا یُمَدَّ لا یُمَدِّ لا یُمَدْ لا یُمْدَدْ،

والظرف منه مَمَدٌّ والالة منه مِمَدٌّ مِمَدَّةٌ ومِمْدَادٌ واسم التفضیل المذکر منه اَمَدُّ والمؤنث منه مُدّٰی:—

تعلیلات

مَدَدَ تا مَدَدْتَا حرکت دال اولی را انداخته دال اولی را در دال ثانیه ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ ودر مَدَدْنَ تا مَدَدْنَا ادغام نه کردند زیرآنچه دال ثانی ساکن است وادغام ممتنع است ودر مَدَدْتُ تا مَدَدْتُمَا دال را تا کرده تا در تا ادغام کردند بقانون هرجا که دو حرف قریب المخرج بهم آیند الخ پس مَدَّتَا الخ شدند در مُدِدَ تا مُدِدَتَا حرکت دال اولے را انداخته دال اولے را در دال ثانیه ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ در مُدِدْنَ تا مُدِدْنَا ادغام نه کردند زیرآنچه دال ثانی ساکن است وادغام ممتنع است ودر مُدِدْتَ تا مُدِدْتُمَا دال را تا کرده تا را در تا ادغام کردند بقانون هرجا که دو حرف قریب المخرج بهم آیند الخ پس مُدَّتَا الخ شدند ددر یَمْدُدُ یَمْدُدَانِ الخ حرکت دال اولے را نقل کرده بماقبل داده دال اولے را در دال ثانیه ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ

و یَمْدُدْنَ و تَمْدُدْنَ و یُمْدَدْنَ و تُمْدَدْنَ ادغام نہ کردند زیرا نچہ دال ثانی ساکن است وادغام ممتنع است پس یَمُدُّ یَمُدَّانِ و یُمَدُّ و یُمَدَّانِ الخ شدند الخ

و مَادٌّ مَادَّانِ مَادُّوْنَ مُدَّاءٌ مَادَّۃٌ مَادَّتَانِ مَادَّاتٌ مَوَادُّ مُوَیْدٌّ و مُوَیْدَّۃٌ حرکت دال اول لئے انداختہ دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در اَمْدِدَاءُ و اَمْدِدَۃٌ حرکت دال اول نقل کردہ بما قبل دادہ دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین، متحرکین الخ و در مُدَّانٌ دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون متجانسین ساکن الخ پس مَادٌّ مَادَّانِ مَادُّوْنَ مَدَّۃٌ مَدٌّ مُدَّاءٌ مِدَادٌ مُدُوْدٌ مَدَّاءٌ مُدَّانٌ اَمْدَادٌ اِمْدَاءٌ اَمِدَّۃٌ مَادَّۃٌ مَادَّتَانِ مَادَّاتٌ مَوَادُّ مُدَیْدٌ مُوَیْدَّۃٌ اسم مفعول مَمْدُوْدٌ مَمْدُوْدَانِ الخ شدند۔

یَمُدُّ یَمُدَّانِ الخ فعل مضارع را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد درپنج و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نشد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس درآں پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو دال پس برائے دفع آں دال ثانیہ را یا حرکت فتحہ یا کسرہ یا ضمہ دادہ ادغام را بحال داشتہ یا حرکت دال اولے را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شد بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ بیں لَمْ یَمُدَّ لَمْ یَمُدِّ لَمْ یَمُدُّ لَمْ یَمْدُدْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد۔

یَمُدُّ یَمُدَّانِ الخ فعل مضارع معلوم و مجہول را چوں خواستند کہ فعل نفی مطلق معلوم و مجہول کنند لا نافیہ در اول ایشاں آوردہ در ایشاں بجز نفی ہیچ اثر نہ کرد پس لَا یَمُدُّ لَا یَمُدَّانِ الخ لَا یُمَدُّ لَا یُمَدَّانِ الخ شد یَمُدُّ یَمُدَّانِ یَمُدُّ یُمَدَّانِ الخ فعل مضارع معلوم و مجہول

واسم تفضیل اَمْدَدُ اَمْدَدَانِ اَمْدَدُوْنَ حرکت دال اولے را نقل کردہ بماقبل
دادہ دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در مَمَادِدُ
مُمَيْدِدٌ وَمَمَادِدُ مُمَيْدِدٌ وَمَمَادِدُ مُمَيْدِدَةٌ وَاَمَادِدُ وَاُمَيْدِدُ حرکت
دال اولے را انداختہ دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین
متحرکین الخ پس مَمَدٌّ مَمَدَّانِ مَمَادُّ مُمَيْدٌّ واسم آلہ صغری مِمَدٌّ مِمَدَّانِ مَمَادُّ
مُمَيْدٌّ و وسطے مِمَدَّةٌ مِمَدَّتَانِ مَمَادُّ مُمَيْدَّةٌ واسم آلہ کبری مِمْدَادٌ مِمْدَادَانِ
مَمَادِيْدُ مُمَيْدِيْدٌ ؛

اسم تفضیل اَمَدُّ اَمَدَّانِ اَمَدُّوْنَ اَمَادُّ اُمَيْدٌّ و در مؤنث مُدّٰى مُدَّيَانِ
مُدَّيَات دال اولے را در دال ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکن الخ
پس مُدّٰى مُدَّيَانِ مُدَّيَاتٌ مُدَدٌ مُدَيْدٰى ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب افعال چوں
اَلْاِمْدَادُ...... اَمَدَّ یُمِدُّ اِمْدَادًا فَھُوَ مُمِدٌّ وَاُمِدَّ
یُمَدُّ اِمْدَادًا فَذَاکَ مُمَدٌّ لَمْ یُمِدَّ لَمْ یُمِدِّ لَمْ یُمْدِدْ لَمْ
یُمَدَّ لَمْ یُمَدِّ لَمْ یُمْدَدْ لَا یُمِدُّ لَا یُمَدُّ لَنْ یُمِدَّ لَنْ یُمَدَّ
الامر منہ اَمِدَّ اَمِدِّ اَمْدِدْ لِتُمِدَّ لِتُمِدِّ لِتُمْدِدْ لِیُمِدَّ
لِیُمِدِّ لِیُمْدِدْ لِیُمَدَّ لِیُمَدِّ لِیُمْدَدْ والنہی عنہ لَا تُمِدَّ
لَا تُمِدِّ لَا تُمْدِدْ لَا تُمَدَّ لَا تُمَدِّ لَا تُمْدَدْ لَا یُمِدِّ لَا یُمْدِدْ
لَا یُمَدَّ لَا یُمَدِّ لَا یُمْدَدْ والظرف منہ مُمَدٌّ مُمَدَّانِ
مُمَدَّاتٌ صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب
تفعیل چوں التَّمْدِیْدُ...... مَدَّدَ یُمَدِّدُ تَمْدِیْدًا
فَھُوَ مُمَدِّدٌ وَمُدِّدَ وَیُمَدَّدُ تَمْدِیْدًا فَذَاکَ مُمَدَّدٌ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب مفاعلۃ چوں
اَلْمُمَادَّۃُ...... مَادَّ یُمَادُّ مُمَادَّۃً فَھُوَ مُمَادٌّ وَمُوْدَّ یُمَادُّ
مُمَادَّۃً فذاک مُمَادٌّ لَمْ یُمَادَّ لَمْ یُمَادِّ لَمْ یُمَادِدْ لَمْ یُمَادَّ لَمْ
یُمَادِّ لَمْ یُمَادَدْ لَا یُمَادُّ لَا یُمَادُّ لَنْ یُمَادَّ لَنْ یُمَادَّ الامر منہ مَادَّ مَادِّ
مَادِدْ لِتُمَادَّ لِتُمَادِّ لِتُمَادِدْ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تفعّل چوں
التَّمَدُّدُ...... تَمَدَّدَ یَتَمَدَّدُ تَمَدُّدًا فھو مُتَمَدِّدٌ و
تُمُدِّدَ یُتَمَدَّدُ تَمَدُّدًا فذاک مُتَمَدَّدٌ لَمْ یَتَمَدَّدْ لَمْ یُتَمَدَّدْ الخ
شدند صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تفاعل چوں
التَّمَادُّ...... تَمَادَّ یَتَمَادُّ تَمَادًّا فَھُوَ مُتَمَادٌّ وَتُمُوْدَّ یُتَمَادُّ

تَمَادَّ اُفذ اَك مُتَمَادٌّ الخ شد ند ۱۲

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِنْفِعَال چوں

اَلْاِنْمِدَادُ....... اِنْمَدَّ یَنْمَدُّ اِنْمِدَادًا فهو مُنْمَدٌّ و اُنْمُدَّ یُنْمَدُّ اِنْمِدَادًا فذاك مُنْمَدٌّ الخ شد ند۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِفْتِعَال چوں

اَلْاِمْتِدَادُ....... اِمْتَدَّ یَمْتَدُّ اِمْتِدَادًا فهو مُمْتَدٌّ وَ اُمْتُدَّ یُمْتَدُّ اِمْتِدَادًا فذاك مُمْتَدٌّ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِسْتِفْعَال چوں

اَلْاِسْتِمْدَادُ....... اِسْتَمَدَّ یَسْتَمِدُّ اِسْتِمْدَادًا فهو مُسْتَمِدٌّ وَاُسْتُمِدَّ یُسْتَمَدُّ اِسْتِمْدَادًا فذاك مُسْتَمَدٌّ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مجرد مضاعف ثلاثی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چوں

اَلْفِرَارُ گریختن فَرَّ یَفِرُّ فِرَارًا فهو فَارٌّ وفُرَّ یُفَرُّ فِرَارًا فذاك مَفْرُورٌ لَمْ یَفِرَّ لَمْ یَفِرِّ لَمْ یَفْرِرْ لَمْ یُفَرَّ لَمْ یُفَرِّ لَمْ یُفْرَرْ لَا یَفِرُّ لَا یُفَرُّ لَنْ یَفِرَّ لَنْ یُفَرَّ الامر منه فِرَّ فِرِّ اِفْرِرْ لِتُفَرَّ لِتُفَرِّ لِتُفْرَرْ لِیَفِرَّ لِیَفِرِّ لِیَفْرِرْ لِیُفَرَّ لِیُفَرِّ لِیُفْرَرْ والنهی عنه لَا تَفِرَّ لَا تَفِرِّ لَا تَفْرِرْ لَا تُفَرَّ لَا تُفَرِّ لَا تُفْرَرْ لَا یَفِرَّ لَا یَفِرِّ لَا یَفْرِرْ لَا یُفَرَّ لَا یُفَرِّ لَا یُفْرَرْ والظرف منه مَفَرٌّ والآلة منه مِفَرٌّ ومِفَرَّةٌ ومِفْرَارٌ واسم تفضیل المذکر اَفَرُّ والمؤنث فُرّیٰ:

درفَرَرَ تا فَرَرْتَا حرکت اولی را انداختہ را اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول ستجانسین متحرکین الخ ودر فَرَرْنَ تا فَرَرْنَا ادغام نہ کردند زیرانچہ را ثانی ساکن

است وادغام ممتنع است پس فَرَّ فَرَّا الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد۔ دَرْ يَفْرِرُ يَفْرِرَانِ الخ حرکت راء اولی را نقل کردہ بما قبل دادہ راء اولی را در راء ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ در يَفْرِرْنَ وتَفْرِرْنَ ادغام نہ کردند زیرا نچہ راء ثانیہ ساکن است وادغام ممتنع است پس يَفِرُّ يَفِرَّانِ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد۔ در فَارِرٌ۔ فَارِرَانِ۔ فَارِرُوْن۔ فُرَّارٌ۔ فَارِرَةٌ۔ فَارِرَتَانِ فَارِرَاتٌ۔ فَوَارِرُ۔ فُوَيْرِرٌ وفُوَيْرِرَةٌ حرکت راء اولی را انداختہ راء اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در فُرورانٌ راء اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین الخ و در افراءِ اُفرِرَة حرکت راء اولی را نقل کردہ بما قبل دادہ راء اولی را در راء ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ پس فَارٌّ فَارَّان۔ فَارُّون۔ فَرِّ۔ ةٌ۔ فُرَّرٌ۔ فِرَارٌ۔ فُرُوْرٌ۔ فُرَّاءٌ۔ فُرَّانٌ۔ اِفْرَارٌ اَفِرَّاءُ اَفِرَّةٌ۔ فَارَّةٌ۔ فَارَّتَانِ۔ فَارَّات، فَوَارُّ۔ فُرَّرٌ۔ فُوَيْرٌّ۔ فُوَيْرَّةٌ ؛

يَفِرُّ يَفِرَّانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند۔ لم جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس در آں پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راء پس برائے دفع آں راء ثانیہ را یا نہ حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لَمْ يَفِرَّ لَمْ يَفِرِّ لَمْ يَفْرِرْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد ؛

يَفِرُّ يَفِرَّانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مطلق معلوم کنند لا نافیہ در اول ایشاں آوردہ در ایشاں بجز نفی ہیچ اثر نہ کرد پس لَا يَفِرُّ

لا یُغفرّ ان الخ شد تد مجہول را قیاس باید کرد

یغفرّ یغفرّان الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم کنند لن ناصبہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ بنی اند پس لن یغفرّ لن یغفرّ الخ شد ند مجہول را قیاس باید کرد

یغفرّ تغفرّان الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند ما بعد تا متحرک ماند مگر در یک صیغہ جمع مؤنث ساکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اولش آوردہ پس امر ہمچوں شد بوقف آخر علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ و چیزے نہ در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راپس برائے دفع آں را ثانیہ را حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت را اولی را کہ نقل بما قبل شدہ باز آوردہ ..... ثانی را بر سکون بحال داشتہ وہمزہ وصل مکسورہ برائے دفع ابتداء بساکن در اولش آوردہ فک ادغام کردہ شود لبقا نون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس فِرَّ فِرِّ اِفْرِرْ الخ شد ہمد تُغفرّ تُغفرّان الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر مجہول کنند لام امر جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند، علامت جزمی سقوط حرکت شد در یک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط حرکت

شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راپس برائے دفع آں راثانی راباز حرکت فتحہ یاکسرہ دادہ ادغام رابحال داشتہ شود یاحرکت حرف اول راباز آوردہ ثانی رابرسکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود لبقانون ہرجاکہ حرف مدغم فیہ الخ پس اَلتَغفِرَ لَتَغفِرِ لَتَغفِرُر الخ شدند ؛

یَغفِرَّ یَغفِرَّانِ الخ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم راچوں خواستند کہ فعل امر غائب معلوم کنند لام امر جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں راجزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در چہار صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد درسہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مونث کہ مبنی است پس درآں چہار صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راپس برائے دفع آں راثانیہ راباز حرکت فتحہ یاکسرہ دادہ ادغام رابحال داشتہ شود یاحرکت حرف اول راکہ باز آوردہ ثانی رابرسکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود لبقانون ہرجاکہ حرف مدغم فیہ الخ پس لِیَغفِرَّ لِیَغفِرِّ لِیَغفِرُر الخ شدند مجہول راقیاس باید کرد ؛

تَغفِرَّ تَغفِرَّانِ الخ شش صیغہ خطاب راچوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لاناہیہ جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں راجزم کردند علامت جزمے سقوط حرکت شد دریک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد درچہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مونث کہ مبنی است پس درآں یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راپس برائے دفع آں راثانیہ راباز حرکت فتحہ یاکسرہ دادہ ادغام رابحال داشتہ شود یاحرکت حرف اول راباز آوردہ ثانی رابرسکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود لبقانون ہرجاکہ حرف مدغم فیہ الخ پس لاتَغفِرَّ لاتَغفِرِّ

لاتُفِرُّ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد ؛

یفِرُّ یفِرَّان الخ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چون خواستند کہ فعل نہی غائب معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در چہار صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آن چہار صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو راپس برائے دفع آن را ثانیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام بحال واشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ لا یفِرَّ لا یفِرِّ لا یفْرِرْ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد ؛

اسم ظرف در مَفْرَرٌ مَفْرِرَانِ و مَفْرِرُرٌ مِفْرَرَانِ و مِفْرَرَۃٌ مِفْرَرَتَانِ وَاَفْرُرٌ اِفْرُرَانِ اِفْرُرُوْن ان حرکت را اولی را نقل کردہ بما قبل دادہ را اولی را در ثانی ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در مَفَارِرُ مُغَیْرِرٌ و مَفَارِرُ و مُفَیْرِرٌ و مَفَارِرُ مُغَیْرِرَۃٌ ۔ و اَفَارِرُ اُفَیْرِرٌ حرکت را اولی را انداختہ را اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ پس مَفَرٌّ مَفَرَّانِ الخ شدند و در فُرْرَیٰ فُرْرَیَانِ ۔ فُرْرَیَاتٌ را اولی را در را ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکن الخ پس فُرَّیٰ فُرَّیَانِ الخ شدند ۱۲

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِفْعَال چون

اَلْاِفْرَارُ .... اَفَرَّ یُفِرُّ اِفْرَارًا فَھُوَ مُفِرٌّ و اُفِرَّ یُفَرُّ اِفْرَارًا فذالک مُفَرًّا شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تَفْعِیْل چون

اَلتَّفْرِیْرُ ...... فَرَّرَ یُفَرِّرُ تَفْرِیْرًا فَھُوَ مُفَرِّرٌ وَفُرِّرَ یُفَرَّرُ
تَفْرِیْرًا فذاک مُفَرَّرٌ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب مُفاعلۃ چوں
اَلْمُفَارَّۃُ .... فَارَّ یُفَارُّ مُفَارَّۃً فَھُوَ مُفَارٌّ وَفُوْرَّ یُفَارُّ
مُفَارَّۃً فذاک مُفَارٌّ الخ شد ند۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تَفَعُّل چوں
اَلتَّفَرُّرُ .... تَفَرَّرَ یَتَفَرَّرُ تَفَرُّرًا فَھُوَ مُتَفَرِّرٌ وَتُفُرِّرَ
یُتَفَرَّرُ تَفَرُّرًا فذاک مُتَفَرَّرٌ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تفاعُل چوں
اَلتَّفَارُّ .... تَفَارَّ یَتَفَارُّ تَفَارًّا فَھُوَ مُتَفَارٌّ وَتُفُوْرَّ
یُتَفَارُّ تَفَارًّا فذاک مُتَفَارٌّ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِنْفِعَال چوں
اَلْاِنْفِرَارُ .... اِنْفَرَّ یَنْفَرُّ اِنْفِرَارًا فَھُوَ مُنْفَرٌّ وَانْفُرَّ
یُنْفَرُّ اِنْفِرَارًا فذاک مُنْفَرٌّ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِفْتِعَال چوں
اَلْاِفْتِرَارُ .... اِفْتَرَّ یَفْتَرُّ اِفْتِرَارًا فَھُوَ مُفْتَرٌّ وَافْتُرَّ
یُفْتَرُّ اِفْتِرَارًا فذاک مُفْتَرٌّ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِسْتِفْعَال
چوں اَلْاِسْتِفْرَارُ .... اِسْتَفَرَّ یَسْتَفِرُّ اِسْتِفْرَارًا فَھُوَ مُسْتَفِرٌّ وَ
اُسْتُفِرَّ یُسْتَفَرُّ اِسْتِفْرَارًا فذاک مُسْتَفَرٌّ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مجرد مضاعف ثلاثی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چوں

العَضُّ پشت دست گزیدن عَضَّ یَعَضُّ عَضًّا فَهُوَ عَاضٌّ وَ عُضَّ یُعَضُّ عَضًّا فذاك مَعْضُوْضٌ لَمْ یَعَضَّ لَمْ یَعَضْ لَمْ یَعْضَضْ لَمْ یُعَضَّ لَمْ یُعَضِّ لَمْ یُعْضَضْ لَا یَعَضُّ لَا یُعَضُّ لَنْ یَعَضَّ لَنْ یُعَضَّ الامر منه عَضَّ عَضِّ اِعْضَضْ لِتُعَضَّ لِتُعَضِّ لِتُعْضَضْ لِیَعَضَّ لِیَعَضِّ لِیَعْضَضْ لِیُعَضَّ لِیُعَضِّ لِیُعْضَضْ والنهی عنه لَا تَعَضَّ لَا تَعَضِّ لَا تَعْضَضْ لَا تُعَضَّ لَا تُعَضِّ لَا تُعْضَضْ لَا یَعَضَّ لَا یَعَضِّ لَا یَعْضَضْ لَا یُعَضَّ لَا یُعَضِّ لَا یُعْضَضْ والظرف منه مَعَضٌّ والآلة منه مِعَضٌّ وَمِعَضَّةٌ وَمِعْضَاضٌ واسم التفضیل المذکر منه اَعَضُّ والمؤنث منه عُضّٰی ۔ در عَضَضَ تا عَضَضْنَا حرکت ضاد اولی را انداختہ ضاد اولی را در ضاد ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در عَضَضْتَ تا عَضَضْنَا ادغام نہ کردند زیرا نچہ ضاد ثانیہ ساکن است و ادغام ممتنع است پس عَضَّ عَضَّا الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد ۔

در یَعْضَضُ یَعْضَضَانِ الخ حرکت ضاد اولی را نقل کردہ بما قبل دادہ ضاد اولی را در ضاد ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ و در یَعْضَضْنَ تَعْضَضْنَ ادغام نہ کردند زیرا نچہ ضاد ثانی ساکن است و ادغام ممتنع است پس یَعَضُّ یَعَضَّانِ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد۔

اسم فاعل در عَاضِضٌ عَاضِضَانِ عَاضِضُوْنَ عُضَّضٌ عَاضِضَةٌ عَاضِضَتَانِ عَاضِضَاتٌ عَوَاضِضُ عُوَیْضِضٌ وَعُوَیْضِضَةٌ حرکت ضاد اولی را انداختہ ضاد اولی را در ضاد ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین متحرکین الخ پس عَاضٌّ عَاضَّانِ الخ اسم مفعول مَعْضُوْضٌ معضوضان الخ شدند یَعَضُّ یَعَضَّانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول الیثال

آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس در آں پنج صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو ضاد پس برائے دفع آں ضاد ثانی را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت ضاد اولی را باز آوردہ ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود بقانون ہر جا کہ حرف مدغم فیہ الخ پس لم یَعَضَّ لم یَعَضِّ لم یَعْضَضْ الخ شد مجہول را قیاس باید کرد لَیَعَضُّ لَیَعَضَّانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مطلق معلوم لا نافیہ در اول ایشاں آوردہ در ایشاں بجز نفی ہیچ اثر نہ کرد پس لَا یَعَضُّ لَا یَعَضَّانِ الخ شد مجہول را قیاس باید کرد یَعَضُّ یَعَضَّانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم کنند لن ناصبہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نشد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لن یَعَضَّ لن یَعَضَّا الخ شد مجہول را قیاس باید کرد۔

تَعَضُّ تَعَضَّانِ الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تاکہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند مابعد تا متحرک ماند مگر در یک صیغہ جمع مؤنث ساکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اولش آوردہ پس امر ہموں شد بوقف آخر علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد در یک

صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آن یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود التقاء ساکنین پدید آمد درمیان ہر دو ضاد پس برائے دفع آن ضاد ثانیہ را نیہ را نیہ را باز حرکت فتحہ یا کسرہ دادہ ادغام را بحال داشتہ شود یا حرکت حرف اول را باز آوردہ و ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء لبساکن در اولش آوردہ ضاد ثانی را بر سکون بحال داشتہ فک ادغام کردہ شود لقانون ہر جا مدغم فیہ الخ۔ پس عَضَّ عَضِّ اِعْضَضْ الخ شدند لِتُعَضَّ لِتُعَضِّ لِتُعْضَضْ الخ شدند۔

امر غائب معلوم لِيَعَضَّ لِيَعَضِّ لِيَعْضَضْ الخ شدند و مجہول لِيُعَضَّ لِيُعَضِّ لِيُعْضَضْ الخ شدند

نہی حاضر معلوم لَاتَعَضَّ لَاتَعَضِّ لَاتَعْضَضْ الخ شدند و مجہول لَاتُعَضَّ لَاتُعَضِّ لَاتُعْضَضْ الخ شدند۔

نہی غائب معلوم لَايَعَضَّ لَايَعَضِّ لَايَعْضَضْ الخ شدند و مجہول لَايُعَضَّ لَايُعَضِّ لَايُعْضَضْ الخ شدند۔

اسم ظرف مَعَضٌّ مَعَضَّانِ الخ شدند اسم آلۃ مِعَضٌّ مِعَضَّان الخ و مِعَضَّةٌ الخ و مِعْضَاضٌ الخ اسم تفضیل المذکر منہ اَعَضُّ والمؤنث منہ عُضّٰى الخ شدند۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِفْتِعَال چون اَلْاِعْضَاضُ .... اَعَضَّ يُعِضُّ اِعْضَاضًا فَهُوَ مُعِضٌّ و اُعِضَّ يُعَضُّ اِعْضَاضًا فذاك مُعَضٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تَفْعِيل چون التَّعْضِيضُ ...... عَضَّضَ يُعَضِّضُ تَعْضِيضًا فَهُوَ مُعَضِّضٌ ؏

غَضَّضَ يُغَضِّضُ تَغْضِيضًا فَذَاكَ مُغَضِّضٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب مُفَاعَلَۃ چوں
اَلْمُعَاضَّۃُ...... عَاضَّ يُعَاضُّ مُعَاضَّۃً فَهُوَ مُعَاضٌّ وَعُوضَّ
يُعَاضُّ مُعَاضَّۃً فَذَاكَ مُعَاضٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تَفَعُّل چوں
اَلتَّعَضُّضُ...... تَعَضَّضَ يَتَعَضَّضُ تَعَضُّضًا فَهُوَ
مُتَعَضِّضٌ وَتُعُضِّضَ يُتَعَضَّضُ تَعَضُّضًا فَذَاكَ مُتَعَضَّضٌ
الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب تَفَاعُل چوں
اَلتَّعَاضُّ...... تَعَاضَّ يَتَعَاضُّ تَعَاضًّا فَهُوَ مُتَعَاضٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِنْفِعَال چوں
اَلْاِنْعِضَاضُ...... اِنْعَضَّ يَنْعَضُّ اِنْعِضَاضًا فَهُوَ مُنْعَضٌّ
وَانْعُضَّ يُنْعَضُّ اِنْعِضَاضًا فَذَاكَ مُنْعَضٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِفْتِعَال چوں
اَلْاِعْتِضَاضُ...... اِعْتَضَّ يَعْتَضُّ اِعْتِضَاضًا فَهُوَ
مُعْتَضٌّ وَاعْتُضَّ يُعْتَضُّ اِعْتِضَاضًا فَذَاكَ مُعْتَضٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مضاعف ثلاثی از باب اِسْتِفْعَال
چوں اَلْاِسْتِعْضَاضُ...... اِسْتَعَضَّ يَسْتَعِضُّ
اِسْتِعْضَاضًا فَهُوَ مُسْتَعِضٌّ وَاُسْتُعِضَّ (يُسْتَعَضُّ) اِسْتِعْضَاضًا
فَذَاكَ مُسْتَعَضٌّ الخ شدند۔

قوانین مہموز

قانون ۱ ہمزہ ساکن بدل شود بر وفق حرکت ماقبل جوازاً اگر منفرد است ووجوباً اگر پس ہمزہ است چوں رَاسٌ و ذِیبٌ و بُوسٌ و اِیمَانٌ بشرطیکہ باعث تحریکش موجود نبود چوں یَئُوسُ اَمَّا کل و خُذو مر شاذ اند نزدِ بعض۔ ومحمول اند بر قلبِ مکانی نزدِ بعض کہ نزدِ ایشاں جائز است قیاساً در ہر امر حاضر معلوم مہموز الفاء ٭

قانون ۲ ہمزہ منفرد مفتوحہ بعد کسرہ یا شود وبعد ضمہ واؤ جوازاً چوں مِیَرَۃٌ وجُوَنَۃٌ ونزد بعض رَاست ابدال ہمزہ متحرک بحرفِ علت ساکن بر وفق حرکت ماقبل جوازاً بشرط اتحادِ حرکتِ ہمزہ و ماقبل او چوں مَنْسَاۃ و رُوسٌ ولَا یَلْتَامُ شاذ است کمافی قول شاعر۔ **شعر**

جَرَاحَاتُ السِّنَانِ لَہَا الْتِیَامٌ وَلَا یَلْتَامُ مَا جَرَحَ اللِّسَانُ

ونزد سیبویہ روا نیست مگر بضرورۃ شعریہ قانون ۳ ہمزہ متحرک بعد ساکن قابل حرکت حرکتش بماقبل رود جوازاً پس خود حذف شود وجوباً بشرطیکہ بعد واؤ و یاء مادہ زائدہ ونون انفعال نہ باشد چوں یَسَلُ و قَدَ اَفْلَحَ ودر یَرٰی مضارع وجمیع باب اَرٰی یُرِی نقل وحذف واجب شدہ است ودر مَرَاۃٌ وکَمَاۃٌ بعد نقل قلب بالف آمدہ

قانون ۴ ہمزہ متحرک بعد واؤ ویا مدۂ زائدہ از جنس ماقبل شود در یک کلمہ جوازاً و جنس در جنس مدغم گردد وجوباً ویائے تصغیر حکم مدہ دارد چوں خَطِیَّۃٌ

ومقروّۃ وافیّس اَتَابِیّ وبَرِیَّۃ نزدِ بعضے لازم الابدال والادغام شاذ ند ونزد بعضے کثیر الابدال والادغام اند

قانون دومی ہمزہ تین متحرکین بیا بدل شود اگر یکے از ایشاں لاکلمہ یا مکسور است چوں اَیِنَّ واَیِیْبٌ ؕ دقرءِیٌ علی وزنِ جعفرٍ دگرنہ بواو چوں اُوَادِمُ ؕ

صرف صغیر ثلاثی مجرد مہموز الفاء از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چوں اَلْاَمْرُ فرمودن اَمَرَ یَامُرُ اَمْرًا فَہُوَ آمِرٌ وَاُمِرَ یُؤْمَرُ اَمْرًا فذاک مَامُوْرٌ لَمْ یَامُرْ لَمْ یُؤْمَرْ لَا یَامُرُ لَا یُؤْمَرُ لَنْ یَّامُرَ لَنْ یُّؤْمَرَ الامر منہ مُرْ لِتُؤْمَرْ لِیَامُرْ لِیُؤْمَرْ والنہی عنہ لَاتَامُرْ لَا تُؤْمَرْ لَا یَامُرْ لَا یُؤْمَرْ والظرف منہ مَامَرٌ والاٰلۃ منہ مِیْمَرٌ ومِیْمَرَۃٌ ومِیْمَارٌ واسم تفضیل المذکر منہ آمَرُ والمؤنث منہ اُمْرٰی ؕ

اَمَرَ اَمْرًا الخ شدند واُمِرَ اُمِرَ الخ شدند در یَأْمُرُ یَامُرَانِ الخ ہمزہ را بالف بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس یَامُرُ یَامُرَانِ الخ شدند ودر یُؤْمَرُ یُؤْمَرَانِ الخ ہمزہ را بواؤ بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس یُؤْمَرُ یُؤْمَرَانِ الخ شدند

اسم فاعل در اٰءْمِرٌ اٰءْمِرَانِ اٰءْمِرَۃٌ ہمزہ را الف بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ ودر اٰءْمِرٌ اٰءْمَیِّرٌ واٰءْمَیِّرَۃٌ ہمزہ را بواؤ بدل کردند لقانون دومی ہمزہ الخ پس آمِرٌ آمِرَانِ آمِرُوْنَ آمِرَۃٌ اُمَّرٌ، اُمَّارٌ اِمَارٌ اُمُوْرٌ اُمَرَاءُ اُمْرَانٌ آمَارٌ آمِرَاءُ آمِرَۃٌ آمِرَۃٌ آمِرَتَانِ آمِرَاتٌ اَوَامِرُ اُمَّرٌ، اُوَیْمِرٌ واُوَیْمِرَۃٌ ؕ اسم مفعول در مَاْمُوْرٌ تا مَاْمُوْرَاتٌ ہمزہ

را بالف بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ و در مُئَیْمِرٌ و مُئَیْمِرَۃٌ
ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون ہمزہ منفردہ الخ پس مامُورٌ مامُورَان
مَامُورُونَ مَامُورَۃٌ مامُورَتَان مامُورَاتٌ آمِرٌ مُوَیْمِرٌ و مُوَیْمِرَۃٌ ۞
یَاْمُرُ یَاْمُرَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند
لم جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط
حرکات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے
نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لم یامُرْ لم یامُرَا الخ شد مجہول را
قیاس باید کرد ۞ یَاْمُرُ یامُرَان الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ
فعل نفی مطلق معلوم کنند لا نافیہ در اول ایشان آوردہ در ایشاں بجز نفی
ہیچ اثر نہ کرد پس لَا یَاْمُرُ لَا یَاْمُرَان الخ شد مجہول را قیاس باید کرد ۞
یَاْمُرُ یامُرَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد
معلوم کنند لن ناصبہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشاں را نصب کردند
علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ
شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس
لَنْ یامُرَ لن یَاْمُرَا الخ شد مجہول را قیاس باید کرد ۞
تامُرُ تامُرَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم
کنند تا کہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند ما بعد تا ساکن ماند
پس ہمزہ وصل مضموم برائے دفع ابتداء بساکن در اول ایشاں آوردہ
آخر ایشاں را وقف کردند، علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ
وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد در یک صیغہ جمع
مؤنث کہ مبنی ست پس اُؤْمُرْ اُؤْمُرَا الخ شد پس در اُؤْمُرْ اُؤْمُرَا الخ

ہمزۂ ثانیہ را بر خلافِ قیاس حذف کردند پس احتیاج بہ ہمزہ وصل نماند آں را نیز حذف کردند پس مُرْ مُرَا الخ شدند و بعضے در اُءْ مُرْ اُءْ مُرَا الخ قلبِ مکانی مے کنند ہمزہ را بجائے میم و میم را بجائے ہمزہ برند پس اُمْءُرْ اُمْءُرَا الخ شدند پس در اُمْءُرْ تا آخر حرکت ہمزہ را نقل کردہ بماقبل دادہ ہمزہ را حذف کردند بقانون ہمزہ متحرکہ بعد ساکن الخ و حاجتِ ہمزہ وصل نہ ماند آں را نیز حذف کردند پس مُرْ مُرَا الخ شدند ﴿ لِتُؤْمَرْ لِتُؤْمَرَا الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر مجہول کنند لام امر جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در یک صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لِتُؤْمَرْ لِتُؤْمَرَا الخ شدند مؤکد با نون ثقیلہ لِتُؤْمَرَنَّ لِتُؤْمَرَانِّ الخ و خفیفہ لِتُؤْمَرَنْ الخ امر غائب معلوم لِيَأْمُرْ لِيَأْمُرَا الخ مؤکد با نون ثقیلہ لِيَأْمُرَنَّ الخ و با نون خفیفہ لِيَأْمُرَنْ الخ و مجہول لِيُؤْمَرْ لِيُؤْمَرَا مؤکد با نون ثقیلہ لِيُؤْمَرَنَّ الخ و نون خفیفہ لِيُؤْمَرَنْ الخ ﴿ نہی حاضر معلوم لَا تَأْمُرْ لَا تَأْمُرَا الخ با نون ثقیلہ لَا تَأْمُرَنَّ و نون خفیفہ لَا تَأْمُرَنْ الخ و مجہول لَا تُؤْمَرْ لَا تُؤْمَرَا الخ مؤکد با نون ثقیلہ لَا تُؤْمَرَنَّ و نون خفیفہ لَا تُؤْمَرَنْ الخ نہی غائب معلوم لَا يَأْمُرْ لَا يَأْمُرَا الخ مؤکد با نون ثقیلہ لَا يَأْمُرَنَّ الخ و نون خفیفہ لَا يَأْمُرَنْ الخ و مجہول لَا يُؤْمَرْ لَا يُؤْمَرَا الخ مؤکد با نون ثقیلہ لَا يُؤْمَرَنَّ الخ و نون خفیفہ لَا يُؤْمَرَنْ الخ

اسم ظرف مَأْمَرٌ مَأْمَرَانِ و اَءْ مُرٌ اَءْ مُرَانِ اَءْ مُرُوْنَ ہمزہ را بالف بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ و مِئْمَرٌ مِئْمَرَانِ و مِئْمَرَةٌ مِئْمَرَتَانِ و مِئْمَارٌ مِئْمَارَانِ ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون

ہمزہ ساکن الخ ودر اُءْ اِمِرْ اُءْ مَيْرٌ ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون دومی ہمزتین الخ پس اٰمِرٌ مُامِرٌ مُامِرَانِ مُاءِمِرٌ مُوَيْمِرٌ مِيمَرَانِ مُاءِمِرٌ مُوَيْمِرٌ و مِيمَرَةٌ مِيمَرَتَانِ مَا مُرٌ مُوَيْمِرَةٌ و مِيمَارٌ مِيمَارَانِ مَامِيْرٌ مُوَيْمِرٌ و آمِرٌ آمِرَانِ آمِرُونَ اٰوَامِرُ اُوَيْمِرٌ اٰمِرِي اٰمِرِيَانِ اٰمِرِيَاتٌ اٰمِرٌ اٰمِيْرِيٌّ:

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب اِفْعَال چوں اَلْاِيْمَارُ آمَرَ يُؤْمِرُ اِيْمَارًا فَهُوَ مُؤْمِرٌ وَاُوْمِرَ يُؤْمَرُ اِيْمَارًا فَذَاكَ مُؤْمَرٌ لَمْ يُؤْمِرْ لَمْ يُؤْمَرْ لَا يُؤْمِرُ لَا يُؤْمَرُ لَنْ يُؤْمِرَ لَنْ يُؤْمَرَ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب تَفْعِيْلٌ چوں اَلتَّامِيْرُ اَمَّرَ يُؤَمِّرُ تَامِيْرًا فَهُوَ مُؤَمِّرٌ وَاُمِّرَ يُؤَمَّرُ تَامِيْرًا فَذَاكَ مُؤَمَّرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب مفاعلۃ چوں اَلْمُوَامَرَةُ آمَرَ يُوَامِرُ مُوَامَرَةً فَهُوَ مُوَامِرٌ واُوْمِرَ يُوَامَرُ مُوَامَرَةً فَذَاكَ مُوَامَرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب تَفَعُّل چوں اَلتَّاَمُّرُ تَاَمَّرَ يَتَاَمَّرُ تَاَمُّرًا فَهُوَ مُتَاَمِّرٌ وتُاُمِّرَ يُتَاَمَّرُ تَاَمُّرًا فَذَاكَ مُتَاَمَّرٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب تفاعُل چوں اَلتَّاٰمُرُ تَاٰمَرَ يَتَاٰمُرُ تَاٰمُرًا فَهُوَ مُتَاٰمِرٌ وتُوُوْمِرَ يُتَاٰمَرُ تَاٰمُرًا فَذَاكَ مُتَاٰمَرٌ الخ شدند۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب اِنْفِعَال چوں

اَلْاِنْئِمَامُ اِنْأَمَّ يَنْأَمُّ اِنْئِمَامًا فَهُوَ مُنْأَمٌّ وَ اُنْئُمَّ يُنْأَمُّ اِنْئِمَامًا فَذَاكَ مُنْأَمٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب اِفْتِعَال چوں

اَلْاِیْتِمَامُ اِیْتَمَّ یَأْتَمُّ اِیْتِمَامًا فَهُوَ مُؤْتَمٌّ وَ اُوْتُمَّ یُؤْتَمُّ اِیْتِمَامًا فَذَاكَ مُؤْتَمٌّ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز الفاء از باب اِسْتِفْعَال چوں

اَلْاِسْتِیْمَارُ اِسْتَأْمَرَ یَسْتَأْمِرُ اِسْتِیْمَارًا فَهُوَ مُسْتَأْمِرٌ وَ اُسْتُؤْمِرَ یُسْتَأْمَرُ اِسْتِیْمَارًا فَذَاكَ مُسْتَأْمَرٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مجرد مہموز العین از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چوں

اَلسُّئَالُ حاجت خواستن دراَلسُّئَال ہمزہ بواو بدل کردند بقانون ہمزہ منفردہ مفتوحہ الخ پس اَلسُّوَال شد

سَئَلَ یَسْئَلُ سُوَالًا فَهُوَ سَائِلٌ وَ سُئِلَ یُسْئَلُ سُوَالًا فَذَاكَ مَسْئُوْلٌ لَمْ یَسْئَلْ لَا یَسْئَلُ لَا یُسْئَلُ لَنْ یَسْئَلَ لَنْ یُسْئَلَ الامر منه سَلْ لِیُسْئَلْ لِیَسْئَلْ والنهی عنه لَا تَسْئَلْ لَا تُسْئَلْ لَا یَسْئَلْ لَا یُسْئَلْ والظرف منه مَسْئَلٌ والآلة منه مِسْئَلٌ و مِسْئَلَةٌ مِسْئَالٌ اسم التفضیل المذکر منه اَسْئَلُ المونث منه سُوْلٰی

ماضی معلوم سَئَلَ سَئَلَا الخ وسُئِلَ سُئِلَا الخ شدند در یَسْئَلُ یَسْئَلَان الخ حرکت ہمزہ رانقل کردہ بماقبل دادہ ہمزہ را حذف کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ پس یَسَلُ یَسَلَان الخ شدند مجہول راقیاس باید کرد۔ اسم فاعل در سُئَّلٌ سُئَّالٌ سُئَلَاءُ ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون ہمزہ منفرد مفتوحہ الخ

ودر سِئَالٌ ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ منفرد مفتوحہ الخ ودر
سُئْلَانٌ ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ ودر
اَسْئَالٌ اَسْئِلَاءُ اَسْئِلَةٌ حرکت ہمزہ را نقل کردہ بماقبل دادہ
ہمزہ را حذف کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ ودر سُوَيْئِلٌ و
سُوَيْئِلَةٌ ہمزہ را یا گردہ یا را دریا ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد
واؤ ویا الخ پس سَائِلٌ سَائِلَانِ سَائِلُوْنَ سَئَلَةٌ سُوَّلٌ سُوَّالٌ سِيَالٌ سُوَلَاءُ
سُوْلَانٌ اَسَالٌ اَسِلَاءُ اَسِلَةٌ سَائِلَةٌ سَائِلَتَانِ سَائِلَاتٌ سَوَائِلُ سُوَّلٌ سُوَيِّلٌ و
سُوَيِّلَةٌ در مَسْئُوْلٌ تا مَسْئُوْلَاتٌ حرکت ہمزہ را نقل کردہ بماقبل دادہ ہمزہ را
حذف کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ ودر مُسَيْئِلٌ و مُسَيْئِلَةٌ ہمزہ را
یا کردہ یا را دریا ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد واؤ ویا الخ پس مَسُوْلٌ
مَسُوْلَانِ مَسُوْلُوْنَ مَسُوْلَةٌ مَسُوْلَتَانِ مَسُوْلَاتٌ مَسَائِلُ مُسَيِّلٌ و مُسَيِّلَةٌ
شد: فعل جحد معلوم لَمْ يَسَلْ لَمْ يَسَلَا الخ ومجہول لَمْ يُسَلْ لَمْ يُسَلَا الخ فعل نفی مطلق
معلوم لَا يَسَلُ لَا يَسَلَانِ الخ ومجہول لَا يُسَلُ لَا يُسَلَانِ الخ فعل نفی موکد معلوم لَنْ
يَسَلَ لَنْ يَسَلَا الخ ومجہول لَن يُسَلَ لَنْ يُسَلَا الخ الامر منہ سَلْ سَلَا الخ امر حاضر
مجہول لِتُسَلْ لِتُسَلَا الخ امر غائب معلوم لِيَسَلْ لِيَسَلَا الخ ومجہول لِيُسَلْ
لِيُسَلَا الخ نہی حاضر معلوم لَا تَسَلْ لَا تَسَلَا الخ ومجہول لَا تُسَلْ لَا تُسَلَا الخ نہی
غائب معلوم لَا يَسَلْ لَا يَسَلَا الخ ومجہول لَا يُسَلْ لَا يُسَلَا الخ اسم ظرف در مَسْئَلٌ
مَسْئَلَانِ و مَسْئَلٌ مَسْئَلَانِ و مَسْئَلَةٌ و مَسْئَلَتَانِ و مَسَائِلُ مَسَالَانِ و اَسْئُلٌ
اَسْئُلَانِ اَسْئُلُوْنَ حرکت ہمزہ را نقل کردہ بماقبل دادہ ہمزہ را حذف کردند
بقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ ودر مُسَيْئِلٌ مُسَيْئَلٌ و مُسَيْئِلَةٌ و مُسَيْئِلٌ
و اُسَيْئِلٌ ہمزہ را یا کردہ یا را دریا ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد

واو ویا مدہ زائدہ الخ پس در سُئَیْلیٰ تا سُئَیْلیَاتٌ ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون
ہمزہ ساکن بدل شود الخ و در مُسَیْئِلٌ سُئَیْلیٰ ہمزہ را بواو بدل کردند بقانون
ہمزہ منفرد مفتوحہ الخ پس اسم ظرف مَسْئَلٌ مَسْئَلَانِ مَسَائِلُ مُسَیْئِلٌ والۃ منہ
مِسْئَلٌ مِسْئَلَانِ مَسَائِلُ مُسَیْئِلٌ و وسطیٰ مِسْئَلَۃٌ مِسْئَلَتَانِ مَسَائِلُ مُسَیْئِلَۃٌ وکبریٰ
مِسْئَالٌ مِسْئَالَانِ مَسَائِیْلُ مُسَیْئِیْلٌ و اَسْئَلُ اَسْئَلَانِ اَسْئَلُوْنَ اَسَائِلُ اُسَیْئِلٌ و
سُوْلیٰ سُوْلَیَانِ سُوْلَیَاتٌ سُوَلٌ سُوَیْلیٰ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب اِفعال چوں الاِسَالُ
اَسَلَ یُسِلُ اِسَالاً فھو مُسِلٌ وَ اُسِلَ یُسَلُ اِسَالاً فذاک مُسَلٌ الخ شد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب تَفعِیلٌ چوں التَسْئِیْلُ
در التَسْئِیْلُ حرکت ہمزہ را نقل کردہ بما قبل دادہ ہمزہ را حذف کردند بقانون
ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ پس التَسْیِیْلُ شد سَئَّلَ یُسَئِّلُ تَسْیِیْلاً فھو
مُسَئِّلٌ وَ سُئِّلَ یُسَئَّلُ تَسْیِیْلاً فذاک مُسَئَّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب مُفَاعلہ چوں
المُسَائَلَۃُ سَائَلَ یُسَائِلُ مُسَائَلَۃً فھو مُسَائِلٌ وَ سُوْئِلَ
یُسَائَلُ مُسَائَلَۃً فذاک مُسَائَلٌ الخ شد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب تَفعُّلٌ چوں التَّسَئُّلُ
تَسَئَّلَ یَتَسَئَّلُ تَسَئُّلاً فھو مُتَسَئِّلٌ وَ تُسُئِّلَ یُتَسَئَّلُ تَسَئُّلاً فذاک
مُتَسَئَّلٌ الخ شد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب تَفاعُل چوں اَلتَّسَائُلُ
تَسَائَلَ یَتَسَائَلُ تَسَائُلاً فھو مُتَسَائِلٌ وَ تُسُوْئِلَ یُتَسَائَلُ
تَسَائُلاً فذاک مُتَسَائَلٌ الخ شد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب انفعال چوں الانسیال
انسَئَلَ ینسئِلُ انسِیالاً فہو منسَئِلٌ وانسُئِلَ ینسئَلُ انسِیالاً
فذاک منسَئَلٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب افتعال چوں الاستیال
اِستَئَلَ یستَئِلُ اِستِیالاً فہو مستَئِلٌ واستُئِلَ یستَئَلُ استیالاً
فذاک مستَئَلٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین از باب استفعال چوں
الاستِیالُ .... اِستَئَلَ یستَئِلُ اِستِیالاً فہو
مستَئِلٌ واستُئِلَ یستَئَلُ اِستِیالاً فذاک مستَئَلٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مجرد مہموز اللام از باب فَعَلَ یَفعَلُ چوں القراءۃ
خواندن قَرَءَ یقرَءُ قراءۃً فہو قارِئٌ وقُرِئَ یُقرَءُ قراءۃً
فذاک مقرُوءٌ لم یقرَءْ لم یُقرَءْ لا یقرَءُ لا یُقرَءُ لن یقرَءَ لن یُقرَءَ
الامر منہ اِقرَءْ لتُقرَءْ لِیقرَءْ لِیُقرَءْ والنہی عنہ لا تقرَءْ لا تُقرَءْ
لا یقرَءْ لا یُقرَءْ والظرف مقرَءٌ والآلۃ منہ مِقرَءٌ ومِقرَءۃٌ
ومِقراءٌ اسم تفضیل المذکر منہ اِقرَءُ والمونث منہ قُرأی ؛

در قَرَءْنَ تا قَرَءْنا ہمزہ را بالف بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس
قَرَءَ قَرَءا قَرَءُوْا قَرَءَتْ قَرَءَتا قَرَاْنَ قَرَاْتَ الخ شدند ودر قَرِءَ تا قَرِءْتا
ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ منفرد مفتوحہ الخ ودر قُرِءْنَ تا قُرِءْنا ہمزہ
را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن الخ پس قُرِیَ قُرِیا قُرِیُوْا قُرِیَتْ قُرِیَتا
قُرِیْنَ قُرِیْتَ الخ شدند ودر یَقرَءْنَ وتَقرَءْنَ ہمزہ را بالف بدل کردند بقانون
ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس یَقرَاْنَ وتَقرَاْنَ ویُقرَاْنَ وتُقرَاْنَ شدند اسم فاعل

در قارِءَانِ اِقْرَءُ اءاَقْرِءَةٌ قَارِءَةٌ قَارِءَتَانِ قَارِءَاتٌ قُوَيْرِءَةٌ ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ منفردہ مفتوحہ الخ ودر قُرُوْءٌ ہمزہ را واؤ کردہ واؤ را در واؤ ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد واؤ یا مدہ زائدہ الخ ودر قُرْءَانٌ حرکت ہمزہ رانقل کردہ بما قبل دادہ ہمزہ را حذف کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ پس قَارِءٌ قَارِیَانِ قَارِءُوْنَ قَرِءَةٌ قُرَءٌ قُرَاءٌ قِرَاءٌ قُرُوْءٌ قُرَءَاءُ قُرَانٌ اَقْرَاءٌ اَقْرِیَاءُ اَقْرِیَةٌ قَارِیَةٌ قَارِیَتَانِ قَارِیَاتٌ قَوَارِءُ قُرَّءٌ قُوَیْرِءٌ وقُوَیْرِیَةٌ ؎

اسم مفعول در مَقْرُوْءٌ تا مَقْرُوْءَاتٌ ہمزہ را واؤ کردہ واؤ را در واؤ ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد واؤ یا مدہ زائدہ الخ و در مَقَارِیْئُ مُقَیْرِیْئٌ ومُقَیْرِیَّةٌ ہمزہ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک بعد واؤ و یا مدہ زائدہ الخ پس مَقْرُوٌّ مَقْرُوَّانِ مَقْرُوُّوْنَ مَقْرُوَّةٌ مَقْرُوَّتَانِ مَقْرُوَّاتٌ مَقَارِیُّ مُقَیْرِیٌّ ومُقَیْرِیَّةٌ ؎

وَيَقْرَءُ يُقْرَءَانِ الخ فعل مضارع معلوم ومجہول را چون خواستند کہ فعل جحد معلوم ومجہول کنند لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مونث کہ مبنی اند پس در آن پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود ہمزہ را بالف بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن الخ پس لم یَقْرَا لم یَقْرَءَا ولم یُقْرَا لم یُقْرَءَا الخ نفی مطلق معلوم ومجہول لا یَقْرَءُ لا یَقْرَءَانِ الخ ولا یُقْرَءُ لا یُقْرَءَانِ الخ نفی مؤکد معلوم ومجہول لن یَقْرَءَ لن یَقْرَءَا الخ ولن یُقْرَءَ لن یُقْرَءَا الخ شد ندیٰ تَقْرَءُ تَقْرَءَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چون خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آنرا حذف کردند ما بعد تا ساکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اول ایشان آوردہ

آخر ایشان را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد دریک صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود ہمزہ را با لف بدل کردند لقا لون ہمزہ ساکن الخ پس اِقْرَا اِقْرَءَا الخ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ اِقْرَءَنَّ الخ وخفیفہ اِقْرَءَنْ الخ تُقْرَءُ تُقْرَءَان الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر مجہول کنند لام امر جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکت شد دریک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود ہمزہ را بالف بدل کردند لقا لون ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس لِتُقْرَا لِتُقْرَءَا الخ یَقْرَءُ یُقْرَءَانِ الخ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل امر غائب معلوم کنند لام امر جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در چہار صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں چہار صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود ہمزہ را بالف بدل کردند لقا لون ہمزہ ساکن الخ پس لِیَقْرَا لِیَقْرَءَا الخ موکد بالون ثقیلہ لِیَقْرَءَنَّ ولون خفیفہ لِیَقْرَءَنْ الخ مجہول قیاس باید کرد تَقْرَءُ تَقْرَءَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکت شد دریک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود ہمزہ را بالف بدل کردند لقا لون ہمزہ ساکن تا آخر پس لَا تَقْرَا لَا تَقْرَءَا الخ مؤکد

بانون تاکید ثقیلہ لَا تَقْرَءَنَّ لَا تَقْرَءَانِّ الخ ونون خفیفہ لَا تَقْرَءَنْ الخ شد ومجہول راقیاس باید کرد یَقْرَءُ یُقْرَءُ یَقْرَءَانِ الخ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم چون خواستند کہ فعل نہی غائب معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در چہار صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس درآن چہار صیغہ کہ سقوط حرکت شدہ بود ہمزہ را بالف بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ لَا یَقْرَأْ لَا یَقْرَءَا الخ شد مؤکد بانون تاکید ثقیلہ لَا یَقْرَءَنَّ ونون خفیفہ لَا یَقْرَءَنْ الخ شد بدانکہ اسم ظرف مَقْرَءٌ مَقْرَءَانِ مَقَارِءُ مُقَیْرِءٌ واسم آلہ صغری مِقْرَءٌ مِقْرَءَانِ مَقَارِءُ مُقَیْرِءٌ ووسطی مِقْرَءَةٌ مِقْرَءَتَانِ مَقَارِءُ مُقَیْرِءَةٌ وکبری مِقْرَاءٌ مِقْرَاءَانِ در مَقَارِیْءُ مُقَیْرِیْءٌ ہمزہ را یا کردہ یا را دریا ادغام کردند لقانون ہمزہ متحرک بعد واو و یا مدہ زائدہ الخ پس مَقَارِیُّ مُقَیْرِیٌّ الخ شدند اسم تفضیل المذکر اَقْرَءُ اَقْرَءَانِ اَقْرَءُوْنَ اَقَارِءُ اُقَیْرِءُ المؤنث منہ ودر قُرْءٰی قُرْءَیَانِ قُرْءَیَاتٌ حرکت ہمزہ را نقل کردہ بما قبل دادہ ہمزہ را حذف کردند لقانون ہمزہ متحرک بعد ساکن الخ ودر قُرَیْءٰی ہمزہ را یا کردہ یا را دریا ادغام کردند لقانون ہمزہ متحرک بعد واو الخ پس قُرٰی قُرَیَانِ قُرَیَاتٌ قُرٌّ قُرَیّٰی

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب اِفعال چون اَلْاِقْرَاءُ ...... اِقْرَاءً یُقْرِءُ اِقْرَاءً فَہُوَ مُقْرِءٌ وَاُقْرِئَ یُقْرَءُ اِقْرَاءً فَذَاکَ مُقْرَءٌ لَمْ یُقْرِیْ لَمْ یُقْرَءْ لَا یُقْرِءُ لَا یُقْرَءُ لَنْ یُقْرِئَ لَنْ یُقْرَءَ الامر منہ اَقْرِیْ لِتُقْرَءْ لِیُقْرِیْ لِیُقْرَءْ والنہی عنہ لَا تُقْرِیْ لَا تُقْرَءْ لَا یُقْرِیْ لَا یُقْرَءْ والظرف منہ مُقْرَءٌ مُقْرَءَانِ مُقْرَءَاتٌ در اَقْرِءْنَ تا اَقْرِءْنَا ہمزہ را الف بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل شود الخ پس

أَقْرَءَ أَقْرَءَا أَقْرَءُوْا أَقْرَءَتْ أَقْرَءَتَا أَقْرَانَ الخ شدند و أُقْرِءَ تا أُقْرِءَتَا
همزه را بیا بدل کردند لقانون همزه مفتوحه الخ و در ...... أُقْرِءْنَ تا أُقْرِءُ تا
همزه را بیا بدل کردند لقانون همزه ساکن الخ پس أُقْرِیَ أُقْرِیَا أُقْرِیُوْا أُقْرِیَتْ
أُقْرِیَتَا أَقْرِیْنَ الخ شدند و در یُقْرِءَانِ و تُقْرِءَانِ همزه را بیا بدل کردند لقانون
همزه مفتوحه منفرده ساکن الخ پس یُقْرِءُ یُقْرِیَانِ الخ شدند در یُقْرِءْنَ و تُقْرِءْنَ همزه را بالف
بدل کردند لقانون همزه ساکن الخ پس یُقْرِءُ یُقْرِءَانِ الخ شدند و در مُقْرِءَانِ
مُقْرِءُوْنَ مُقْرِءَتَانِ مُقْرِءَاتٌ همزه را بیا بدل کردند لقانون همزه منفرد مفتوحه الخ
پس مُقْرِءٌ مُقْرِیَانِ الخ شدند اسم مفعول مُقْرَءٌ مُقْرَءَانِ الخ شدند یُقْرِءُ
یُقْرِءَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند که فعل جحد معلوم کنند لم جازمه در اول
ایشاں آورده آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمے سقوط حرکات شد در
پنج صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در هفت صیغه و چیزے نه شد در دو صیغه جمع
مونث که مبنی ست پس در آں پنج صیغه که سقوط حرکات شده بود همزه را بالف
بدل کردند لقانون همزه ساکن الخ پس لم یُقْرِیْ لم یُقْرِیَا الخ شدند ؛

تعلیل امر حاضر معلوم تُقْرِءُ تُقْرِءَانِ الخ شش صیغه خطاب را چوں خواستند
که فعل امر حاضر معلوم کنند رد کردند بسوائے اصل ایشاں تُقْرِءُ تا تُقْرِءَانِ الخ بود
تا که علامت مضارعت بود آں را حذف کردند ما بعد تا متحرک ماند پس امر همون شد بوقف
آخر علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در چهار
صیغه و چیزے نه شد در یک صیغه جمع مونث که مبنی ست پس در آں یک صیغه که
سقوط حرکت شده بود همزه را بیا بدل کردند لقانون همزه ساکن الخ پس أَقْرِیْ أَقْرِیَا
الخ شدند قیاس آخر الباب ؛ صرف ثلاثی مزید فیه مهموز اللام از باب
تَفَعُّل چوں التَّقَرِّئُ همزه یا را کرده در یا ادغام کردند لقانون همزه متحرک بعد دا

ودیا الخ پس التقری شد قریٰ یقری تقریًا فهو مقرٍ وقُرِیَ یُقرٰی تقریًا
فذالک مقریٌ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب مفاعلۃ چوں المقارءۃ قارءَ
یُقارِءُ مقارءۃً فہو مُقارِءٌ وقُورِئَ یُقارَءُ مقارءۃً فذالک مقارَءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب تفعّل چوں التقرّءُ
تقرّءَ یتقرّءُ تقرّءًا فہو متقرِّءٌ وتُقُرِّئَ یُتقرّءُ تقرّءًا
فذالک متقرّءٌ الخ شد ند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب تفاعل چوں التقارءُ
تقارءَ یتقارءُ تقارءًا فہو متقارِءٌ وتُقُورِئَ یتقارءُ
تقارءًا فذالک متقارَءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب انفعال چوں
الانقراءُ انقرءَ ینقرءُ انقراءً فہو منقرِءٌ وانقُرِئَ ینقرءُ
انقراءً فذالک منقرَءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب افتعال چوں الاقتراءُ
اقترءَ یقترءُ اقتراءً فہو مقترِءٌ واقتُرِئَ یُقترءُ اقتراءً
فذالک مقترَءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز اللام از باب استفعال چوں
الاستقراءُ استقرءَ یستقرءُ استقراءً فہو مستقرِءٌ
واُستُقرِئَ یُستقرءُ استقراءً فذالک مستقرَءٌ الخ شد ند

تمام شد ند ابواب مہموز لعونہ تعالےٰ

قوانین مثال

قانون ۱ واو یکه فاءِ فَعِلٌ بود بیفتد و کسره اش بما بعد رود و معوض تا گردد چون عِدَةٌ بشرطیکه از فعلش افتاده باشد ؛ **قانون ۲** واو یکه بعد فتحه علامت مضارع وقبل کسره واقع شود بیفتد در مثل یَعِدُ از جهت استکراه وقوعش بین الضدین و در باقی طرداً للباب ؛ **قانون ۳** اولی دو واو متحرکین که در اول اند همزه گردد چون اَوَاصِلُ ؛ **قانون ۴** لین که فاءِ افتعال بود تا شده در تا مدغم گردد بشرطیکه بدل از همزه نباشد چون اِتَّعَدَ و اِتَّسَرَ اما اِتَّخَذَ نزد بعض شاذ است و نزد بعض مشتق است از تَخِذَ یَتْخَذُ ؛ **قانون ۵** واوِ مضموم در اوّلِ کلمه اگر فا بود همزه گردد جوازاً بالاتفاق خواه در اسم بود خواه در فعل چون اُقِّتَتْ و اُجُوهٌ واوِ مضموم اگر عین کلمه بود نیز همزه گردد بشرطیکه در اسم بود چون اَدْؤُرٌ و مکسوره نیز نزد مازنی اگر فا بود همزه گردد چون اِشَاحٌ اما اَحَدٌ و اَنَاةٌ و اَسْمَاءُ شاذ است و در بعضے کلمات قلبِ واوِ مصدّرة بتا نیز آمد چون تُولَجٌ و تَوْرَاتٌ و تُكْلَانٌ و تُجَاهٌ و تُرَاثٌ ؛ **قانون ۶** هر باب مثال وادی که از مَنَعَ بود منقول است از ضَرَبَ بعد حذفِ واوِ السبوی مَنَعَ برده شود از جهت ثقلِ حرفِ حلق که باب مَنَعَ یَمْنَعُ ضرور حلقی العین یا حلقی اللام باشد ؛ **قانون ۷** لین غیر مدغم که فا افتعال نبود بعد کسره یا شود و بعد ضمه واو چون قِيْلَ و مُفَيْرِيبٌ و مَصَابِيحُ و مِيزَانٌ بشرطیکه در عین فُعْلَى صفت و فُعْلٌ جمع اَفْعَلُ صفت نباشد ...... و در آخرِ کلمه نباشد چون مرمیٌّ
چوں بِيضٌ جمع ابيض

و در اسم مفعول اجوف یائی چون مَبِيعٌ اختلاف است
چوں مبیع

صرف صغیر ثلاثی مجرد مثال واوی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چون اَلْوَعْدُ

وعدہ کردن در وَعْدٌ واؤ را حذف کردند و کسرہ اش بما بعد دادند عوضش تا در آخرش آوردند بقانون واؤ یکہ فاء فَعْلٌ بود الخ پس عِدَۃٌ شد۔ وَعَدَ یَعِدُ عِدَۃً فھو وَاعِدٌ و اُعِدَ یُوْعَدُ عِدَۃً فذاک مَوْعُوْدٌ لَمْ یَعِدْ لَمْ یُوْعَدْ لَا یَعِدُ لَا یُوْعَدُ لَنْ یَّعِدَ لَنْ یُّوْعَدَ الامر منہ عِدْ لِتُوْعَدْ لِیَعِدْ لِیُوْعَدْ والنھی عنہ لَا تَعِدْ لَا تُوْعَدْ لَا یَعِدْ لَا یُوْعَدْ والظرف منہ مَوْعِدٌ والآلۃ منہ مِیْعَدٌ و مِیْعَدَۃٌ و مِیْعَادٌ اسم تفصیل المذکر منہ اَوْعَدُ والمؤنث منہ اُعْدٰی ۱۲۔

در وَعَدْتَ تا وَعَدْتُ دال را تا کردہ در تا ادغام کردندن بقانون ہر جا کہ دو حرف قریب المخرج الخ پس وَعَدَّا وَعَدَّا وَعَدُّوا وَعَدْتِ وَعَدْتُمَا وَعَدْنَ وَعَدْتَ وَعَدْتُمَا الخ شدند و در وُعِدَ وُعِدَ الخ واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ مضموم در اول کلمہ الخ در اُعِدْتَ اُعِدْتُ دال را تا کردہ تا را تا ادغام کردند بقانون ہر جا کہ دو حرف الخ پس اُعِدَّا اُعِدَّا اہ شدند۔ در یَوْعِدُ یَوْعِدَانِ الخ واؤ را حذف کردند بقانون واؤ یکہ بعد فتحہ علامت مضارع الخ پس یَعِدُ یَعِدَانِ الخ شدند مجہول یُوْعَدُ یُوْعَدَانِ الخ شدند اسم فاعل در وُعَّدٌ وُعَّادٌ وِعَادٌ وُعُوْدٌ وُعَدَاءُ وُعْدَانٌ واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ مضموم در اول کلمہ الخ و در وَاعِدٌ وَوَیْعِدٌ و وَیْعِدَۃٌ واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون اولی واوین الخ پس وَاعِدٌ وَاعِدَانِ وَاعِدُوْن وَعَدَۃٌ اُعَّدٌ اُعَّادٌ اعادٌ اُعُوْدٌ اُعَدَاءُ اُعْدَانٌ۔ اُوَیْعِدٌ اُعَّادٌ اُوْعِدَا اُوْعِدَۃٌ وَاعِدَۃٌ وَاعِدَتَانِ وَاعِدَاتٌ اَوَاعِدُ اُعَّدٌ اُوَیْعِدٌ و اُوَیْعِدَۃٌ شدند اسم مفعول مَوْعُوْدٌ مَوْعُوْدَانِ الخ شد ند یَعِدُ یَعِدَانِ اہ فعل مضارع معلوم را چون خواستند جحد معلوم کنند قیاس باید کرد پس لَمْ یَعِدْ لَمْ یَعِدَا تا آخر بنا ے تمامہا از مضارع بطریق سابق باید کرد۔ اسم ظرف مَوْعِدٌ مَوْعِدَانِ مَوَاعِدُ مُوَیْعِدٌ۔ و آلالۃ منہ در مِوْعَدٌ الخ و مِوْعَدَۃٌ اہ و مِوْعَادٌ الخ واؤ

را بیا بدل کردند لقا لون لین غیر مدغم اہ پس مِیْعَدٌ مِیْعَدَانِ مَوَاعِدُ مُوَيْعِدٌ وَ مِیْعَدَةٌ
مِیْعَدَ تَانِ مَوَاعِدُ مُوَيْعِدَةٌ و مِیْعَادٌ مِیْعَادَانِ مَوَاعِيْدُ مُوَيْعِيْدٌ و اُعْدٌ اُوْ
عَدَانِ اُوْ عَدُوْنَ اُوَ اعِدُ اُوَيْعِدٌ در وُعْدیٰ وُعْدَیَانِ اہ واو را بہمزہ بدل کردند
لقا لون واو مضموم در اول کلمہ اہ پس اُعْدیٰ اُعْدَیَانِ اُعْدَیَاتٌ اُعَدٌ اُعَيْدیٰ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید مثال واوی از باب افعال چوں الاوعادُ

واو را بیا بدل کردند لقا لون لین مدغم الخ پس الایعادُ شد؛ اُوْعَدَ يُوْعِدُ
اِيْعَادًا فهو مُوْعِدٌ و اُوْعِدَ يُوْعَدُ اِيْعَادً فذاك مُوْعَدٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفعیل چوں التَّوْعِيْدُ

وَعَّدَ يُوَعِّدُ تَوْعِيْدًا فَهُوَ مُوَعِّدٌ اُعِّدَ يُوَعَّدُ تَوْعِيْدًا فذاك
مُوَعَّدٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب مُفاعلہ چوں اَلْمُوَاعَدَةُ

وَاعَدَ يُوَاعِدُ مُوَاعَدَةً فَهُوَ مُوَاعِدٌ و اُوْعِدَ يُوَاعَدُ مُوَاعَدَةً فذاك
مُوَاعَدٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفعُّل چوں اَلتَّوَعُّدُ

تَوَعَّدَ يَتَوَعَّدُ تَوَعُّدًا فَهُوَ مُتَوَعِّدٌ و تُوُعِّدَ يُتَوَعَّدُ تَوَعُّدًا فذاك
مُتَوَعَّدٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تَفاعُل چوں اَلتَّوَاعُدُ

تَوَاعَدَ يَتَوَاعَدُ تَوَاعُدًا فَهُوَ مُتَوَاعِدٌ و تُوُوْعِدَ يُتَوَاعَدُ تَوَاعُدًا
فذاك مُتَوَاعَدٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب انفعال چوں اَلْاِنْوِعَادُ

اِنْوَعَدَ يَنْوَعِدُ اِنْوِعَادًا فَهُوَ مُنْوَعِدٌ و اُنْوُعِدَ يُنْوَعَدُ

اَوْعَادً فذاك مُوْعَدٌ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب اِفْتِعَال چوں اَلْاِوْتِعَادُ
دراِوْتِعَادُ واو را تاکردہ تا را در تا ادغام کردند بقانون بین کہ فا افتعال بود الخ پس
اِتِّعَادُ شد ؛ اِتَّعَدَ یَتَّعِدُ اِتِّعَادًا فھو مُتَّعِدٌ و اُتُّعِدَ یُتَّعَدُ
اِتِّعَادًا فذاک مُتَّعَدٌ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب اِسْتِفْعَال چوں
اَلْاِسْتِیْعَادُ اِسْتَوْعَدَ یَسْتَوْعِدُ اِسْتِیْعَادًا فھو مُسْتَوْعِدٌ
وَاُسْتُوْعِدَ یُسْتَوْعَدُ اِسْتِیْعَادًا فذاک مُسْتَوْعَدٌ الخ شدند
صرف صغیر ثلاثی مجرد مثال واوی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ چوں
اَلْوَجَلُ ترسیدن وَجِلَ یَوْجَلُ وَجَلًا فھو وَاجِلٌ و اُوْجِلَ یُوْجَلُ
وَجَلًا فذاک مَوْجُوْلٌ لم یَوْجَلْ لم یُوْجَلْ لا یَوْجَلُ لا یُوْجَلُ لن
یَوْجَلَ لن یُوْجَلَ الامر منہ اِیْجَلْ لِتُوْجَلْ لِیَوْجَلْ لِیُوْجَلْ والنھی
عنہ لا تَوْجَلْ لا تُوْجَلْ لا یَوْجَلْ لا یُوْجَلْ والظرف منہ مَوْجَلٌ
والآلۃ مِیْجَلٌ و مِیْجَلَۃٌ و مِیْجَالٌ واسم التفضیل المذکر منہ اَوْجَلُ
والمؤنث منہ اُجْلٰی ؛ قانون مثل وَعَدَ الخ
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب افعال چوں
الاِیْجَالُ اَوْجَلَ یُوْجِلُ اِیْجَالًا فھو مُوْجِلٌ و اُوْجِلَ یُوْجَلُ
اِیْجَالًا فذاک مُوْجَلٌ الخ
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفعیل چوں
اَلتَّوْجِیْلُ وَجَّلَ یُوَجِّلُ تَوْجِیْلًا فھو مُوَجِّلٌ الخ وُجِّلَ یُوَجَّلُ تَوْجِیْلًا
فذاک مُوَجَّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب مفاعلۃٌ چوں
اَلْمُوَاجَلَۃُ وَاجَلَ یُوَاجِلُ مُوَاجَلَۃً فھو مُوَاجِلٌ وَاُوْجِلَ یُوَاجَلُ
فذالک مُوَاجَلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفعُّلٌ چوں
اَلتَّوَجُّلُ تَوَجَّلَ یَتَوَجَّلُ تَوَجُّلاً فھو مُتَوَجِّلٌ وَتُوُجِّلَ
یُتَوَجَّلُ تَوَجُّلاً فذالک مُتَوَجَّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تَفَاعُل چوں
اَلتَّوَاجُلُ تَوَاجَلَ یَتَوَاجَلُ تَوَاجُلاً فَھُوَ مُتَوَاجِلٌ وتُوُوْجِلَ
یُتَوَاجَلُ تَوَاجُلاً فذالک مُتَوَاجَلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب انفعال چوں
اَلْاِنْوِجَالُ اِنْوَجَلَ یَنْوَجِلُ اِنْوِجَالاً فھو مُنْوَجِلٌ وَاُنْوُجِلَ
یُنْوَجَلُ اِنْوِجَالاً فذالک مُنْوَجَلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب اِفتعالُ چوں
اَلْاِتِّجَالُ اِتَّجَلَ یَتَّجِلُ اِتِّجَالاً فھو مُتَّجِلٌ واُتُّجِلَ یُتَّجَلُ اِتِّجَالاً
فذالک مُتَّجَلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب استفعال چوں
اَلْاِسْتِیْجَال . اِسْتَوْجَلَ یَسْتَوْجِلُ اِسْتِیْجَالاً فھو مُسْتَوْجِلٌ
وَاُسْتُوْجِلَ یُسْتَوْجَلُ اِسْتِیْجَالاً فذالک مُسْتَوْجَلٌ الخ شدند

صرف صغیر ثلاثی مجرد مثال واوی از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چوں
اَلْوَضْعُ نہادن وَضَعَ یَضَعُ وَضْعًا فَھُوَ وَاضِعٌ وَاُضِعَ
یُوْضَعُ وَضْعًا فذالک مَوْضُوْعٌ لَمْ یَضَعْ لَمْ یُوْضَعْ لَا یَضَعُ

لَا يُوضَعُ لَنْ يَضَعَ لَنْ يُوضَعَ الامر منہ ضَعْ لِتُوضَعْ لِيَضَعْ لِيُوضَعْ والنہی عنہ لَا تَضَعْ لَا تُوضَعْ لَا يَضَعْ لَا يُوضَعْ ۔
والظرف منہ مَوْضِعٌ والآلة منہ مِيضَعٌ و مِيضَعَةٌ و مِيضَاعٌ
واسم التفضیل المذکر منہ أَوْضَعُ والمؤنث منہ أَوْضَعَى ؛ در وَضَعَ
وَضَعَا الخ واؤ بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ مضموم الخ پس اَضَعَ اَضَعَا اه
شدند يَضَعُ يَضَعَانِ الخ دراصل يَوْضِعُ يَوْضِعَانِ بودند پس واو را حذف کردند
بقانون واو یکہ بعد فتحہ علامت مضارع اه وعین کلمہ را فتحہ دادند بقانون ہر
باب مثال الخ پس يَضَعُ يَضَعَانِ اه شدند ؛ باقی تعلیلات مانند وَعَدَ يَعِدُ باید کرد

صرف صغیر ثلاثی مجرد مثال واوی از باب فَعِلَ يَفْعَلُ چوں
الوَرَمُ اماسیدن وَرِمَ يَرِمُ وَرَمًا فَهُوَ وَارِمٌ وَارِمٌ
وُرِمَ يُورَمُ وَرَمًا فذاك مَوْرُومٌ لم يَرِمْ لم يُورَمْ لَا يَرِمُ
لَا يُورَمُ لَنْ يَرِمَ لَنْ يُورَمَ الامر منہ رِمْ لِتُورَمْ لِيَرِمْ
لِيُورَمْ والنہی عنہ لَا تَرِمْ لَا تُورَمْ لَا يَرِمْ لَا يُورَمْ والظرف
منہ مَوْرِمٌ والآلة منہ مِيرَمٌ و مِيرَمَةٌ و مِيرَامٌ واسم
التفضیل المذکر منہ أَوْرَمُ والمؤنث منہ أُورَمَى ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب افعالٌ چوں
الإيرامُ أَوْرَمَ يُورِمُ إِيرَامًا فَهُوَ مُورِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفعیل چوں
التَّوْرِيمُ وَرَّمَ يُوَرِّمُ تَوْرِيمًا فَهُوَ مُوَرِّمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب مُفاعلہ چوں
المُوَارَمَةُ وَارَمَ يُوَارِمُ مُوَارَمَةً فهو مُوَارِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تَفَعُّل چوں
اَلتَّوَرُّمُ تَوَرَّمَ يَتَوَرَّمُ تَوَرُّمًا فَهُوَ مُتَوَرِّمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب تفاعُل چوں
اَلتَّوَارُمُ تَوَارَمَ يَتَوَارَمُ تَوَارُمًا فَهُوَ مُتَوَارِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب اِنْفِعَال چوں اَلْاِنْوِرَامُ
اِنْوَرَمَ يَنْوَرِمُ اِنْوِرَامًا فَهُوَ مُنْوَرِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب افتعال چوں
الاِتِّرَامُ اِتَّرَمَ يَتَّرِمُ اِتِّرَامًا فهو مُتَّرِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال واوی از باب اِسْتِفْعَال چوں
الاِسْتِيرَامُ اِسْتَوْرَمَ يَسْتَوْرِمُ اِسْتِيرَامًا فهو مُسْتَوْرِمٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مجرد مثال یائی از باب فَعَلَ يَفْعِلُ چوں اَلْمَيْسِرُ
قمار باختن يَسَرَ يَيْسِرُ مَيْسِرَةً فَهُوَ يَاسِرٌ وَيُسِرَ يُوسَرُ
مَيْسِرَةً فذاك مَيْسُورٌ لَمْ يَيْسِرْ لَمْ يُوسَرْ لَا يَيْسِرُ
لَا يُوسَرُ لَنْ يَيْسِرَ لَنْ يُوسَرَ الامر منہ اِيْسِرْ لِتُوسَرْ لِيَيْسِرْ
لَا يُوسَرْ والظرف منہ مَيْسِرٌ والآلۃ منہ مِيْسَرٌ وَمِيْسَرَةٌ
وَمِيْسَارٌ واسم تفضيل المذكر منہ اَيْسَرُ والمؤنث منہ يُسْرٰى۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب اِفْعَالٌ چوں
الاِيْسَارُ اَيْسَرَ يُوسِرُ اِيْسَارًا فهو مُوسِرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب تَفْعِيل چوں
التَّيْسِيرُ يَسَّرَ يُيَسِّرُ تَيْسِيرًا فَهُوَ مُيَسِّرٌ الخ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب مفاعلۃ چوں

المُیَاسَرَۃُ یَاسَرَ یُیَاسِرُ مُیَاسَرَۃً فَھُوَ مُیَاسِرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال از باب تَفَعُّل چوں التَّیَسُّرُ تَیَسَّرَ یَتَیَسَّرُ تَیَسُّراً فَھُوَ مُتَیَسِّرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب تفاعل چوں التَّیَاسُرُ تَیَاسَرَ یَتَیَاسَرُ تَیَاسُراً فَھُوَ مُتَیَاسِرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب اِنْفِعَال چوں اَلْاِنْیِسَارُ اِنْیَسَرَ یَنْیَسِرُ اِنْیِسَاراً فَھُوَ مُنْیَسِرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب اِفْتِعَال چوں اَلْاِتِّسَارُ اِتَّسَرَ یَتَّسِرُ اِتِّسَاراً فَھُوَ مُتَّسِرٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مثال یائی از باب اِسْتِفْعَال چوں اَلْاِسْتِیْسَارُ اِسْتَیْسَرَ یَسْتَیْسِرُ اِسْتِیْسَاراً فَھُوَ مُسْتَیْسِرٌ الخ

قوانین اجوف

قانون ۱: ہر حرف کہ علت متحرک باشد نہ لعارض وما قبلش مفتوح بود الف شود بشرطیکہ در آں کلمہ تعلیل دیگر از جنس وے نبا شد و فا کلمہ و قبل مدہ زائدہ در یک کلمہ و قبل نون تاکید نباشد و کلمہ بروزن فَعَلَانٌ و فَعَلَیٰ نباشد و کلمہ بمعنی کلمہ دیگر پیدا آں تعلیل نیفتد نباشد اعلالش موجب التباس مفرد نباشد اما لفیف کسور العین محمول است بر مفتوح العین واما تصحیح عَوِدَ و غَیَبَۃ واعلال طائی و حوبا واعلال دیاجلم و یاکس جواز آشاذاست **قانون ۲:** عین معتل العین در ماضی معلوم

ثلاثی مجرد وقت اتصال ضمائر متحرک الف شدہ ازجہت التقاء ساکنین بیفتد پس اگر باب مضموم العین است فاکلمہ را ضمہ دہند واگر مکسور العین است فاکلمہ را کسرہ دہند تاکہ ضمہ وکسرہ دلالت کنند بر اصل باب واگر باب مفتوح العین است فاکلمہ را در واوی ضمہ دہند ودر یائی کسرہ تاکہ ضمہ وکسرہ دلالت کنند کہ محذوف واؤ است یا یاء کہ دلالت بر اصل باب ممکن نیست چوں طُلتُ و خِفتُ وقُلتُ وبِعتُ قانون واو ویا مضموم یا مکسور معلّ فی الاصل ساکن شود بحذفِ حرکت اگر ماقبلش متحرک بہماں حرکت است وبنقلِ حرکت اگر ماقبلش متحرک بحرکت متخالف یا ساکن قابل حرکت بود بشرطیکہ فاءِ کلمہ ومتطرف وبدل از ہمزہ وحرکتش منقول از ہمزہ نباشد وماقبلش مفتوح والف نباشد چوں یَقُولُ ویَبِیعُ قانون ہرجاکہ واؤ ویا بہم آیند چوں تحیین از ایشاں ساکن غیر مبدل باشد لہٰذا یا شود ویا در یا مدغم گردد وضمۂ ماقبل یا کسرہ گردد متصل دجوبًا ومنفصل جوازًا اگر باشد بشرطیکہ در افعل وتصغیرش نباشد ودر یک کلمہ حقیقی یا حکمی باشد چوں سَیِّدٌ ورِمیٌّ ومَرمِیٌّ ❊ قانون فتحۂ عین معتل العین معلّ فی الاصل بعد ساکن تحقیقی یا تقدیری نباشد ودر افعل اسم وتعجب نباشد چوں یقال ومَبِیعٌ ❊ قانون واو ویا معلّ فی الاصل بعد الف فاعل ہمزہ گردد چوں قائلٌ وبائعٌ ❊ قانون واؤ ویا بعد الف مفاعل ہمزہ گردد زائدہ مطلقًا واصلی بشرط اکتناف حرف علت الف را چوں صَحائِفُ وتَوائِیُ ❊ قانون واؤ ویا عین مصدر باب افعال استفعال بود بعد رفتنِ حرکتش بماقبل الف شدہ بیفتد ومعوض بتا گردد چوں اِقَامَۃٌ واِستِقَامَۃٌ قانون ہرجاکہ دو ساکن بہم آیند در یک کلمہ اول مدہ ثانی مدغم باشد ہر دو در اسلامت گذارند ویائے تصغیر حکم مدہ دارد چوں مَادٌّ ومُودٌّ ولا الضالین وخُوَیصَّۃٌ وایں را التقاء ساکنین علیٰ حدّہٖ نامند وبحال گذارند واگر ہر سہ امر یا

علہ قابل حرکت حرکتش بماقبل رود وعین الف شود بشرطیکہ قبل ساکن ۱۲

یکے از ینہما مفقود باشد آں را التقاءِ ساکنین علی غیر حدہ نامند وبحال نگذارند۔
قانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اول مدہ بود وثانی مدغم نباشد یا دریک کلمہ نباشد
مدہ را حذف نمایند چوں یَقُلْنَ یَبِعْنَ یَخْشَیْنَ وقَالُوا الْآنَ وقُلْنَا اهْبِطُوْا اِضْرِبِنَّ
بشرطیکہ حذفِ مدہ بموجب التباس وفوتِ غرض نباشد چوں اَلْحُسْنَیٰ مَعَنْدَکَ
دَاضْرِبَانِّ واضْرِبْنَانِّ وآں ساکناں حرف علت اول عین وثانی زائدہ نباشد کہ دریں
صورۃ اختلاف ست اخفش اول را حذف می کنند لانہٗ القیاس وسیبویہ ثانی
را لان الزائدۃ احق بالحذف **قانون** ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اول مدہ نباشد
حرکت دہند ساکن را کہ در آخر کلمہ است واصل در تحریک ساکن کسرہ است مگر آں ساکن
کہ میم جمع یا واو جمع باشد کہ ضمہ واجب است چوں فی قلوبھم العجل وعلیکم الیوم
ولا تنسوا الفضل یا بعد ساکن دوم ضمہ اصلی حقیقی یا حکمی از کلمہ او باشد کہ ضمہ جائز است
چوں قالتُ اخرجی ودر بعض مقام فتحہ نیز می آید۔ **قانون** واوی کہ در مصدر
یا در جمع بعد کسرہ وقبل الف واقع شود یاء گردد در مصدر بشرطیکہ اعلالش در فعل
ودر جمع اعلالش یا سکونش در واحد ان چوں قیامٌ ودیارٌ وحیاضٌ۔

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چوں القَوْلُ
گفتن قَالَ یَقُوْلُ قَوْلًا فَهُوَ قَائِلٌ وَقِيلَ يُقَالُ قَوْلًا فذاك مَقُوْلٌ۔
لَمْ يَقُلْ لَمْ يُقَلْ لَا يَقُوْلُ لَا يُقَالُ لَنْ يَقُوْلَ لَنْ يُقَالَ الامر منه قُلْ
لِتُقَلْ لِيَقُلْ لِيُقَلْ والنهي عنه لَا تَقُلْ لَا تُقَلْ لَا يَقُلْ لَا يُقَلْ والظرف منه
مَقَالٌ والآلة منه مِقْوَلٌ وَمِقْوَلَةٌ وَمِقْوَالٌ اسم تفضيل المذكر منه
اَقْوَلُ والمؤنث منه قُوْلٰی۔ در قَوَلَ تا قَوَلْنَا واو را الف بدل کردند بقانون
ہر حرف علت الخ پس التقاء ساکنین شد میان الف ولام اول ساکن مدہ بود آں را
حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند وفاء کلمہ را ضمہ دادند بقانون عین معتل العین الخ

۔ و در قولن تا قولنا واو را با لف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ کہ متحرک شد الخ

پس قَالَ قَالَا الخ شدند در قَوَلَ تا قُوِلْنَا حرکت واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسورہ پس واؤ را بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم آہ پس در قُلْنَ تا قُلْنَا التقاء ساکنین شد میان یا و لام اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند آہ و فا کلمہ ابرائے موافق ماضی معلوم ضمہ دادند پس قِيلَ قِيلَا آہ شدند در یقول یقولان الخ حرکت واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسور الخ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میان واؤ و لام اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیندہ آہ یقول یقولان الخ یُقْوَلُ یُقْوَلَانِ الخ فتحہ واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ واؤ را بالف بدل کردند بقانون فتحہ عین العین آہ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میان الف و لام اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن آہ پس یُقَالُ یُقَالَانِ الخ شدند اسم فاعل در قَاوِلٌ قَاوِلَانِ قَاوِلُونَ قَاوِلَةٌ قَاوِلَتَانِ قَاوِلَاتٌ واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ و یا معلل فی الاصل بعد الف فاعل آہ در قَوَلَۃٌ واؤ را بالف کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد آہ و در قَوَالٌ واؤ را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ در مصدر یا در جمع الخ در قُوُولٌ ضمہ واؤ را حذف کردند بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسور آہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آہ در اَقْوِلَاءُ اَقْوِلَۃٌ کسرہ واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسور الخ پس واؤ را بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم آہ در قَوَاوِلُ واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ و یا بعد الف مفاعل آہ و در قُوَيْوِلٌ وقُوَيْوِلَۃٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند بقانون ہر جا کہ واؤ و یا بہم آیند آہ پس قَائِلٌ قَائِلَانِ قَائِلُونَ قَائِلَۃٌ قَوَلَۃٌ قَوَّالٌ قِيَالٌ قُوْلٌ قُوَّلٌ قُوَّلَاءُ قُوَّلَانٌ اَقْوَالٌ اَقِيلَاءُ اَقِيلَۃٌ قَائِلَۃٌ قَائِلَتَانِ قَائِلَاتٌ قَوَائِلُ قُوَيْلٌ قُوَيِّلٌ وقُوَيِّلَۃٌ ❊ اسم مفعول در مَقْوُوْلٌ

تا مَقْوُوْلَاتٌ ضمہ واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم آہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اخفش اول را حذف می کنند لانہ القیاس وسیبویہ ثانی را لاَنَّ الزَّائِدَۃَ اَحَقُّ بِالْحَذْفِ بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم اینده آہ و در مُقْیُوْلٌ مُقْیُوْلَۃٌ واو را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند بقانون ہر جا کہ واؤ و یا بہم آیند آہ پس مَقُوْلٌ مَقُوْلَانِ آہ شدند۔ یَقُوْلُ یَقُوْلَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چون خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اندپس در آن پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین شد میان واؤ ولام اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند آہ پس لَمْ یَقُلْ لَمْ یَقُوْلَا آہ شدند۔ یُقَالُ یُقَالَانِ الخ فعل مضارع مجہول را چون خواستند کہ فعل جحد مجہول کنند لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات [redacted] شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اندپس در آن پنج صیغہ کہ سقوط حرکات شدہ بود التقاء ساکنین شد در میان الف ولام اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند آہ پس لَمْ یُقَلْ لَمْ یُقَالَا آہ شدند نفی مطلق معلوم ومجہول لَا یَقُوْلُ لَا یَقُوْلَانِ آہ ولَا یُقَالُ لَا یُقَالَانِ آہ نفی مؤکد معلوم لَنْ یَقُوْلَ لَنْ یَقُوْلَا آہ شدند ومجہول لَنْ یُقَالَ لَنْ یُقَالَا الخ شدند۔ تَقُوْلُ تَقُوْلَانِ الخ شش صیغہ خطاب را چون خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا علامت مضارعت بود آن را حذف کردند مابعد تا متحرک ماند پس امر ہمون شد بوقف آخر علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث

که مبنی است پس دراں یک صیغه که سقوط حرکت شده بود التقاء ساکنین شد درمیان
واؤ و لام اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون هرجاکه دو ساکن بهم آیند الخ پس
قُلْ قُولَا الخ شدند مؤکد بانون تاکید ثقیله قُولَنَّ قُولَانِّ اه و نون خفیفه قُولَنْ قُولُنْ اه ؛
تُقَالُ تُقَالَانِ الخ شش صیغه خطاب را چوں خواستند که فعل امر حاضر مجهول کنند لام امر
جازمه در اول ایشاں آورده آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت
شد دریک صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و چیزے نشد دریک صیغه جمع
مؤنث که مبنی است پس دراں یک صیغه که سقوط حرکت شده بود التقاء شد درمیان
الف و لام اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون هرجاکه دو ساکن بهم آیند الخ پس
لِتُقَلْ لِتُقَالَا الخ مؤکد بانون تاکید ثقیله لِتُقَالَنَّ لِتُقَالَانِّ الخ و نون خفیفه لِتُقَالَن
لِتُقَالُنْ الخ شدند فعل امر غائب معلوم لِيَقُلْ لِيَقُولَا تا آخر مجهول لِيُقَلْ لِيُقَالَا تا آخره
تَقُولُ تَقُولَانِ اه شش صیغه خطاب را چوں خواستند که فعل نهی حاضر معلوم کنند
لائے ناهیه جازمه در اول ایشاں آورده آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط
حرکت شد دریک صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و چیزے نه شد دریک
صیغه جمع مؤنث که مبنی است پس دراں یک صیغه که سقوط حرکت شده بود التقاءِ
ساکنین شد درمیان واؤ و لام اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون هرجاکه
دو ساکن بهم آیند اه پس لَا تَقُلْ لَا تَقُولَا الخ لَا تَقُولُنَّ لَا تَقُولَانِّ الخ و لَا تَقُولُنْ الخ
شدند نهی حاضر مجهول لَا تُقَلْ لَا تُقَالَا الخ شدند نهی غائب معلوم لَا يَقُلْ لَا يَقُولَا اه شدند
نهی غائب مجهول لَا يُقَلْ لَا يُقَالَا اه شدند نهی حاضر مجهول و غائب معلوم و مجهول را قیاس باید کرد
تعلیل اسم ظرف در مَقْوَلٌ مَقْوَلَانِ فتحه واؤ را نقل کرده بما قبل داده واؤ را بالف
بدل کردند بقانون فتحه عین معتل العین معلل آه و در مُقْيَوِلٌ واؤ را یا کرده یا را در یا ادغام
کردند بقانون هرجاکه واؤ و یا بهم آیند اه پس مَقَالٌ مَقَالَانِ مَقَاوِلُ مُقَيِّلٌ و در

مُقَيْوِلٌ وَمُقَيْوِلَۃٌ وَمُقَيْوِلٌ وَاُقَيْوِلُ وَاو را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند لقالوں ہر
جاکہ واو و یا بہم آیند آہ پس مُقَوَّلٌ مُقَوَّلَانِ مَقَاوِلُ مُقَيِّلٌ وَمُقَوَّلَۃٌ وَمُقَوَّلَتَانِ
مَقَاوِلُ مُقَيِّلَۃٌ وَمُقَوَّالٌ مُقَوَّلَانِ مَقَاوِيْلُ مُقَيْقِيْلٌ وَاُقَيْوِلُ اُقَيْوِلَانِ اُقَيْوِلُوْنَ اَقَاوِلُ
اُقَيْقِيْلٌ وَقُوَيْلٰی قُوَيْلَيَانِ قُوَيْلَيَاتٌ قُوَيْلٌ قُوَيْلِیْ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِفعال چوں اَلْاِقَالَۃُ در
اَلْاِقْوَال فتحہ واو را نقل کردہ بما قبل دادند و واو را با الف بدل کردند و الف را بجہت
التقاء ساکنین حذف کردند و عوضش تا در آخرش آوردند لقالوں واو و یا عین مصدر
باب افعال و استفعال بود آہ پس اَلْاِقَالَۃُ شد؛ اَقَالَ يُقِيْلُ اِقَالَۃً فَهُوَ
مُقِيْلٌ وَاُقِيْلَ يُقَالُ اِقَالَۃً فَذَاكَ مُقَالٌ لَمْ يُقِلْ لَمْ يُقَلْ لَا يُقِيْلُ
لَا يُقَالُ لَنْ يُقِيْلَ لَنْ يُقَالَ الامر منہ اَقِلْ لِتُقَلْ لِيُقِلْ لِيُقَلْ والنہی عنہ
لَا تُقِلْ لَا تُقَلْ لَا يُقِلْ لَا يُقَلْ والظرف منہ مُقَالٌ مُقَالَانِ مُقَالَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفعیل چوں اَلتَّقْوِيْلُ
قَوَّلَ يُقَوِّلُ تَقْوِيْلًا فَهُوَ مُقَوِّلٌ وَقُوِّلَ يُقَوَّلُ تَقْوِيْلًا فَذَاكَ مُقَوَّلٌ آہ شد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب مفاعلۃ چوں اَلْمُقَاوَلَۃُ
قَاوَلَ يُقَاوِلُ مُقَاوَلَۃً فَهُوَ مُقَاوِلٌ وَقُوْوِلَ يُقَاوَلُ مُقَاوَلَۃً فَذَاكَ مُقَاوَلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفعّل چوں اَلتَّقَوُّلُ
تَقَوَّلَ يَتَقَوَّلُ تَقَوُّلًا فَهُوَ مُتَقَوِّلٌ وَتُقُوِّلَ يُتَقَوَّلُ تَقَوُّلًا فَذَاكَ مُتَقَوَّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفاعل چوں اَلتَّقَاوُلُ
تَقَاوَلَ يَتَقَاوَلُ تَقَاوُلًا فَهُوَ مُتَقَاوِلٌ وَتُقُوْوِلَ يُتَقَاوَلُ تَقَاوُلًا فَذَاكَ مُتَقَاوَلٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب انفعال چوں اَلْاِنْقِيَالُ
اِنْقَالَ يَنْقَالُ اِنْقِيَالًا فَهُوَ مُنْقَالٌ وَانْقِيْلَ يُنْقَالُ اِنْقِيَالًا فَذَاكَ مُنْقَالٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب افتعال چوں الاِقْتِيَالُ
اِقْتَالَ يَقْتَالُ اِقْتِيَالاً فهو مُقْتَالٌ واُقْتِيلَ يُقْتَالُ اِقْتِيَالاً فذاك مُقْتَالٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب استفعال چوں الاِسْتِقَالَةُ ......
اِسْتَقَالَ يَسْتَقِيلُ اِسْتِقَالَةً فهو مُسْتَقِيلٌ واُسْتُقِيلَ يُسْتَقَالُ اِسْتِقَالَةً فذاك مُسْتَقَالٌ

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف یائی از باب فَعَلَ يَفْعِلُ چوں البَيْعُ فروختن
بَاعَ يَبِيعُ بَيْعًا فهو بَائِعٌ وبِيعَ يُبَاعُ بَيْعًا فذاك مَبِيعٌ لم يَبِعْ لم يُبَعْ
لا يَبِيعُ لا يُبَاعُ لن يَبِيعَ لن يُبَاعَ الامر منه بِعْ لِتُبَعْ لِيَبِعْ لِيُبَعْ والنهي عنه
لا تَبِعْ لا تُبَعْ لا يَبِعْ لا يُبَعْ والظرف منه مَبِيعٌ والآلة منه مِبْيَعٌ
مِبْيَعَةٌ ومِبْيَاعٌ واسم التفضيل المذكر منه اَبْيَعُ والمؤنث منه بُيْعَى ۞

در بَيَعَ تا بَيَعْتَا یاء را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ کہ متحرک باشد آہ پس در بَيَعْنَ تا بَيَعْنَا التقاء ساکنین شد میان الف وعین اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہرجا کہ دو ساکن بہم آیند آہ پس فاء کلمہ را حرکت کسرہ دادند بقانون عین معتل العین اہ پس بَاعَ بِعْنَا الخ شدند در بُيِعَ تا بُيِعْتَا حرکت یاء را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واو ویا مضموم یا مکسور آہ پس در بُيِعْنَ تا بُيِعْنَا التقاء ساکنین شد میان یاء وعین اول ساکن مدہ بود را حذف کردند بقانون ہرجا کہ دو ساکن بہم آیند الخ پس بِيعَ بِعْنَا الخ شدند در يَبْيِعُ يَبْيِعَانِ آہ کسرہ یاء را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واو یا مضموم آہ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میان یا وعین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہرجا کہ دو ساکن بہم آیند آہ پس يَبِيعُ يَبِيعَانِ آہ شدند در يُبَاعُ يُبَاعَانِ تعلیل را قیاس باید کرد در بَائِعٌ بَائِعَانِ بَائِعُونَ بَائِعَةٌ بَائِعَتَانِ بَائِعَاتٌ یاء را بہمزہ بدل کردند بقانون واو ویاء معتل فی الاصل اہ در بُيْعَةٌ یاء را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ متحرک باشد نہ بعارض الخ در بُيْعَانٌ یاء را الواو بدل

کردند بقانون لین غیر مدغم الخ در اَبْیِعَاءُ اَبْیِعَۃٌ کسرہ یا را نقل کردہ بماقبل دادہ
بقانون وائی یا مضموم یا مکسور آمدہ در بَوَایِعُ یا را بہمزہ بدل کردند بقانون واوی یا بعد
الف مفاعل آمدہ در بُوَیِّعٌ و بُوَیِّعَۃٌ یاء اولی را در یاء ثانی ادغام کردند بقانون ادل
متجانسین ساکن الخ پس بَائِعٌ بَائِعَانِ بَائِعُوْنَ بَاعَۃٌ بَیَّعٌ بُیَّاعٌ بُیَاعٌ بُوَّعٌ بُیَعَاءُ
بُوعَانٌ اَبْیَاعٌ اَبْیِعَاءُ اَبْیِعَۃٌ بَائِعَۃٌ بَائِعَتَانِ بَائِعَاتٌ بَوَائِعُ بُیَیِّعٌ بُوَیِّعٌ و بُوَیِّعَۃٌ
در مَبْیُوعٌ تا مَبْیُوعَاتٌ ضمہ یا را نقل کردہ بماقبل دادہ بقانون واوی یا مضموم یا
مکسور آمدہ پس یا را بواو بدل کردند بقانون لین غیر مدغم الخ پس التقاء ساکنین شد میان
ہر دو واو اول ساکن [illegible] بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند
پس ضمہ را بکسرہ بدل کردند و واو را بیا بقانون لین غیر مدغم الخ پس مَبِیعٌ الخ شدند
و بعضی ضمہ را نقل کردہ بکسرہ بدل کنند برائے محافظت یا پس التقاء ساکنین
شد میان یا و واو بعضی یا را حذف می کنند لانہ القیاس بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم
آیند پس واو را بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم الخ و بعضے واو را حذف میکنند
از جہت آنکہ زائدہ است پس مَبِیعٌ مَبِیعَانِ الخ شدند۔ جحد معلوم لَمْ یَبِعْ الخ جحد
مجہول لَمْ یُبَعْ الخ تعلیل را قیاس باید کرد نفی مطلق معلوم لَا یَبِیعُ تا آخر نفی مطلق مجہول
لَا یُبَاعُ الخ نفی مؤکد معلوم لَنْ یَبِیعَ الخ نفی مؤکد مجہول لَنْ یُبَاعَ تا آخر شدند تَبِیعُ
تَبِیعَانِ او شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت
مضارعت بود آن را حذف کردند مابعد تا متحرک ماند پس امر ہموں شد بوقف آخر
علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ
و چیزے نشد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس در آں یک صیغہ کہ سقوط
حرکت شدہ بود۔ التقاء ساکنین شد میان یا و عین اول ساکن مدہ بود آن را حذف
کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند پس بِعْ بِیعَا آہ مؤکد بانون تاکید ثقیلہ بِیعَنَّ

بِبُعَانِ آہ شدند امر حاضر مجہول لِتُبَعْ آہ امر غائب مجہول لِیُبَعْ الخ شدند نہی حاضر معلوم لاتَبِعْ لاتَبِیْعَا آہ مجہول لاتُبَعْ آہ نہی غائب معلوم لایَبِعْ اہ مجہول لایُبَعْ اہ شدند اسم ظرف مَبِیْعٌ مَبِیْعَانِ مَبَایِعُ مَبِیْعٌ واسم آلۃ مِبْیَعٌ مِبْیَعَانِ مَبَایِعُ مِبْیَعَۃٌ مِبْیَعَتَانِ مَبَایِعُ مِبْیَاعٌ مِبْیَاعَانِ مَبَایِیْعُ مَبِیْعٌ وابیع ابیعان ابیعون اَبَایِعُ اُبَیِّعُ بُوَیْعٌ بُوَیْعَانِ بُوَیْعَاتٌ بُیَیْعٌ ۞

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب افعال چوں الاباعۃ اباع یُبِیْعُ اباعۃً فھو مُبِیْعٌ و اُبِیْعَ یُبَاعُ اباعۃً فذاک مُبَاعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب تفعیلٌ چوں التَّبْیِیْعُ بَیَّعَ یُبَیِّعُ تَبْیِیْعًا فھو مُبَیِّعٌ و بُیِّعَ یُبَیَّعُ تَبْیِیْعًا فذاک مُبَیَّعٌ آہ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب مفاعلۃ چوں المُبَایَعَۃُ بَایَعَ یُبَایِعُ مُبَایَعَۃً فھو مُبَایِعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یا از باب تفعّلٌ چوں التَّبَیُّعُ تَبَیَّعَ یَتَبَیَّعُ تَبَیُّعًا فھو مُتَبَیِّعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب تفاعل چوں التَّبَایُعُ تَبَایَعَ یَتَبَایَعُ تَبَایُعًا فھو مُتَبَایِعٌ اہ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب انفعال چوں الاِنْبِیَاعُ اِنْبَاعَ یَنْبَاعُ اِنْبِیَاعًا فھو مُنْبَاعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب اِفتِعال چوں الاِبْتِیَاعُ اِبْتَاعَ یَبْتَاعُ اِبْتِیَاعًا فھو مُبْتَاعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب اِستفعال چوں الاِسْتِبَاعَۃُ اِسْتَبَاعَ یَسْتَبِیْعُ اِسْتِبَاعَۃً فھو مُسْتَبِیْعٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف واوی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ چوں اَلْخَوْفُ ترسیدن خَافَ یَخَافُ خَوْفًا فَھُوَ خَائِفٌ وَخِیْفَ یُخَافُ خَوْفًا فذاك مَخُوْفٌ لَمْ یَخَفْ لَمْ یُخَفْ لَا یَخَافُ لَا یُخَافُ لَنْ یَخَافَ لَنْ یُخَافَ الامر منه خَفْ تُخَفْ لِیَخَفْ لِیُخَفْ والنہی عنہ لَا تَخَفْ لَا تُخَفْ لَا یَخَفْ لَا یُخَفْ والظرف منه مَخَافٌ والاٰلة منه مِخْوَفٌ وَمِخْوَفَةٌ وَمِخْوَافٌ اسم تفضیل المذکر منہ اَخْوَفُ والمؤنث منه خُوْفٰی ۔ در خَوِفَ تا خَوِفْنَا واو را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علة کہ متحرک باشد الخ پس در خَافَنْ تا خَافْنَا التقاء ساکنین شد میاں الف و فا اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند الخ و خا کلمہ را حرکت کسرہ دادند بقانون عین معتل العین الخ پس خاف خافا الخ شدند در خَوُفَ تا خَوُفْنَا کسرہ واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور الخ پس واؤ را بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم الخ پس در خِیْفْنَ تا خِیْفْنَا التقاء ساکنین شد میاں یا و فا اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند الخ پس خیف خیفا الخ شدند در یَخْوَفُ یَخْوَفَانِ الخ فتحہ واؤ را نقل کردہ بما قبل دادہ واؤ را بالف بدل کردند بقانون فتحہ عین معتل العین الخ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میاں الف و فا اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند الخ پس یَخَافُ یَخَافَانِ الخ شدند مجہول را قیاس باید کرد اسم فاعل خَائِفٌ خَائِفَانِ خَائِفُوْنَ خَائِفَةٌ خَوْفٌ خُوَّافٌ خِیَافٌ خُوْفٌ خَوْفَاءُ خُوْفَانٌ اَخْوَافٌ اَخِیْفَاءُ اَخِیْفَةٌ خَائِفَةٌ خَائِفَتَانِ خَائِفَاتٌ خَوَائِفُ خُوَّفٌ خُوَیْفٌ وَخُوَیْفَةٌ اسم مفعول باقی کبائر را قیاس باید کرد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِفْعَالٌ چوں اَلْاِخَافَةُ اَخَافَ یُخِیْفُ اِخَافَةً فَھُوَ مُخِیْفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تَفْعِیْلٌ چوں اَلتَّخْوِیْفُ

خَوَّفَ يُخَوِّفُ تَخْوِيْفًا فَهُوَ مُخَوِّفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب مُفاعلة چوں اَلْمُخَاوَفَةُ
خَاوَفَ يُخَاوِفُ مُخَاوَفَةً فَهُوَ مُخَاوِفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تَفَعُّل چوں اَلتَّخَوُّفُ
تَخَوَّفَ يَتَخَوَّفُ تَخَوُّفًا فَهُوَ مُتَخَوِّفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تَفَاعُل چوں اَلتَّخَاوُفُ
تَخَاوَفَ يَتَخَاوَفُ تَخَاوُفًا فَهُوَ مُتَخَاوِفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب انفعال چوں اَلْاِنْخِيَافُ
اِنْخَافَ يَنْخَافُ اِنْخِيَافًا فَهُوَ مُنْخَافٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِفْتِعَال چوں اَلْاِخْتِيَافُ
اِخْتَافَ يَخْتَافُ اِخْتِيَافًا فَهُوَ مُخْتَافٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِسْتِفْعَال چوں اَلْاِسْتِخَافَةُ
...... اِسْتَخَافَ يَسْتَخِيْفُ اِسْتِخَافَةً فَهُوَ مُسْتَخِيْفٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف یائی از باب فَعَلَ يَفْعَلُ چوں اَلْهَيْبَةُ
ترسیدن هَابَ يَهَابُ هَيْبَةً فَهُوَ هَائِبٌ وَهِيْبَ يُهَابُ هَيْبَةً
فَذَاكَ مَهِيْبٌ لَمْ يَهَبْ لَمْ يُهَبْ لَا يَهَابُ لَا يُهَابُ لَنْ يَهَابَ
لَنْ يُهَابَ الامر منه هَبْ لِتُهَبْ لِيَهَبْ لِيُهَبْ والنهي عنه لَا تَهَبْ
لَا تُهَبْ لَا يَهَبْ لَا يُهَبْ والظرف منه مَهَابٌ والآلة منه مِهْيَبٌ
وَمِهْيَبَةٌ وَمِهْيَابٌ اسم تفضيل المذكر منه أَهْيَبُ والمؤنث منه هُوْبَى
تعلیل: بدکرد مثل تعلیل خَافَ يَخَافُ خَوْفًا فَهُوَ خَائِفٌ تا آخر۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب افعال چوں اَلْاِهَابَةُ

أَهَابَ يُهِيبُ إِهَابَةً فَهُوَ مُهِيبٌ وَأُهِيبَ يُهَابُ إِهَابَةً فذاك مُهَابٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب تفعیل چوں اَلتَّهْيِيبُ هَيَّبَ يُهَيِّبُ تَهْيِيبًا فَهُوَ مُهَيِّبٌ وَهُيِّبَ يُهَيَّبُ تَهْيِيبًا فذاك مُهَيَّبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب مُفاعلة چوں اَلْمُهَايَبَةُ هَايَبَ يُهَايِبُ مُهَايَبَةً فَهُوَ مُهَايِبٌ وَهُويِبَ يُهَايَبُ مُهَايَبَةً الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب تفعّل چوں اَلتَّهَيُّبُ تَهَيَّبَ يَتَهَيَّبُ تَهَيُّبًا فَهُوَ مُتَهَيِّبٌ وَتُهُيِّبَ يُتَهَيَّبُ تَهَيُّبًا فذاك مُتَهَيَّبٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب تفاعُل چوں اَلتَّهَايُبُ تَهَايَبَ يَتَهَايَبُ تَهَايُبًا فَهُوَ مُتَهَايِبٌ وَتُهُويِبَ يُتَهَايَبُ تَهَايُبًا الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب انفعال چوں اَلْاِنْهِيَابُ اِنْهَابَ يَنْهَابُ اِنْهِيَابًا فَهُوَ مُنْهَابٌ وَاُنْهِيبَ يُنْهَابُ اِنْهِيَابًا الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب اِفْتِعَال چوں اَلْاِهْتِيَابُ اِهْتَابَ يَهْتَابُ اِهْتِيَابًا فَهُوَ مُهْتَابٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی از باب استفعال چوں اَلْاِسْتِهَابَةُ ..... اِسْتَهَابَ يَسْتَهِيبُ اِسْتِهَابَةً فَهُوَ مُسْتَهِيبٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف واوی از باب فَعُلَ يَفْعُلُ چوں اَلطُّوْلُ دراز شدن طَالَ يَطُوْلُ طُوْلًا فَهُوَ طَوِيْلٌ لَمْ يَطُلْ لَا يَطُوْلُ لَنْ يَطُوْلَ اَلْامر منه طُلْ لِيَطُلْ والنهى عنه لَا تَطُلْ لَا يَطُلْ والظرف منه مَطَالٌ واسم تفضيل المذكر منه اَطْوَلُ والمونث منه طُوْلٰى ؛ در طَوُلَ يَطْوُلُ واو را با الف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک الخ پس در طَالْتُ طَالْنَا التقاء ساکنین شد میان الف و لام اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند

بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ وفاء کلمہ را حرکت ضمہ دادند بقانون عین معتل العین اہ پس طَالَ طَالَا الخ شدند در یَطُوْلُ یَطُوْلَانِ تا آخر حرکت واؤ را نقل کردہ بماقبل دادہ بقانون واؤ یاء مضموم یا مکسور الخ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میان واؤ و لام اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ پس یَطُلْنَ یَطُلْنَ آہ شد صفت مشبہ در طُوَال واؤ را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ در مصدر اہ در طُوْلٌ ضمہ واؤ را حذف کردند بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور اہ پس التقا ساکنین شد میان ہر دو واؤ اخفش اول را حذف می کنند لانہ القیاس و سیبویہ ثانی را لان الزائدۃ احق بالحذف و در اَطْوِلَاءُ اَطْوِلَۃٌ کسرہ واؤ را نقل کردہ بماقبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم اہ و واو را بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم اہ در طَوَاوِل واؤ را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ و یا بعد الف مفاعل آہ پس طَوِیْلٌ طَوِیْلَانِ طَوِیْلُوْنَ طِیَالٌ طُوْلٌ طُوَلَاءُ طُوَلَاءُ اَطْوَالٌ اَطْیِلَاءُ اَطْیِلَۃٌ طَوِیْلَۃٌ طَوِیْلَتَانِ طَوِیْلَاتٌ طَوَائِلُ طُوَلٌ طُوَیْلٌ وَطُوَیْلَۃٌ ۔ جحد معلوم لَمْ یَطُلْ لَمْ یَطُوْلَا تا آخر شدند از ینجا تا آخر قس ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِفعال چوں اَلْاِطَالَۃُ اَطَالَ یُطِیْلُ اِطَالَۃً فَھُوَ مُطِیْلٌ وَاُطِیْلَ یُطَالُ اِطَالَۃً فَذَاکَ مُطَالٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفعیل چوں اَلتَّطْوِیْلُ طَوَّلَ یُطَوِّلُ تَطْوِیْلًا فَھُوَ مُطَوِّلٌ وَطُوِّلَ یُطَوَّلُ تَطْوِیْلًا فَذَاکَ مُطَوَّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب مفاعلۃ چوں اَلْمُطَاوَلَۃُ طَاوَلَ یُطَاوِلُ مُطَاوَلَۃً فَھُوَ مُطَاوِلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفعّل چوں اَلتَّطَوُّلُ

تَطَوُّلَ یَتَطَوَّلُ تَطَوُّلاً فَہُوَ مُتَطَوِّلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب تفاعل چوں اَلتَّطَاوُلُ تَطَاوَلَ یَتَطَاوَلُ تَطَاوُلاً فَہُوَ مُتَطَاوِلٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب اِنْفِعَال چوں اَلْاِنْطِیَالُ اِنْطَالَ یَنْطَالُ اِنْطِیَالاً فَہُوَ مُنْطَالٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب افتعال چوں اَلْاِطِّیَالُ اِطَّالَ یَطَّالُ اِطِّیَالاً فَہُوَ مُطَّالٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف واوی از باب استفعال چوں اَلْاِسْتِطَالَۃُ ...... اِسْتَطَالَ یَسْتَطِیْلُ اِسْتِطَالَۃً فَہُوَ مُسْتَطِیْلٌ الخ

قوانین ناقص

قانون ۱ ہر حرف علت بعد الف زائدہ ہمزہ گردد چوں دُعَاءٌ بشرطیکہ متطرف حقیقی یا حکمی باشد قانون ۲ ضمہ و کسرہ واؤ یاء متطرف بعد ضمہ و کسرہ بیفتد یَدْعُوْ و یَرْمِی و رَامٍ ۱۲ قانون ۳ لام معتل اللام متطرف وقت جزم بیفتد چوں لَمْ یَدْعُ و لَمْ یَرْمِ و اِرْمِ ۱۲ قانون ۴ واو یکہ لام است یا شود بعد کسرہ مطلقاً خواہ در آخر کلمہ باشد خواہ نہ چوں دُعِیَ و غُزِیَ ۱۲ قانون ۵ واو یکہ ثالث جا بود چوں تجاوز کنند

عہ در تطول تطولا الخ تا را طا کردہ طا را در طا ادغام کردند و ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اول ایشان آوردند بقانون چوں اسطاء تفعل و تفاعل یکے از حروف شجر واثج پس اطول اطولا الخ شدند و جمیع صیغے ایں باب در باب تفاعل ہمیں قاعدہ جاری باید نمود ۱۲ عہ در اطتول اطتولا الخ تا را طا کردہ طا را در طا ادغام کردند بقانون چوں در فا افتعال یکے از حروف مستعلیہ واقع شود الخ پس اطّال اطّالا الخ شدند در باقی جمیع باب ہمیں قاعدہ جاری است ۱۲
عہ چوں عَبَاوَۃ کہ در اصل عَبَایَۃ بود تا عارضی است ۱۲۔

وَمَا قبلش مضموم و واؤ ساکن نباشد یا گردد چوں یُدْعِیْ وَمَدَاعِیْ ❊ **قانون** هر مصدر ناقص که بروزنِ تفعیل می آید چوں دو یا در جمع شوند یکے حذف شود و مُعَوَّض بتا گردد چوں تسمیۃٌ و تَرْمِیَۃٌ و ایں وزن در غیرِ ناقص هم آمده چوں تذکرۃٌ و تبصرۃٌ **قانون** واؤ در آخر اسمِ مفعول که ما قبلش مکسور العین است نزد ابن هشام برائے موافقت ماضی یا گردد چوں مَرْضِیٌّ ❊ **قانون** واو در آخر اسم متمکن یا شود بعد ضمہ مطلقاً و بعد واؤ مده زائده بشرطِ جمع و ضمہ ما قبل با کسره گردد چوں تَدَاعٍ و دِلِیٌّ و اگر در آخر اسم متمکن یا بود سلامت ماند و ضمہ ما قبل با کسره گردد چوں تَرَمٍّ و تَرَامٍ ❊ **قانون** هر همزه بعد الف مفاعل و قبل الیاء باشد کسره اش از جهت ثقل فتحه گردد و یا از جهت انفتاحِ ما قبل الف گردد و همزه از جهت استکراه و توحش بین الالفین یا گردد چوں خَطَایَا بشرطیکه در مفرد همزه قبل الیاء نباشد چوں شَائِیَۃٌ که جمع آں شَوَائِیُ است ❊ **قانون** هر جا که ثلثه یاءات در تصغیر جمع شود اول یائے تصغیرِ ثانی مدغم فیه ثالث لام کلمه ثالث را حذف نمایند نُسَیًّا مُسَیًّا چوں طُوَیٌّ ❊ تمام شد ۱۲

صرف صغیر ثلاثی مجرد ناقص یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چوں اَلرَّمْیُ تیر انداختن رَمٰی یَرْمِیْ رَمْیًا فَهُوَ رَامٍ وَرُمِیَ یُرْمٰی رَمْیًا فَذَاكَ مَرْمِیٌّ لَمْ یَرْمِ لَمْ یُرْمَ لَا یَرْمِیْ لَا یُرْمٰی لَنْ یَّرْمِیَ لَنْ یُّرْمٰی الامر منه اِرْمِ لِتُرْمَ لِیَرْمِ لِیُرْمَ والنهی عنه لَا تَرْمِ لَا تُرْمَ لَا یَرْمِ لَا یُرْمَ والظرف منه مَرْمًی والاٰلة منه مِرْمًی وَمِرْمَاةٌ وَمِرْمَاءٌ واسم التفضیل المذکر منه اَرْمٰی والمونث منه رُمْیٰی ❊ در رَمٰی یاء را بالف بدل کردند بقانون هر حرف که متحرک باشد الخ و در رَمَیُوْا یا را بالف بدل کردند بقانون هر حرف علته که متحرک آه پس التقاء ساکنین شد میان الف و واؤ

اول ساکن مدہ آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن اھ در رَمَیَتْ یا
را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ آہ۔ پس التقاء ساکنین شد میان الف
وتاء اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند
ودر رَمَیَتَا یا را بالف کردند بقانون ہر حرف علتہ آہ۔ پس التقاء ساکنین شد میان
الف وتا الف حقیقۃً ساکنہ وتا حکمًا ساکنہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند
بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند آہ۔ پس رَمٰی رَمَیَا رَمَوْا رَمَتْ رَمَتَا رَمَیْنَ
رَمَیْتَ رَمَیْتُمَا آہ۔ شدند ۱۲ و در رُمِیُوْا ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون
واؤ و یاء مضموم یا مکسور آہ۔ پس یا را بواو بدل کردند بقانون لین غیر مدغم الخ
پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند
بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند آہ۔ پس رُمِیَ رُمِیَا رُمُوْا رُمِیَتْ اھ در یَرْمِیْ تَرْمِیْ
اَرْمِیْ نَرْمِیْ ضمہ یا را حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ واؤ یا متطرف الخ در یَرْمِیُوْنَ
تَرْمِیُوْنَ ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم اھ یا را بواؤ بدل کردند
بقانون لین غیر مدغم آہ۔ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں
را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند و در تَرْمِیِیْنَ کسرہ یا را حذف کردند
بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور اھ۔ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو یا اول ساکن
مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آ۔ پس یَرْمِیْ یَرْمِیَانِ
یَرْمُوْنَ تَرْمِیْ تَرْمِیَانِ یَرْمِیْنَ الخ شدند در یُرْمِیْ تُرْمِیْ تُرْمِیْ اُرْمِیْ [یُرْمٰی] یاء را بالف
کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اھ در یُرْمَیُوْنَ تُرْمَیُوْنَ یا را بالف
بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اھ پس التقاء ساکنین شد میان الف و
واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند آہ و در
تُرْمَیِیْنَ یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد الخ پس التقا

ساکنین شد میان الف ویا اول ساکن مده بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند پس یُرمی یُرمَیانِ یُرمَوْنَ ترمی ترمیان یُرمِیْنَ اہ شدند۔ اسم فاعل وَرَامِیٌ ضمہ یا را حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ در رَامِیُوْنَ ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ لقانون واؤ یا مضموم یا مکسور آہ ویا را بواؤ بدل کردند لقانون لین غیر مدغم آہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو داؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند آہ در رَمِیَۃٌ یا را بالف کردند لقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ وفاء کلمہ را حرکت ضمہ دادند تا کہ ملتبس نشود با صَلوٰۃٌ وزَکوٰۃٌ کہ اسم مصدر اند ودر رُمیٌ یا را بالف بدل کردند لقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن آہ ودر رُمَّائیٌ رِمَائیٌ اَرْمَائیٌ یا را بہمزہ بدل کردند لقانون ہر حرف علتہ بعد الف زائدہ آہ ودر مُرْمُوْیٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند وضمہ ما قبل یا را بکسرہ بدل کردند متصل وجوبًا منفصل جوازًا لقان ہر جاکہ واؤ ویا بہم آیند اہ در رُوامِیٌ یا ضمہ یا ر حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن اہ تنوین مقدرہ را اظہار نمودند در رُوَیْمِیٌ ضمہ یا را حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن اہ پس رامٍ رامیانِ رامُوْنَ رُمَاۃٌ رُمّیً رُمّاءٌ رِمَاءٌ رَمِیٌّ رُمیاءُ رُمیانٌ اَرْمَاءٌ اَرْمیاءُ اَرْمِیَۃٌ رامِیَتَانِ رامِیَاتٌ رَوَامٍ رُمیٌّ رُوَیْمٍ ورُوَیْمِیَۃٌ ۱۲ اسم مفعول در مَرْمُوْیٌ تا مَرْمُوْیَاتٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند وضمہ ما قبل یاء را بکسرہ بدل کردند

بقانون ہر جاکہ واؤ و یاء بہم آیند آہ در مُرامِیُ مُرمِیِیْ وَمُرمِیَۃٌ یا اولی را دریا ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکنین آہ پس مَرْمِیٌّ مَرمِیّان مَرمِیّون مَرمِیَّۃٌ مَرمِیَّتانِ مَرمِیّاتٌ مَرامِیُّ مُرَیْمِیٌّ وَمُرَیْمِیَۃٌ شدند ۔

یَرْمِیْ یَرْمِیَانِ الخ وَیُرْمٰی یُرْمَیَانِ اہ فعل مضارع معلوم ومجہول را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم ومجہول کنند لم جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علۃ شد در پنج صیغہ بقانون لام معتل اللام اہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نشد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لم یَرْمِ لم یَرْمِیَا لم یَرْمُوا الخ شدند ولم یُرْمَ لم یُرْمَیَا لم یُرْمَوْا الخ فعل نفی مطلق معلوم ومجہول بعد تعلیل لَایَرْمِیْ لَایَرْمِیَانِ لَایَرْمُوْنَ اہ وَلَایُرْمٰی لَایُرْمَیَانِ لَایُرْمَوْنَ اہ شدند ۔ یَرْمِیْ یَرْمِیَانِ الخ فعل مضارع مجہول معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم ومجہول کنند لن ناصبہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحہ جات لفظیہ وتقدیریہ شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست پس لَنْ یَرْمِیَ لَنْ یَرْمِیَا لَنْ یَرْمُوْا الخ شدند ۔ تَرْمِیْ تَرْمِیَانِ اہ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تاکہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند مابعد تاکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علۃ شد دریک صیغہ بقانون لام معتل اللام الخ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس اِرْمِ اِرْمِیَا اِرْمُوْا اِرْمِیْ اِرْمِیَا اِرْمِیْنَ مؤکد بانون تاکید ثقیلہ اِرْمِیَنَّ اِرْمِیَانِّ اِرْمُنَّ اِرْمِنَّ اِرْمِیَانِّ اِرْمِیْنَانِّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ اِرْمِیَنْ اِرْمُنْ اِرْمِنْ

شدند، تَرْدُمِی تَرْدُمِیَا اِن الخ شش صیغہ خطاب راچوں خواستند کہ فعل امر حاضر مجہول کنند لام امر جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد دریک صیغہ بقانون لام معتل اللام وسقوط نونات اعرابیہ شد درچہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لِتُرْدَمْ لِتُرْدَمِیَا لِتُرْدَمُوْ لِتُرْدَمِی لِتُرْدَمِیَا لِتُرْدَمِیْنَ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ لِتُرْدَمِیَنَّ لِتُرْدَمِیَانِّ لِتُرْدَمُوْنَّ لِتُرْدَمِیَنَّ لِتُرْدَمِیَانِّ لِتُرْدَمِیْنَانِّ مؤکد بالون خفیفہ لِتُرْدَمِیَنْ لِتُرْدَمُوْنْ لِتُرْدَمِیَنْ شدند یُرْدَمِی یُرْدَمِیَانِ الخ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم راچوں خواستند کہ فعل امر غائب معلوم کنند لام امر جازمہ دراول ایشان آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد درچہار صیغہ بقانون لام معتل اللام الخ وسقوط نونات اعرابیہ شد درسہ صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست پس لِیَرْدَمْ لِیَرْدَمِیَا لِیَرْدَمُوْا لِتَرْدَمْ لِتَرْدَمِیَا لِیَرْدَمِیْنَ لِاَرْدَمْ لِنَرْدَمْ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ لِیَرْدَمِیَنَّ لِیَرْدَمِیَانِّ لِیَرْدَمُنَّ لِتَرْدَمِیَنَّ لِتَرْدَمِیَانِّ لِیَرْدَمِیْنَانِّ لِاَرْدَمِیَنَّ لِنَرْدَمِیَنَّ مؤکد بالون تاکید خفیفہ لِیَرْدَمِیَنْ لِیَرْدَمُنْ لِتَرْدَمِیَنْ لِاَرْدَمِیَنْ لِنَرْدَمِیَنْ فعل امر غائب مجہول لِیُرْدَمْ لِیُرْدَمِیَا لِیُرْدَمُوْا لِتُرْدَمْ لِتُرْدَمِیَا لِیُرْدَمِیْنَ لِاُرْدَمْ لِنُرْدَمْ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ لِیُرْدَمِیَنَّ لِیُرْدَمِیَانِّ لِیُرْدَمُوْنَّ لِتُرْدَمِیَنَّ لِتُرْدَمِیَانِّ لِیُرْدَمِیْنَانِّ لِاُرْدَمِیَنَّ لِنُرْدَمِیَنَّ مؤکد بالون تاکید خفیفہ لِیُرْدَمِیَنْ لِیُرْدَمُوْنْ لِاُرْدَمِیَنْ لِنُرْدَمِیَنْ: تَرْدَمِی تَرْدَمِیَانِ الخ شش صیغہ خطاب راچوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لائے ناہیہ جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ دریک صیغہ بقانون لام معتل اللام الخ وسقوط نونات اعرابیہ شد درچہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است لَاتَرْدَمْ لَاتَرْدَمِیَا لَاتَرْدَمُوْ لَاتَرْدَمِی لَاتَرْدَمِیَا لَاتَرْدَمِیْنَ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ لَاتَرْدَمِیَنَّ لَاتَرْدَمِیَانِّ

لَاتَرْدُمِنَّ لَاتَرْدُمِنَّ لَاتَرْدُمِيَانِّ لَاتَرْدُمِيْنَانِّ مؤکد با نون تاکید خفیفہ لَاتَرْدُمِيْنْ لَا تَرْدُمُنْ لَاتَرْدُمِنْ مجہول را قیاس باید کرد پس لَاتَرْدُمْ لَاتَرْدُمَا لَاتَرْدُمُوْا لَاتَرْدُمِي لَاتَرْدُمَا لَاتَرْدُمِيْنَ مؤکد با نون ثقیلہ لَاتَرْدُمِيْنَّ لَاتَرْدُمِيَانِّ لَاتَرْدُمُوْنَّ اه مؤکد با نون تاکید خفیفہ لَاتَرْدُمِيْنْ لَاتَرْدُمُوْنْ لَاتَرْدُمِيْنْ

يَرْدُمِي يَرْدُمِيَانِ اہ شش صیغہ غائب و دو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل نہی غائب معلوم کنند لا ناہیہ جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علۃ شد در چہار صیغہ بقانون لام معتل اللام الخ وسقوط نونات اعرابیہ شد در سہ صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لَايَرْدُمْ لَايَرْدُمَا لَايَرْدُمُوْا لَاتَرْدُمْ لَاتَرْدُمَا. لَايَرْدُمِيْنَ لَا اَرْدُمْ لَانَرْدُمْ مؤکد با نون تاکید ثقیلہ لَايَرْدُمِيْنَّ لَايَرْدُمِيَان لَايَرْدُمُنَّ لَاتَرْدُمِيَنَّ لَاتَرْدُمِيَانِّ لَايَرْدُمِيْنَانِّ لَا اَرْدُمِيَنَّ لَانَرْدُمِيَنَّ مؤکد با نون تاکید خفیفہ لَايَرْدُمِيْنْ لَايَرْدُمُنْ اہ مجہول را قیاس باید کرد پس لَايُرْدَمْ لَايُرْدَمَا لَايُرْدَمُوْا لَاتُرْدَمْ لَاتُرْدَمَا لَايُرْدَمِيْنَ لَا اُرْدَمْ لَانُرْدَمْ مؤکد با نون تاکید ثقیلہ لَايُرْدَمِيَنَّ لَايُرْدَمِيَانِّ لَايُرْدَمُنَّ لَاتُرْدَمِيَنَّ لَاتُرْدَمِيَان لَايُرْدَمِيْنَانِّ لَا اُرْدَمِيَنَّ لَانُرْدَمِيَنَّ مؤکد با نون تاکید خفیفہ لَايُرْدَمِيَنْ لَايُرْدَمُنْ لَاتُرْدَمِيَنْ لَا اُرْدَمِيَنْ لَانُرْدَمِيَنْ

اسم ظرف در مَرْدَمًى یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ در مَرَامِيُ ضمہ یا را حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء ساکنین شد میاں یا وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ وتنوین مقدرہ را اظہار نمودند. در مُرَيْمِيٌ ضمہ یا را حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد میاں یا وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند الخ پس مَرْدَمٌ میانِ مَرَامٍ مُرَيْمٍ شدند

اسم آلۃ صغریٰ :۔ در مِرْمِیٌ یارا بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک الخ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند و در مَرَامِیُ ضمہ یارا حذف کردند بقانون ضمہ کسرہ الخ پس التقا ساکنین شد میان یا وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیندہ وتنوین مقدرہ را اظہار نمودند۔ و در مُرَیْمِیُ ضمہ یارا حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ واؤ اہ پس التقاء ساکنین شد میاں یا وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیندہ پس گردید مَرْمیان مَرَامِ مُرَیْمٍ اسم آلۃ وسطیٰ در مِرْمَیَۃٌ مِرْمَیَتانِ یارا بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد الخ در مَرَامِیُ ضمہ یارا حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد درمیان یا وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند وتنوین مقدرہ را اظہار نمودند پس مِرْمَاۃٌ مِرْماتانِ مَرَامٍ ومُرَیْمِیَۃٌ شدند۔ اسم آلہ کبریٰ در مِرْمَایٌ مِرْمَایانِ یارا بہمزہ بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ بعد الف زائدہ اہ و در مَرَامِیْیُ مُرَیْمِیْیٌ یا اولی را در ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکن الخ پس مِرْمَاءٌ مِرْمَاءَانِ مَرَامِیُّ مُرَیْمِیٌّ۔

اسم تفضیل در اَرْمِیُ یارا بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ در اَرْمَیُوْنَ یارا بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد الخ پس التقاء ساکنین شد میان الف وواؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیندہ و در اَرَامِیُ ضمہ یارا حذف کردند بقانون ضمہ کسرہ واؤ اہ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیندہ وتنوین مقدرہ را اظاہر نمودند و در اُرَیْمِیُ ضمہ یارا حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین

اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ پس اُرَیْمٍ
اُرْمِیَانِ اُرْمُوْنَ اُرَامٍ اُرَیْمٌ والمونث منہ در اُرْمِیٌ یا را بالف بدل کردند بقانون
ہر حرف علت کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ
بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ ودر اُرْمِیْیٌ یا اولی را در یاء ثانیہ
ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکن اہ پس اُرْمِیٌّ اُرْمِیَّانِ اُرْمِیَّاتٌ اُرَیْمٌ اُرَیْمِیٌّ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب انعال چوں اَلْاِرْمَاءُ اَرْمٰی
یُرْمِیْ اِرْمَاءً فَهُوَ مُرْمٍ وَاُرْمِیَ یُرْمٰی اِرْمَاءً فذاک مُرْمًی لَمْ یُرْمِ لَمْ یُرْمَ
لَا یُرْمِیْ لَا یُرْمٰی لَنْ یُرْمِیَ لَنْ یُرْمٰی الامر منہ اَرْمِ لِتُرْمَ لِیُرْمِ لِیُرْمَ والنہی
لَا تُرْمِ لَا تُرْمَ لَا یُرْمِ لَا یُرْمَ والظرف منہ مُرْمًی مُرْمَیَانِ مُرْمَیَاتٌ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تفعیل چوں التَّرْمِیَۃُ در تَرْمِیْیٌ
یا ثانیہ را حذف کردند و عوضش تا در آخرش آوردند بقانون ہر مصدر ناقص اہ پس التَّرْمِیَۃُ
شد ۱۲؛ رَمّٰی یُرَمِّیْ تَرْمِیَۃً فَهُوَ مُرَمٍّ وَرُمِّیَ یُرَمّٰی تَرْمِیَۃً فذاک مُرَمًّی لَمْ
یُرَمِّ لَمْ یُرَمَّ لَا یُرَمِّیْ لَا یُرَمّٰی لَنْ یُرَمِّیَ لَنْ یُرَمّٰی الامر منہ رَمِّ لِتُرَمَّ لِیُرَمِّ
لِیُرَمَّ والنہی عنہ لَا تُرَمِّ لَا تُرَمَّ لَا یُرَمِّ لَا یُرَمَّ والظرف منہ مُرَمًّی مُرَمَّیَانِ مُرَمَّیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب مفاعلۃ چوں اَلْمُرَامَاۃُ
در مُرَامَیَۃٌ یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد اہ پس مُرَامَاۃٌ
شد ؛ رَامٰی یُرَامِیْ مُرَامَاۃً فَهُوَ مُرَامٍ وَرُوْمِیَ یُرَامٰی مُرَامَاۃً
فذاک مُرَامًی لَمْ یُرَامِ لَمْ یُرَامَ لَا یُرَامِیْ لَا یُرَامٰی لَنْ یُرَامِیَ
لَنْ یُرَامٰی الامر منہ رَامِ لِتُرَامَ لِیُرَامِ لِیُرَامَ والنہی عنہ لَا تُرَامِ
لَا تُرَامَ لَا یُرَامِ لَا یُرَامَ والظرف منہ مُرَامًی مُرَامَیَانِ مُرَامَیَاتٌ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تفعّل چوں اَلتَّرَامِیْ

در اَلتَّرَمِّیُ ضمہ یارا حذف کردند لقانون ضمہ و کسرہ الخ و ضمہ ماقبل یارا بکسرہ بدل کردند لقانون واؤ در آخر اسم متمکن الخ پس اَلتَّرَمِّیْ شد۔ تَرَمّٰی یَتَرَمّٰی تَرَمِّیًا فَهُوَ مُتَرَمٍّ وَتُرُمِّیَ یُتَرَمّٰی تَرَمِّیًا فذاک مُتَرَمًّی لَمْ یَتَرَمَّ لَمْ یُتَرَمَّ لَا یَتَرَمّٰی لَا یُتَرَمّٰی لَنْ یَتَرَمّٰی لَنْ یُتَرَمّٰی الامر منہ تَرَمَّ لِتُتَرَمَّ لِیَتَرَمَّ لِیُتَرَمَّ والنہی عنہ لَا تَتَرَمَّ لَا تُتَرَمَّ لَا یَتَرَمَّ لَا یُتَرَمَّ والظرف منہ مُتَرَمًّی مُتَرَمَّیَانِ مُتَرَمَّیَات

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تفاعل چوں اَلتَّرَامِیُ

در تَرَامِیُ ضمہ یارا حذف کردند لقانون ضمہ و کسرہ واؤ و یاء الخ و ضمہ ماقبل یا را بکسرہ بدل کردند لقانون واؤ در آخر اسم متمکن الخ پس تَرَامِیْ شد تَرَامٰی یَتَرَامٰی تَرَامِیًا فَهُوَ مُتَرَامٍ وَتُرُومِیَ یُتَرَامٰی تَرَامِیًا فذاک مُتَرَامًی لَمْ یَتَرَامَ لَمْ یُتَرَامَ لَا یَتَرَامٰی لَا یُتَرَامٰی لَنْ یَتَرَامٰی لَنْ یُتَرَامٰی الامر منہ تَرَامَ لِتُتَرَامَ لِیَتَرَامَ لِیُتَرَامَ والنہی عنہ لَا تَتَرَامَ لَا تُتَرَامَ لَا یَتَرَامَ لَا یُتَرَامَ والظرف منہ مُتَرَامًی مُتَرَامِیَانِ مُتَرَامِیَات

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب انفعال چوں اَلْاِنْرِمَاءُ

در اِنْرِمَایُ یارا بہمزہ بدل کردند لقانون ہر حرف علت بعد الف زائدہ ہمزہ گردد الخ پس اَلْاِنْرِمَاءُ شد۔ اِنْرَمٰی یَنْرَمِیْ اِنْرِمَاءً فَهُوَ مُنْرَمٍ وَاُنْرُمِیَ یُنْرَمٰی اِنْرِمَاءً فذاک مُنْرَمًی لَمْ یَنْرَمِ لَمْ یُنْرَمَ لَا یَنْرَمِیْ لَا یُنْرَمٰی لَنْ یَنْرَمِیَ لَنْ یُنْرَمٰی الامر منہ اِنْرَمِ لِتُنْرَمَ لِیَنْرَمِ لِیُنْرَمَ والنہی عنہ لَا تَنْرَمِ لَا تُنْرَمَ لَا یَنْرَمِ لَا یُنْرَمَ والظرف منہ مُنْرَمًی مُنْرَمَیَانِ مُنْرَمَیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب اِفْتِعَال چوں

اَلْاِئْتِمَاءُ در اصل اِئْتِمَایٌ بود یا را بهمزه بدل کردند بقانون هر حرف علة بعد
الف زائده پس اَلْاِئْتِمَاءُ شد ۞ اِئْتَمٰی یَأْتَمِیْ اِئْتِمَاءً فَهُوَ
مُؤْتَمٍ وَاُؤْتُمِیَ یُؤْتَمٰی اِئْتِمَاءً فَذَاكَ مُؤْتَمًی لَمْ یَأْتَمِ
لَمْ یُؤْتَمَ لَا یَأْتَمِیْ لَا یُؤْتَمٰی لَنْ یَأْتَمِیَ لَنْ یُؤْتَمٰی الامر
منه اِئْتَمِ لِتَأْتَمِ لِیَأْتَمِ لِیُؤْتَمَ والنهی عنه لَا تَأْتَمِ لَا تُؤْتَمَ
لَا یَأْتَمِ لَا یُؤْتَمَ والظرف منه مُؤْتَمًی مُؤْتَمَیَانِ مُؤْتَمَیَاتٌ
صرف صغیر ثلاثی مزید فیه ناقص یائی از باب استفعال چون اِسْتِرْمَایٌ
یا را بهمزه بدل کردند بقانون هر حرف علت بعد الف زائده آه پس اِسْتِرْمَاءٌ شد
اِسْتَرْمٰی یَسْتَرْمِیْ اِسْتِرْمَاءً فَهُوَ مُسْتَرْمٍ وَاُسْتُرْمِیَ یُسْتَرْمٰی
اِسْتِرْمَاءً فَذَاكَ مُسْتَرْمًی لَمْ یَسْتَرْمِ لَمْ یُسْتَرْمَ لَا یَسْتَرْمِیْ
لَا یُسْتَرْمٰی لَنْ یَسْتَرْمِیَ لَنْ یُسْتَرْمٰی الامر منه اِسْتَرْمِ لِتُسْتَرْمَ
لِیَسْتَرْمِ لِیُسْتَرْمَ والنهی عنه لَا تَسْتَرْمِ لَا تُسْتَرْمَ لَا یَسْتَرْمِ
لَا یُسْتَرْمَ والظرف منه مُسْتَرْمًی الخ شدند ۞

صرف صغیر ثلاثی مجرد ناقص واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ چون

اَلدُّعَاءُ والدَّعْوَةُ خواندن در الدُّعَاوُ واو را بهمزه بدل کردند بقانون
هر حرف علة بعد الف زائده الخ پس دُعَاءٌ شد ۞ دَعَا یَدْعُوْ دُعَاءً
فَهُوَ دَاعٍ وَدُعِیَ یُدْعٰی دُعَاءً وَدَعْوَةً فَذَاكَ مَدْعُوٌّ
لَمْ یَدْعُ لَمْ یُدْعَ لَا یَدْعُوْ لَا یُدْعٰی لَنْ یَدْعُوَ
لَنْ یُدْعٰی الامر منه اُدْعُ لِتُدْعَ لِیَدْعُ لِیُدْعَ والنهی عنه
لَا تَدْعُ لَا تُدْعَ لَا یَدْعُ لَا یُدْعَ والظرف منه مَدْعًی
والآلة منه مِدْعًی وَمِدْعَاةٌ وَمِدْعَاءٌ واسم تفضیل المذکر

اَدْعیٰ والمؤنث منہ دُعْیٰ ۱۲ در دَعَوَ واو را بالف بدل کردند بقانون
ہر حرف علت کہ متحرک باشد اہ در دَعَوُوْا واوٗ را بالف بدل کردند بقانون
ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ پس التقاساکنین شد میان الف واوٗ اول ساکن
مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آید الخ و در دَعَوَتْ واو را بالف بدل
کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد الخ پس التقاساکنین شد میان الف وتا اول
ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آید و در دَعَوَتَا
واو را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد پس التقاساکن شد میان
الف وتا الف حقیقتاً ساکن وتا حکماً ساکن اول ساکن مدہ بود اں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم
آیند اہ پس دعا و دَعَوْا دَعَتْ دعتا دَعَوْنَ دَعَوْتَ اہ شدند در دُعْوٌ دُعِوَا
اہ واو ریا بدل کردند بقانون واو یکہ لام است و در دُعِيُوْا ضمہ یا را
نقل کردہ بما قبل دادہ
بقانون واوٗ یا مضموم یا مکسورہ ویا را بواوٗ بدل کردند بقانون لین
غیر مدغم اہ پس التقاساکنین شد میان ہر دو واوٗ اول ساکن [redacted] بود آں را حذف
کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ پس دُعِيَ دُعِيَا دُعُوْا دُعِيَتْ دُعِيَتَا
دُعِيْنَ دُعِيْتَ دُعِيْتُمَا دُعِيْتُمْ اہ شدند. در يَدْعُوُ تَدْعُوُ نَدْعُوُ اَدْعُوُ نَدْعُوُ ضمہ
واو را حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ در يَدْعُوُوْنَ تَدْعُوُوْنَ ضمہ واوٗ را حذف
کردند بقانون واوٗ ویا مضموم یا مکسور الخ پس التقاساکنین شد میان ہر دو
واوٗ اول ساکن [redacted] بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن الخ در تَدْعُوِيْنَ
کسرہ واوٗ را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واو یا مضموم یا مکسور الخ واوٗ را
بیا بدل کردند بقانون لین غیر مدغم اہ پس التقاساکنین شد میان ہر دو یا اول
ساکن مدہ بود۔ آں را حذف کردند بقانون ہر جا دو ساکن الخ پس يَدْعُو يَدْعُوَان

یَدْعُوْنَ تَدْعُوْ تَدْعُوَانِ یَدْعُوْنَ تَدْعُوْ تَدْعُوَانِ تَدْعُوْنَ تَدْعِیْنَ تَدْعُوَانِ تَدْعُوْنَ
اَدْعُوْ نَدْعُوْ وُیَدْعُوْ یُدْعُوَانِ الخ واؤرا بیا بدل کردند لقالون واو یکہ ثالث
جا بود اہ پس در یُدْعٰی تُدْعٰی یُدْعَیٰ تُدْعٰی اُدْعٰی نُدْعٰی یارا با لف بدل کردند لقالون
ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ لیس یُدْعَیُوْنَ وَتُدْعَیُوْنَ یارا با لف بدل کردند
لقالون ہر حرف علتہ الخ التقاء ساکنین شد میان الف واو اول ساکن مدہ
بود آں را حذف کردند لقالون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ در تُدْعَیِیْنَ یارا بالف بدل
کردند لقالون ہر حرف علتہ کہ متحرک اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف و
یا اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند۔ لقالون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ
پس یُدْعٰی یُدْعَیَانِ یُدْعَوْنَ تُدْعٰی تُدْعَیَانِ یُدْعَیْنَ تُدْعَیَانِ تُدْعَوْنَ تُدْعَیْنَ
تُدْعَیَانِ تُدْعَیْنَ اُدْعٰی نُدْعٰی۔ اسم فاعل در داعوٌ داعوانِ داعوُوْنَ
اَدْعوٌ اَدْعوۃٌ داعوتان داعوات وداعوو لعوٌ ووعوۃ واورا بیا
بدل کردند لقالون ہر واؤ یکہ ثالث جا بود آہ پس در داعیٌ ضمہ یارا حذف کردند
لقالون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین اول ساکن مدہ بود
آن را حذف کردند لقالون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند آہ در داعیُوْنَ ضمہ یارا
نقل کردہ بماقبل دادہ لقالون واؤ ویا مضموم یا مکسور الخ ویارا بواؤ بدل
کردند لقالون لین غیر مدغم آہ پس۔ التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول
ساکن مدہ بود آں را حذف کردند۔ لقالون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند الخ ودعوۃ
واؤرا بالف بدل کردند لقالون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد آہ وفا کلمہ را حرکت
ضمہ دادند تاکہ ملتبس نشود با صلوٰۃ وزکوٰۃ کہ اسم مصدر اند در دعیٌ یارا بالف بدل

منہ در دعوٌ دعاءٌ اَدْعاءٌ دِعاءٌ اوّل واؤرا بیا بدل کردند لقالون واؤ یکہ ثالث جا بود الخ بعد
کما ہو المذکور فی المتن ۱۲ منہ

کردند لقائلون هر حرف که علت که متحرک باشد نه بعارض اه پس التقاء ساکنین
شد میان الف وتنوین اول ساکن مده بود آن را حذف کردند لقائلون هر
جاکه دو ساکن بهم آیند الخ و در دُعَائٌ دِعَائٌ اَدْعَائٌ یا را بهمزه بدل کردند
لقائلون هر حرف علته بعد الف زائده اه و در دُعُوْوٌ عــه واو را بیا بدل کردند
لقائلون هر جاکه واؤ یا بهم آیند اه و در دواعِی ضمه را حذف کردند لقائلون
ضمه وکسره واؤ یا متطرف بعد ضمه اه پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین
مقدره اول ساکن مده بود آں را حذف کردند لقائلون هر جاکه دو ساکن بهم آیند اه
وتنوین مقدره را اظهار نمودند و در دُعَیٌّ ضمه یا را حذف کردند لقائلون ضمه
وکسره الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین اول ساکن مده بود آں را
حذف کردند لقائلون هر جاکه دو ساکن بهم آیند اه پس دَاعٍ دَاعِیَانِ دَاعُوْنَ
دُعَاةٌ دُعًّی دُعًّاءٌ دِعَاءٌ دِعِیٌّ دُعْوَاءُ دُعْوَانٌ اَدْعِیَاءُ اَدْعِیَةٌ دَاعِیَةٌ دَاعِیَتَانِ دَاعِیَاتٌ
دَوَاعٍ دُعًی وُدَیْعٍ وَدُوَیْعِیَةٌ **اسم مفعول** دَرْ مَدْعُوٌّ تا مَدْعُوْوٌ واؤ
اول را در واؤ ثانیه ادغام کردند لقائلون اول متجانسین ساکن اه و در مَدَاعِیْوُ
مُدَیْعِیْوٌ مُدَیْعِیْوَةٌ واؤ را بیا بدل کردند لقائلون واو یکه ثالث جا بود اه پس
یا اول را در یا ثانیه ادغام کردند۔ لقائلون اول متجانسین ساکن اه پس مَدْعُوٌّ
مَدْعُوَّانِ مَدْعُوُّوْنَ مَدْعُوَّةٌ مَدْعُوَّتَانِ مَدْعُوَّاتٌ مَدَاعِیُّ مُدَیْعِیٌّ مُدَیْعِیَّةٌ
شدند۔ یَدْعُوْ یَدْعُوَانِ اه فعل مضارع معلوم را چوں خواستند که فعل جحد
معلوم کنند۔ لم جازمه در اول ایشان آورده آخر ایشان را جزم کردند علامت

عــه بجکل تعلیل دُعُوُوٌّ موافق قوانین گموکوشی این است در دُعُوْوٌ واو را بیا بدل کردند لقائلون
واؤ و در آخر اسم متمکن الخ پس واؤ اولی را بیا بدل کردند و یا را در یا ادغام کردند۔ وضمه ما قبل
یا را بکسره بدل کردند متصل وجوباً و منفصل جوازاً لقائلون هر جاکه واؤ را یا بهم آیند الخ

جزمے سقوط حرف علت شد در پنج صیغہ بقا نون لام معتل اللام اہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لم یُدْعَ لم یُدْعَوَا تا آخر شدند یُدْعٰی یُدْعَیَانِ الخ فعل مضارع مجہول را چوں خواستند کہ فعل جحد مجہول کنند لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد در پنج صیغہ بقا نون لام معتل اللام آہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نشد در دو صیغہ جمع مونث کہ مبنی اند پس لم یُدْعَ لم یُدْعَیَا اہ شدند ٭ نفی مطلق معلوم لا یَدْعُو لا یَدْعُوَانِ الخ ومجہول لا یُدْعٰی لا یُدْعَیَانِ الخ ٭ یَدْعُو یَدْعُوَانِ الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم کنند لَنْ ناصبہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لن یَدْعُوَ لَنْ یدعُوَا اہ ٭ یُدْعٰی یُدْعَیَانِ اہ فعل مضارع مجہول را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد مجہول کنند لن ناصبہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات تقدیریہ شد در پنج صیغہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لَنْ یُدْعٰی لَنْ یُدْعَیَا اہ تَدْعُو تَدْعُوَانِ اہ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آں را آں را حذف کردند، ما بعد تا ساکن ماند پس ہمزہ وصل مضموم برائے دفع ابتدا بساکن در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علتہ شد در یک صیغہ بقا نون لام معتل اللام اہ وسقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس

اُدْعُ اُدْعُوَا اُدْعُوْا اُدْعِیْ اُدْعُوَا اُدْعُوْنَ مؤکد بالون تاکید ثقیلہ اُدْعُوَنَّ اُدْعُوَانِّ اُدْعُنَّ اُدْعِنَّ اُدْعُوَانِّ اُدْعُوْنَانِّ مؤکد بالون تاکید خفیفہ اُدْعُوَنْ اُدْعُنْ اُدْعِنْ ۔ تَمُدْعٰی تَدْعَیَانِ اہ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر مجہول کنند لام امر جازمہ دراول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد دریک صیغہ بقانون لام معتل اللام اہ وسقوط نونات اعرابیہ درچہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست پس لِتُدْعَیَا اہ یَدْعُوْ یَدْعُوَان اہ شش صیغہ غائب ودو صیغہ متکلم را چوں خواستند کہ فعل امر غائب معلوم کنند لام امر جازمہ دراول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد درچہار صیغہ بقانون لام معتل اللام اہ وسقوط نونات اعرابیہ شد درسہ صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست پس لِیَدْعُ لِیَدْعُوَا اہ شد نہ مجہول را قیاس باید کرد ؛ تَدْعُوْ تَدْعُوَان اہ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل نہی حاضر معلوم کنند لانا ہیہ جازمہ دراول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علتہ شد دریک صیغہ بقانون لام معتل اللام اہ وسقوط نونات اعرابیہ درچہار صیغہ وچیزے نہ شد دریک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است پس لَاتَدْعُ لَاتَدْعُوَا اہ شد نہ مجہول را قیاس باید کرد ، نہی غائب معلوم مجہول لَا یَدْعُ لَا یَدْعُوَا اہ لَا یُدْعَ لَا یُدْعَیَا اہ ؛ اسم ظرف در مَدْعُوٌ مَدْعُوَان الخ واؤ را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ ثالث جا اہ پس دَرْ مَدْعَیٌ یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علت کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ در مَدَاعِیٌ ضمہ یا را حذف کردند بقانون ضمہ وکسرہ الخ پس التقاء

ساکنین شد میان یا وتنوین مقدره اول ساکن مده بود آں را حذف کردند
لتقالون هر جا که دو ساکن بهم آیند۔ وتنوین مقدره را اظهار نمودند در مُدَّعِیُ
ضمه یا را حذف کردند لتقالون ضمه وکسره الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا
وتنوین اول ساکن مده بود آں را حذف کردند لتقالون هر جا که دو ساکن بهم
آیند اه پس۔ مُدَّعًی مُدَّعَیَانِ مَدَاعٍ مُدَیْعٍ ۱۲ اسم آلة در مِدْعَوٌ مِدْعَوَانِ
اه واؤ را بیا بدل کردند لتقالون واؤ دیکه ثالث جا بود چوں تجاوز کند اه پس
در مِدْعًی یا را بالف بدل کردند لتقالون هر حرف علة که متحرک باشد اه پس
التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مده بود آں را حذف کردند
لتقالون هر جا که دو ساکن بهم آیند اه ودر مَدَاعِیُ ضمه یا را حذف کردند لتقالون
ضمه وکسره پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین مقدره اول ساکن مده بود آں
را حذف کردند لتقالون هر جا که دو ساکن بهم آیند وتنوین مقدره را اظهار نمودند
ودر مُدَیْعِیُ ضمه یا را حذف کردند لتقالون ضمه وکسره اه پس التقاء ساکنین
شد میان یا وتنوین اول ساکن بود آن را حذف کردند لتقالون هر جا که دو
ساکن بهم آیند اه پس مِدْعًی مِدْعَیَانِ مَدَاعٍ مُدَیْعٍ ۔ در مِدْعَوَةٌ مِدْعَوَتَانِ و
مَدَاعِوُ مُدَیْعِوَةٌ واذعوٌ اذعوانِ اذعوونَ واؤ را بیا بدل کردند لتقالون واؤ
یکه ثالث جا بود اه ودر مَدَاعِوُ مُدَیْعِوَةٌ واداعِوُ اُدَیْعِوٌ واؤ را بیا بدل کردند
لتقالون واؤ یکه لام است اه ودر مَدَاعِیوُ مُدَیْعِیوٌ واؤ را بیا بدل کردند
لتقالون واؤ یکه ثالث جا بود۔ چوں تجاوز کند اه پس در مِدْعَیَةٌ مِدْعَیَتَانِ یا را
بالف بدل کردند لتقالون هر حرف علة که متحرک باشد اه ودر مَدَاعِیُ ضمه یا را
حذف کردند لتقالون ضمه وکسره اه پس التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین مقدره
اول ساکن مده بود آں را اظهار نمودند پس مِدْعَاةٌ مِدْعَاتَانِ مَدَاعٍ ومُدَیْعِیَةٌ ده
صدا الخ را حذف کردند لتقالون هر جا که دو ساکن الخ وتنوین مقدره ۲

مدعا مئ مِدَّعَایانِ یا ر بہمزہ بدل کردند لقالون ہر حرف علتہ بعد الف زائدہ اہ ودر مداعیئ مُدَّ لیعئ یا اولیٰ را در ثانیہ ادغام کردند لقالون اول متجانسین ساکن الخ پس مِدَّعَاءٌ مِدَّعَاءَ اِنِ مَدَّاعیٌ مُدَّ لیعیٌ در ادَّعیٌ یا را با الف کردند۔ لقالون ہر حرف علتہ کہ متحرک اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقالون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ ودر اَدَّعیون یا را با الف بدل کردند لقالون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میاں الف واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقالون ہر جاکہ دو ساکن اہ ودر اَدَّاعیٌ ضمہ یا را حذف کردند لقالون ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد میان یا تنوین مقدرہ اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند لقالون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ وتنوین مقدرہ را اظہار نمودند۔ در اُدَّ لیعیٌ ضمہ یا را حذف کردند لقالون ضمہ وکسرہ الخ پس التقا ساکنین شد میان یا تنوین اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند لقالون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ پس اَدَّعیٌ اَدَّعیان اَدَّعَوْنَ آدَّاعٍ اُدَّلیعٍ۔ در دُعوٌ واؤ را با الف بدل کردند لقالون ہر حرف علتہ کہ متحرک الخ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین اول ساکن مدہ بود آن را حذف کردند۔ لقالون ہر جاکہ دو ساکن الخ و در دُعَیوِیٌ واو را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند لقالون ہر جاکہ واو ویا بہم آیند الخ پس دُعَوِیٌ۔ دُعَوِیَانِ دُعَوِیَاتٌ دُعَیٌّ دُعَیّ بد

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب افتعال چوں اَلْاِدِّعَاءُ

تعلیل اِرْتَمَاءٌ ادَّعیٰ یَدَّعِی ادِّعَاءً فَھُوَ مُدَّعٍ وَادُّعِیَ یُدَّعیٰ ادِّعَاءً فذاک مُدَّعًی لم یَدَّعِ لَمْ یُدَّعَ لا یَدَّعِی لا یُدَّعیٰ لَنْ یَدَّعِیَ

لَنْ یُدْعٰی الامر منہ اُدْعُ لِتُدْعُ لِیُدْعُ لِیُدْعٰی والنہی عنہ لَا تُدْعُ لَا تُدْعُ لَا یُدْعُ لَا یُدْعَ والظرف منہ مُدْعًی مُدْعَیَانِ مُدْعَیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تَفْعِیل چوں التدعیۃ تعلیل ترمیۃ دَعّٰی یُدَعِّی تَدْعِیَۃً فہو مُدَعٍّ وَدُعِّیَ یُدَعّٰی تَدْعِیَۃً فذاک مُدَعًّی لَمْ یُدَعِّ لَمْ یُدَعَّ لَا یُدَعِّی لَا یُدَعّٰی لَنْ یُدَعِّیَ لَنْ یُدَعّٰی الامر منہ دَعِّ لِتُدَعَّ لِیُدَعِّ لِیُدَعَّ والنہی عنہ لَا تُدَعِّ لَا تُدَعَّ لَا یُدَعِّ لَا یُدَعَّ والظرف منہ مُدَعًّی مُدَعَّیَانِ مُدَعَّیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب مفاعلۃ چوں المُدَاعَاۃُ تعلیل مُرَامَاۃٌ دَاعٰی یُدَاعِی مُدَاعَاۃً فہو مُدَاعٍ وَدُوْعِیَ یُدَاعٰی مُدَاعَاۃً فذاک مُدَاعًی لَمْ یُدَاعِ لَمْ یُدَاعَ لَا یُدَاعِی لَا یُدَاعٰی لَنْ یُدَاعِیَ لَنْ یُدَاعٰی الامر منہ دَاعِ لِتُدَاعَ لِیُدَاعِ لِیُدَاعَ والنہی عنہ لَا تُدَاعِ لَا تُدَاعَ لَا یُدَاعِ لَا یُدَاعَ والظرف منہ مُدَاعًی مُدَاعَیَانِ مُدَاعَیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تَفَعُّل چوں التَّدَعِّیْ اِدَّعّٰی یَدَّعّٰی اِدِّعِیًّا فہو مُدَّعٍّ وَاُدُّعِّیَ یُدَّعّٰی اِدِّعِیًّا فذاک مُدَّعًّی لَمْ یَدَّعَّ لَمْ یُدَّعَّ لَا یَدَّعّٰی لَا یُدَّعّٰی لَنْ یَدَّعّٰی لَنْ یُدَّعّٰی الامر منہ اِدَّعَّ لِتُدَّعَّ لِیَدَّعَّ لِیُدَّعَّ والنہی عنہ لَا تَدَّعَّ لَا تُدَّعَّ لَا یَدَّعَّ لَا یُدَّعَّ والظرف منہ مُدَّعًّی مُدَّعَّیَانِ مُدَّعَّیَاتٌ شد۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تفاعل چوں

اَلادَّاعِی اِدَّاعٰی یَدَّاعٰی اِدَّاعِیًا فَهُوَ مُدَّاعٍ وَادُّوْعِیَ
یُدَّاعٰی اِدَّاعِیًا فَذَاكَ مُدَّاعًى لَمْ یَدَّاعَ لَمْ یُدَّاعَ
لَا یَدَّاعٰی لَا یُدَّاعٰی لَنْ یَدَّاعٰی لَنْ یُدَّاعٰی **الامر منه**
اِدَّاعَ لِتُدَّاعَ لِیُدَّاعَ **والنهی عنه** لَا تَدَّاعَ لَا تُدَّاعَ
لَا یَدَّاعَ لَا یُدَّاعَ **والظرف منه** مُدَّاعًى مُدَّاعَیَانِ
مُدَّاعَیَاتٌ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب انفعال چوں

اَلاِنْدِعَاءُ اِنْدَعٰی یَنْدَعِی اِنْدِعَاءً فَهُوَ مُنْدَعٍ وَ
اُنْدُعِیَ یُنْدَعٰی اِنْدِعَاءً فَذَاكَ مُنْدَعًى لَمْ یَنْدَعِ
لَمْ یُنْدَعَ لَا یَنْدَعِی لَا یُنْدَعٰی لَنْ یَنْدَعِیَ لَنْ یُنْدَعٰی
الامر منه اِنْدَعِ لِتُنْدَعَ لِیَنْدَعِ لِیُنْدَعَ **والنهی عنه**
لَا تَنْدَعِ لَا تُنْدَعَ لَا یَنْدَعِ لَا یُنْدَعَ **والظرف منه**
مُنْدَعًى مُنْدَعَیَانِ مُنْدَعَیَاتٌ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب افتعال چوں

الاِدِّعَاءُ اِدَّعٰی یَدَّعِی اِدِّعَاءً فَهُوَ مُدَّعٍ وَ
اُدُّعِیَ یُدَّعٰی اِدِّعَاءً فَذَاكَ مُدَّعًى
لَمْ یَدَّعِ لَمْ یُدَّعَ لَا یَدَّعِی لَا یُدَّعٰی لَنْ یَدَّعِیَ لَنْ یُدَّعٰی
الامر منه اِدَّعِ لِتُدَّعَ لِیَدَّعِ لِیُدَّعَ **والنهی عنه** لَا تَدَّعِ
لَا تُدَّعَ لَا یَدَّعِ لَا یُدَّعَ **والظرف منه** مُدَّعًى
مُدَّعَیَانِ مُدَّعَیَاتٌ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب اِسْتِفْعَالٌ چوں
اَلْاِسْتِدْعَاءُ اِسْتَدْعٰی یَسْتَدْعِیْ اِسْتِدْعَاءً فَهُوَ مُسْتَدْعٍ
وَاُسْتُدْعِیَ یُسْتَدْعٰی اِسْتِدْعَاءً فذاك مُسْتَدْعًی اہ بہ
قیاس استرمٰی یسترمی :

صرف صغیر ثلاثی مجرد ناقص یائی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ چوں
اَلْخُشْیَةُ ترسیدن خَشِیَ یَخْشٰی خَشْیَةً فَهُوَ خَاشٍ وَخُشِیَ
یُخْشٰی خُشْیَةً فذاك مَخْشِیٌّ لَمْ یَخْشَ لَمْ یُخْشَ لَا یَخْشٰی
لَا یُخْشٰی لَنْ یَخْشٰی لَنْ یُخْشٰی الامر منہ اِخْشَ لِتَخْشَ لِیَخْشَ
لِیُخْشَ والنہی عنہ لَا تَخْشَ لَا تُخْشَ لَا یَخْشَ لَا یُخْشَ والظرف
منہ مَخْشًی والآلۃ منہ مِخْشًی و مِخْشَاةٌ و مِخْشَاءٌ واسم
تفضیل المذکر منہ اَخْشٰی والمؤنث منہ خُشْیٰی :

در خَشِیُوْا ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور راہ یا
را بواؤ بدل کردند بقانون لین غیر مدغم اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر
دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن
بہم آیند اہ پس خَشِیَ خَشِیَا خَشُوْا الخ شدند در خُشِیُوْا ضمہ یا را نقل
کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور راہ ویا را بواؤ بدل کردند بقانون
لین غیر مدغم اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود
آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند الخ پس خشی خشیا
خشو تا آخر شدند۔ در یَخْشَیُ تَخْشَیُ اَخْشَیُ نَخْشَیُ یا را الف بدل کردند
بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ و در یَخْشَیُوْنَ یا را با الف بدل
کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ پس التقاء ساکنین شد میان

الف و واؤ اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اه و در تخشیین یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرکہ باشد اه پس التقاء ساکنین شد میان الف و یا اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اه پس دیخشی یخشیان الخ شدند۔ مجہول را قیاس باید کرد۔ اسم فاعل خاش خاشیان خاشون خُشَاۃٌ خُشّیٌ خُشَّاءٌ خُشَاءٌ خِشْیٌ خُشَیَّاءُ خُشْیَانٌ اَخْشَاءٌ اَخْشِیَاءُ اَخْشِیَۃٌ خَاشِیَۃٌ خَاشِیَتَانِ خَاشِیَاتٌ خَوَاشِ خُشّیً خُوَیْشٍ و خُوَیْشِیَۃٌ۔

یخشی یخشیان الخ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرف علت شد در پنج صیغہ بقانون لام معتل الام اه و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مونث کہ مبنی اند پس لم یخش لم یخشیا آه مجہول را قیاس باید کرد نفی مطلق معلوم و مجہول لا یخشی لا یخشیان اه و لا یُخشٰی لا یُخشیان اه شدند۔ یخشی یخشیان اه فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل نفی مؤکد معلوم کنند لن ناصب در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات تقدیریہ شد در پنج صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نشد در دو صیغہ جمع مونث کہ مبنی اند پس لن یخشی لن یخشیا اه شدند مجہول را قس الخ تخشی

تخشیانِ اه شش صیغہ خطاب را چوں خواستند کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند ما بعد تا ساکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اول ایشان آوردہ آخر

ایشاں را وقف کردند علامت و نفی سقوط حرف علت شد دریک صیغہ لقا و لام معتل اللام و سقوط نونات اعرابیہ شد در چہار صیغہ چیزے نشد دریک صیغہ جمع مونث کہ مبنی است پس اِخْشَ اِخْشَیَا تا آخر شدند مؤکد با نون تاکید ثقیلہ اِخْشَیَنَّ اِخْشَیَانِّ اہ مؤکد با نون تاکید خفیفہ اِخْشَیَنْ اِخْشَوُنْ اِخْشَیِنْ۔ فعل امر حاضر مجہول لِتُخْشَ لِتُخْشَیَا لِتُخْشَوْا اہ مؤکد با نون تاکید ثقیلہ لِتُخْشَیَنَّ لِتُخْشَیَانِّ اہ مؤکد با نون تاکید خفیفہ لِتُخْشَیَنْ اہ۔ فعل امر غائب معلوم لِیَخْشَ لِیَخْشَیَا اہ و مجہول لِیُخْشَ لِیُخْشَیَا اہ شدند۔ نہی غائب معلوم و مجہول لَا تَخْشَ لَا تَخْشَیَا اہ شدند۔ اسم ظرف مَخْشًی مَخْشَیَانِ مَخَاشٍ مُخَیْشٍ مثل قوانین مَرْمًی اسم آلہ صغریٰ مِخْشًی مِخْشَیَانِ مَخَاشٍ مُخَیْشٍ قوانین مثل مِرْمًی اسم آلہ وسطیٰ مِخْشَاۃٌ مِخْشَاتَانِ مَخَاشٍ مُخَیْشِیَۃٌ اسم آلہ کبریٰ مِخْشَاءٌ مِخْشَاءَانِ مَخَاشِیُّ مُخَیْشِیٌّ قوانین مثل مِرْمَاءٌ اسم تفضیل المذکر منہ اَخْشٰی اَخْشَیَانِ اَخْشَوْنَ اَخَاشٍ اُخَیْشٍ مثل قوانین اَرْمٰی خُشْیٰی خُشْیَیَانِ خُشْیَیَاتٌ خُشًی خُشَیًّا۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب افعال چوں اَلْاِخْشَاءُ اَخْشٰی یُخْشِیْ اِخْشَاءً فھو مُخْشٍ وَ اُخْشِیَ یُخْشٰی اِخْشَاءً فذاک مُخْشًی لَمْ یُخْشِ لَمْ یُخْشَ لَا یُخْشِیْ لَا یُخْشٰی لَنْ یُخْشِیَ لَنْ یُخْشٰی الامر منہ اَخْشِ لِتُخْشَ لِیُخْشِ لِیُخْشَ والنہی عنہ لَا تُخْشِ لَا تُخْشَ لَا یُخْشِ لَا یُخْشَ والظرف منہ مُخْشًی مُخْشَیَانِ مُخْشَیَاتٌ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تفعیل چوں اَلتَّخْشِیَۃُ خَشّٰی یُخَشِّیْ تَخْشِیَۃً فھو مُخَشٍّ وَخُشِّیَ

يُخْشِيُّ تَخْشِيَةً فذاك مُخْشًى لَمْ يُخْشِ لَمْ يُخْشَ لَا يُخْشِي لَا يُخْشٰى لَنْ يُخْشِيَ لَنْ يُخْشٰى الامر منه خَشِّ لِتُخْشَ لِيُخْشِ لِيُخْشَ والنهي عنه لَا تُخْشِ لَا تُخْشَ لَا يُخْشِ لَا يُخْشَ والظرف منه مُخْشًى مُخْشَيَانِ مُخْشَيَاتٌ :

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب مفاعلہ چوں المُخَاشَاةُ خَاشٰى يُخَاشِي مُخَاشَاةً فهو مُخَاشٍ وخُوشِيَ يُخَاشٰى يُخَاشَاةً فذاك مُخَاشًى لَمْ يُخَاشِ لَمْ يُخَاشَ لَا يُخَاشِي لَا يُخَاشٰى لَنْ يُخَاشِيَ لَنْ يُخَاشٰى الامر منه خَاشِ لِتُخَاشَ لِيُخَاشِ لِيُخَاشَ والنهي عنه لَا تُخَاشِ لَا تُخَاشَ لَا يُخَاشِ لَا يُخَاشَ والظرف منه مُخَاشًى مُخَاشَيَانِ مُخَاشَيَاتٌ :

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تَفَعُّلٌ چوں التَّخَشِّي تَخَشّٰى يَتَخَشّٰى تَخَشِّيًا فهو مُتَخَشٍّ وتُخُشِّيَ يُتَخَشّٰى تَخَشِّيًا فذاك مُتَخَشًّى لَمْ يَتَخَشَّ لَمْ يُتَخَشَّ لَا يَتَخَشّٰى لَا يُتَخَشّٰى لَنْ يَتَخَشّٰى لَنْ يُتَخَشّٰى الامر منه تَخَشَّ لِتُتَخَشَّ لِيَتَخَشَّ لِيُتَخَشَّ والنهي عنه لَا تَتَخَشَّ لَا تُتَخَشَّ لَا يَتَخَشَّ لَا يُتَخَشَّ والظرف منه مُتَخَشًّى مُتَخَشَّيَانِ مُتَخَشَّيَاتٌ :

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب تَفَاعُلٌ چوں التَّخَاشِي تَخَاشٰى يَتَخَاشٰى تَخَاشِيًا فهو مُتَخَاشٍ وتُخُوشِيَ يُتَخَاشٰى تَخَاشِيًا فذاك مُتَخَاشًى لَمْ يَتَخَاشَ لَمْ يُتَخَاشَ لَا يَتَخَاشٰى لَا يُتَخَاشٰى لَنْ يَتَخَاشٰى لَنْ يُتَخَاشٰى الامر منه تَخَاشَ لِتُتَخَاشَ لِيَتَخَاشَ لِيُتَخَاشَ والنهي عنه لَا تَتَخَاشَ لَا

مُتَنَخَاشٍ لَا يَتَنَخَاشَ لَا يُتَنَخَاشَ والظرف منہ مُتَنَخَاشًى مُتَنَخَاشَيَانِ مُتَنَخَاشَيَاتٌ ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب انفعال چوں
اَلْإِنْخِشَاءُ اِنْخَشٰی یَنْخَشِیْ اِنْخِشَاءً فھو مُنْخَشٍ وَ اُنْخُشِیَ یُنْخَشٰی اِنْخِشَاءً فذاک مُنْخَشًی لَمْ یَنْخَشِ لَمْ یُنْخَشَ لَا یَنْخَشِیْ لَا یُنْخَشٰی لَنْ یَنْخَشِیَ لَنْ یُنْخَشٰی الامر منہ اِنْخَشِ لِتُنْخَشَ لِیَنْخَشِ لِیُنْخَشَ والنہی عنہ لَا تَنْخَشِ لَا تُنْخَشَ لَا یَنْخَشِ لَا یُنْخَشَ والظرف منہ مُنْخَشًی مُنْخَشَیَانِ مُنْخَشَیَاتٌ ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب افتعال چوں
اَلْإِخْتِشَاءُ اِخْتَشٰی یَخْتَشِیْ اِخْتِشَاءً فھو مُخْتَشٍ وَ اُخْتُشِیَ یُخْتَشٰی اِخْتِشَاءً فذاک مُخْتَشًی لَمْ یَخْتَشِ لَمْ یُخْتَشَ لَا یَخْتَشِیْ لَا یُخْتَشٰی لَنْ یَخْتَشِیَ لَنْ یُخْتَشٰی الامر منہ اِخْتَشِ لِتُخْتَشَ لِیَخْتَشِ لِیُخْتَشَ والنہی عنہ لَا تَخْتَشِ لَا تُخْتَشَ لَا یَخْتَشِ لَا یُخْتَشَ والظرف منہ مُخْتَشًی مُخْتَشَیَانِ مُخْتَشَیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص یائی از باب اِسْتِفْعَالِ چوں
اَلْإِسْتِخْشَاءُ...... اِسْتَخْشٰی یَسْتَخْشِیْ اِسْتِخْشَاءً فھو مُسْتَخْشٍ وَ اُسْتُخْشِیَ یُسْتَخْشٰی اِسْتِخْشَاءً فذاک مُسْتَخْشًی الخ ترسند شدن ۔

صرف صغیر ثلاثی مجرد ناقص واوی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ چوں
الرضوان خوشنود شدن رَضِیَ یَرْضٰی رِضْوَانًا فھو رَاضٍ وَرُضِیَ یُرْضٰی رِضْوَانًا فذاک مَرْضِیٌّ لَمْ یَرْضَ لَمْ

یَرْضَیْ لَا یُرْضٰی لَا یُرْضَیٰ لَنْ یُرْضٰی لَنْ یُرْضَیٰ الامر منہ اِرْضَ
لِتَرْضَ لِیَرْضَ لِیُرْضَ والنہی عنہ لَا تَرْضَ لَا تُرْضَ لَا یَرْضَ
لَا یُرْضَ والظرف منہ مَرْضًی والالۃ منہ مِرْضًی وَمِرْضَاۃٌ
مِرْضَاءٌ واسم تفضیل الذکر منہ اَرْضٰی والمؤنث منہ رُضْوٰی
دَرْ رَضِوَ رَضِوَ الخ واوْ را بیا بدل کردند بقانون واو یکہ لام است اہ لیس دَرْ
رَضِیُوا ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ یا مضموم یا مکسور اہ
یا را بواؤ بدل کردند۔ بقانون لین غیر مدغم اہ لیس التقاء ساکنین شد میان
ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود او را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم
ایند الخ رضوا شد۔ رَضِیَ رَضِیَا اہ شدند در رُضِوَ رُضِوَا اہ واؤ را بیا بدل کردند
بقانون واؤ یکہ لام ست اہ لیس رُضِیَ رُضِیَا اہ شدند۔ دَرْ رُضِیُوا تعلیل خشیوا
کردہ آید دَرْ یَرْضَوُ یَرْضَوَانِ اہ واو را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ ثالث

الخ لیس یَرْضَیُ یَرْضَیَانِ اہ شدند۔ باقی
تعلیل مثل یَخْشَی کردہ شود مجہول را نیز برین قیاس باید کرد اسم فاعل دَرْ
رَاضِوٌ رَاضِوَانِ رَاضِوُوْنَ اَرْضِوَاءُ اَرْضِوَاءٌ رَاضِوَاۃٌ رَاضِوَتَانِ رَاضِوَاتٌ
اَرَاضِوُ اُرَیْضِوٌ وَاُرَیْضِوَۃٌ واؤ را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ لام ست الخ
و در رُضَّوٌ رُضَّاوٌ اَرْضَاوٌ رِضَاوٌ واؤ را بیا بدل کردند بقانون واؤ یکہ ثالث
جا بود اہ لیس رَاضِیٌ رَاضِیَانِ اہ شدند اعلال مثل الواب گذشتہ باید کرد۔ لیس
رَاضٍ رَاضِیَانِ الخ شدند اسم مفعول دَرْ مَرْضُوْوٌ تا مَرْضُوَّاتٌ واؤ را بیا
بدل کردند بقانون واؤ دو در آخر اسم مفعول اہ لیس واؤ را یا کردہ یا را در یا
ادغام کردند بقانون ہر جا کہ واؤ یا بہم آیند اہ و در مَرْضِیٌّ۔ لام کلمہ این

سہ صیغہ اولاً بیاء بدل شد بقانون واؤ در آخر اسم مفعول اہ مُرْضِیِّیْ و مُرْضِیَّۃٌ
یاء اولی را در یاء ثانیہ ادغام کردند بقانون اول متجانسین ساکن اہ پس ـ مُرْضِیٌّ
مُرْضِیَّانِ مُرْضِیُّوْنَ اہ شد ملخصہ

یَرْضٰی یَرْضَیَانِ اہ فعل مضارع معلوم را چون خواستند کہ فعل جحد معلوم کنند
لم جازمہ در اول ایشان آوردہ آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط
حرف علتہ شد در یک صیغہ بقانون لام معتل الّلام اہ سقوطِ نونات اعرابیہ
شد در ہفت صیغہ و چیزے نہ شد در دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لم
یَرْضَ لم یَرْضَیَا اہ مجہول را قیاس باید کرد نفی معلوم و مجہول لَا یَرْضٰی لا
یَرْضَیَانِ اہ وَلَا یُرْضٰی لَا یُرْضَیَانِ الخ یَرْضٰی یَرْضَیَانِ اہ فعل مضارع معلوم
را چون خواستند کہ نفی مؤکد معلوم کنند لن ناصبہ در اول ایشان آوردہ الخ
آخر ایشان را نصب کردند علامت نصبی ثبوت فتحات تقدیریہ شد
در پنج صیغہ و سقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ و چیزے نشد در
دو صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند پس لن یَرْضٰی لن یَرْضَیَا اہ شدند مجہول را
قیاس باید کرد تَرْضٰی تَرْضَیَانِ اہ شش صیغہ خطاب را چون خواستند
کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آں را حذف کردند
مابعد تا ساکن ماند پس ہمزہ وصل مکسور برائے دفع ابتداء بساکن در اول
ایشان آوردہ آخر ایشان را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علتہ
شد در یک صیغہ بقانون لام معتل الّلام متطرف اہ سقوط نونات اعرابیہ
شد در چہار صیغہ و چیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی ست اِرْضَ
اِرْضَیَا اِرْضَوْا اِرْضَیْ اِرْضَیَا اِرْضَیْنَ مؤکد با نون تاکید ثقیلہ اِرْضَیَنَّ
اِرْضَیَانِّ اہ شدند فعل امر حاضر مجہول لِتُرْضَ لِتُرْضَیَا لِتُرْضَوْا شدند امر غائب

معلوم ومجهول لِيَرْمَضْ لِيَرْضَيَا اہ لِيَرْمَضْ لِيَرْضَيَا اہ فعل نہی حاضر معلوم ومجہول لَا يُرْمَضْ لَا يُرْضَيَا اہ و لَا يُرْمَضْ لَا يُرْضَيَا تا آخر نہی غائب معلوم ومجہول لَا يُرْمَضْ لَا يُرْضَيَا اہ و لَا يُرْمَضْ لَا يُرْضَيَا اہ شدند. اسم ظرف مَرْضًى مَرْضَيَانِ مَرَاضٍ مُرَيْضٍ اسم آلہ صغری مِرْضًى مِرْضَيَانِ مَرَاضٍ مُرَيْضٍ اسم آلہ وسطی مِرْضَاةٌ مِرْضَاتَانِ مَرَاضٍ مُرَيْضِيَةٌ اسم آلہ کبری مِرْضَاءٌ مِرْضَاءَانِ مَرَاضِيُّ مُرَيْضِيٌّ اسم تفضیل المذکر اَرْضَى اَرْضَيَانِ اَرْضَوْنَ اَرَاضٍ اُرَيْضٍ والمؤنث منہ رُضْوَى رُضْوَيَانِ رُضْوَيَاتٌ رُضًى رُضَيًّا

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب افعال چون

اَلْاِرْضَاءُ اَرْضَى يُرْضِي اِرْضَاءً فَهُوَ مُرْضٍ وَاُرْضِيَ يُرْضَى اِرْضَاءً فَذَاكَ مُرْضًى لَمْ يُرْضِ لَمْ يُرْضَ لَا يُرْضِي لَا يُرْضَى لَنْ يُرْضِيَ لَنْ يُرْضَى الامر منہ اَرْضِ لِتُرْضَ لِيُرْضِ لِيُرْضَ والنہی عنہ لَا تُرْضِ لَا تُرْضَ لَا يُرْضِ لَا يُرْضَ والظرف منہ مُرْضًى مُرْضَيَانِ مُرْضَيَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تفعیل چون

اَلتَّرْضِيَةُ رَضَّى يُرَضِّي تَرْضِيَةً فَهُوَ مُرَضٍّ وَرُضِّيَ يُرَضَّى تَرْضِيَةً فَذَاكَ مُرَضًّى لَمْ يُرَضِّ لَمْ يُرَضَّ لَا يُرَضِّي لَا يُرَضَّى لَنْ يُرَضِّيَ لَنْ يُرَضَّى الامر منہ رَضِّ لِتُرَضَّ لِيُرَضِّ لِيُرَضَّ والنہی عنہ لَا تُرَضِّ لَا تُرَضَّ لَا يُرَضِّ لَا يُرَضَّ والظرف منہ مُرَضًّى مُرَضَّيَانِ مُرَضَّيَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب مفاعلہ چون

المُرَاضَاةُ مُرَاضٰی یُرَاضِیْ مُرَاضَاةً فهو مُرَاضٍ وَرُوْضِیَ یُرَاضٰی مُرَاضَاةً فذاك مُرَاضًی لَمْ یُرَاضِ لَمْ یُرَاضَ لَا یُرَاضِیْ لَا یُرَاضٰی لَنْ یُرَاضِیَ لَنْ یُرَاضٰی الامر منه رَاضِ لِتُرَاضَ لِیُرَاضِ لِیُرَاضَ والنهی عنه لَا تُرَاضِ لَا تُرَاضَ لَا یُرَاضِ لَا یُرَاضَ والظرف منه مُرَاضًی مُرَاضَیَانِ مُرَاضَیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تفعُّل چوں

التَّرَضِّیْ تَرَضّٰی یَتَرَضّٰی تَرَضِّیًا فهو مُتَرَضٍّ تُرُضِّیَ تَرَضِّیًا فذاك مُتَرَضًّی لَمْ یَتَرَضَّ لَمْ یُتَرَضَّ لَا یَتَرَضّٰی لَا یُتَرَضّٰی لَنْ یَتَرَضّٰی لَنْ یُتَرَضّٰی الامر منه تَرَضَّ لِتُتَرَضَّ لِیَتَرَضَّ لِیُتَرَضَّ والنهی عنه لَا تَتَرَضَّ لَا تُتَرَضَّ لَا یَتَرَضَّ لَا یُتَرَضَّ والظرف منه مُتَرَضًّی مُتَرَضَّیَانِ مُتَرَضَّیَاتٌ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب تفاعُل چوں

التَّرَاضِیْ تَرَاضٰی یَتَرَاضٰی تَرَاضِیًا فهو مُتَرَاضٍ وَتُرُوْضِیَ یُتَرَاضٰی تَرَاضِیًا فذاك مُتَرَاضًی لَمْ یَتَرَاضَ لَمْ یُتَرَاضَ لَا یَتَرَاضٰی لَا یُتَرَاضٰی لَنْ یَتَرَاضٰی لَنْ یُتَرَاضٰی الامر منه تَرَاضَ لِتُتَرَاضَ لِیَتَرَاضَ لِیُتَرَاضَ والنهی عنه لَا تَتَرَاضَ لَا تُتَرَاضَ لَا یَتَرَاضَ لَا یُتَرَاضَ والظرف منه متراضًی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب انفعال چوں

الْاِنْرِضَاءُ اِنْرَضٰی یَنْرَضِیْ اِنْرِضَاءً فهو مُنْرَضٍ وَانْرُضِیَ یُنْرَضٰی اِنْرِضَاءً فذاك مُنْرَضًی لَمْ یَنْرَضِ لَمْ یُنْرَضَ لَا یَنْرَضِیْ لَا یُنْرَضٰی لَنْ یَنْرَضِیَ لَنْ یُنْرَضٰی الامر منه اِنْرَضِ

لِمُنۡتَرِضَیۡ لِیَنۡتَرِضِیۡ لِیُنۡتَرِضَیۡ والنہی عنہ لَاتَنۡتَرِضِیۡ لَاتُنۡتَرِضَیۡ
لَایَنۡتَرِضِیۡ لَایُنۡتَرِضَیۡ والظرف منہ مُنۡتَرِضًی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب افتعال چوں
الْاِرْتِضَاءُ ..... اِرْتَضٰی یَرْتَضِیۡ اِرْتِضَاءً فَھُوَ مُرْتَضٍ
وَارْتُضِیَ یُرْتَضٰی اِرْتِضَاءً فذاک مُرْتَضًی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ ناقص واوی از باب استفعال چوں
الْاِسْتِرْضَاءُ ..... اِسْتَرْضٰی یَسْتَرْضِیۡ اِسْتِرْضَاءً فَھُوَ
مُسْتَرْضٍ وَاسْتُرْضِیَ یُسْتَرْضٰی اِسْتِرْضَاءً فذاک
مُسْتَرْضًی الخ

لفیف مفروق

صرف صغیر ثلاثی مجرد لفیف مفروق از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چوں الوقایۃ
نگاہ داشتن وَقٰی یَقِیۡ وِقَایَۃً فھو وَاقٍ وَوُقِیَ یُوۡقٰی وِقَایَۃً
فذاک مَوۡقِیٌّ لَمۡ یَقِ لَمۡ یُوۡقَ لَا یَقِیۡ لَا یُوۡقٰی لَنۡ یَقِیَ لَنۡ یُوۡقٰی الامر منہ
قِ لِتُوۡقَ لِیَقِ لِیُوۡقَ والنہی عنہ لَاتَقِ لَاتُوۡقَ لَایَقِ لَایُوۡقَ
والظرف منہ مَوۡقًی والآلۃ منہ مِیۡقًی وَمِیۡقَاۃٌ وَمِیۡقَاءٌ واسم
تفضیل المذکر منہ اَوۡقٰی والمؤنث منہ وُقۡیٰ ÷ در وَقٰی یارا بالف بدل
کردند بقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد ماقبل مفتوح ساکنین شد میان الف
واؤ اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند واو در

وقیت یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ کہ متحرک باشد اہ پس التقاء
ساکنین شد میان الف وتا واول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون
ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ و در وَقِیَتَا یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف
علۃ کہ متحرک اہ پس التقاء ساکنین شد میان الف وتا الف حقیقۃً ساکن
وتا حکماً ساکن اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن
بہم آیند اہ پس وَقٰی وَقَیَا وَقَوْا وَقَتْ وَقَتَا وَقَیْنَ وَقَیْتُ اہ ودر وُقِیَ وُقِیَا اہ واؤ
را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ مضموم در اول کلمہ اہ پس در اُقِیُوْا ضمہ یا را نقل
کردہ بما قبل دادہ بقانون واو یا مضموم یا مکسور اہ پس یا را بواؤ بدل کردند
بقانون لین غیر مدغم اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن
مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ پس اُوقِیَ
اُقِیَا اُقُوْا اُقِیَتْ اُقِیَتَا اُقِیْنَ اُقِیْتَ اُقِیْتُمَا اُقِیْتُمْ اُقِیْتِ اُقِیْتُمَا اُقِیْتُنَّ
اُقِیْتُ اُقِیْنَا ، در یُوْقِیُ یُوْقِیَانِ اہ واؤ را حذف کردند بقانون واؤ یکہ بعد
فتحہ علامت مضارع اہ پس در یَقِیُ یَتَّقِیْ وَاَقِیْ وَنَقِیْ ضمہ یا را حذف کردند
بقانون ضمہ وکسرہ اہ و در یَقِیُوْنَ وتَقِیُوْنَ ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ
بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسور اہ و یا را بواؤ بدل کردند بقانون لین غیر مدغم اہ
پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند
بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ و در تَقِیِیْنَ کسرہ یا را حذف کردند بقانون
واؤ یا مضموم یا مکسور اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو یا اول ساکن مدہ بود
آں را حذف کردند بقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ پس یَقِیْ یَقِیَانِ یَقُوْنَ
تَقِیْ تَقِیَانِ یَقِیْنَ اہ شدند در یُوْقِیُ یُوْقِیَ اُوْقِیُ نُوْقِیُ یا را بالف بدل کردند
بقانون ہر حرف علۃ اہ و در بواقی قوانین مثل یُرْمٰی پس یُوْقٰی یُوْقَیَانِ

يُوْقَوُوْنَ تُوْقَيُ تُوْقَيَانِ يُوْقَيْنَ اه شدند ؛
اسم فاعل در وَاقِيٌ ضمہ یارا حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ واؤ اھ پس
التقاء ساکنین شد میان یا تنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند
لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ در وَاقِیُوْنَ ضمہ واؤ را نقل کردہ بما
قبل دادہ لقانون واؤ یاء مضموم یا مکسور الخ و یارا بواؤ بدل کردند لقانون لین
غیر مدغم اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں را
حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ و در وَقِيَّةٌ یارا بالف بدل
کردند لقانون ہر حرف علتہ کہ متحرک باشد اہ و فاء کلمہ را حرکت ضمہ دادند
تاکہ ملتبس نشود با صلاۃ و زکوٰۃ کہ اسم مصدر اند و در وُقِيٌّ وُقَايٌ وِقَايٌ
وَقُوْيٌ وُقْيَانٌ واؤ را بہمزہ بدل کردند لقانون واؤ مضموم در اول کلمہ اہ
پس در اُقِيٌّ یارا بالف بدل کردند لقانون ہر حرف علتہ اہ پس التقاء ساکنین
شد میان الف و تنوین یا اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ
دو ساکن بہم آیند اہ و در اُقَايٌ اِقَايٌ اُقَايٌ یارا بہمزہ بدل کردند لقانون
ہر حرف علتہ بعد الف زائدہ اہ و در اُقُوْيٌ واؤ را یا کردہ یارا در یا ادغام
کردند و ضمہ ما قبل یارا بکسرہ بدل کردند متصل وجوبًا و منفصل جوازًا لقانون
ہر جاکہ واؤ و یا بہم آیند اہ و در وَاقِيٌ وُوَيْقِيٌ وُوَيْقِيَةٌ واو را بہمزہ
بدل کردند لقانون اولی واوین اہ و در اُوَاقِيٌ ضمہ یارا حذف کردند لقانون
ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین مقدرہ اول ساکن
مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جاکہ دو ساکن بہم آیند اہ و تنوین
مقدرہ را اظہار نمودند و در اُوَيْقِيٌ ضمہ یارا حذف کردند لقانون ضمہ
وکسرہ الخ پس التقا ساکنین شد میان یا تنوین اول ساکن مدہ بود آں را

حذف کردند لتقاء الساکنین ہرجا کہ دو ساکن اہ لیس وَاقٍ وَاقِیَانِ وَاقُوْنَ
وُقَاةٌ اَقٍ اَقَاءٌ اِقَاءٌ اِقٍ اَقْبِیَاءُ اُقْیَانٌ اَوْقَاءٌ اَوْقِیَاءُ اَوْقِیَةٌ وَاقِیَةٌ
وَاقِیَتَانِ وَاقِیَاتٌ اَوَاقٍ اُقَیٍّ اُوَیْقٍ وَاُوَیْقِیَۃٌ ؛
اسم مفعول در مَوْقُوْیٌ تا مَوْقُوْیَاتٌ واو را یا کردہ یا را در یا ادغام
کردند وضمہ ماقبل یاء را بکسرہ بدل کردند لتقاء الساکنین ہرجا کہ واؤ و یا باہم
آیند اہ و در مَوَاقِیُّ مُوَیْقِیٌّ وَمُوَیْقِیَّۃٌ یا اولی را در یا ثانیہ ادغام
کردند لتقاء الساکنین اول متجانسین ساکن اہ لیس مَوْقِیٌّ مَوْقِیَانِ مَوْقِیُّوْنَ
مَوْقِیَّۃٌ مَوْقِیَّتَانِ مَوْقِیَّاتٌ مَوَاقِیُّ مُوَیْقِیٌّ وَمُوَیْقِیَّۃٌ ؛
یَقِیْ یَقِیَانِ فعل مضارع معلوم را چوں خواستند کہ فعل جحد معلوم
کنند لم جازمہ در اول ایشاں آوردہ آخر ایشاں را جزم کردند علامت
جزمی سقوط حرف علۃ شد در صیغہ لتقاء الساکنین لام معتل اللام اہ
وسقوط نونات اعرابیہ شد در ہفت صیغہ وچیزے نشد در دو
صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی اند لیس لم یَقِ لم یَقِیَا لَمْ یَقُوْا لم تَقِ لم تَقِیَا لم
یَقِیْنَ لَمْ تَقِ لَمْ تَقِیَا لَمْ تَقُوْا لَمْ تَقِیْ لَمْ تَقِیَا اہ مجہول رقیاس
کن نفی مطلق معلوم ومجہول لَا یَقِیْ لَا یَقِیَانِ اہ ولَا یُوْقٰی لَا یُوْقَیَانِ
اہ نفی موکد معلوم لَنْ یَقِیَ لَنْ یَقِیَا اہ ومجہول لَنْ یُوْقٰی لَنْ یُوْقَیَا
اہ امر حاضر معلوم قِیْ قِیَانِ اہ شش صیغہ خطاب را چوں خواستند
کہ فعل امر حاضر معلوم کنند تا کہ علامت مضارعت بود آن را حذف
کردند مابعد تا متحرک ماند لیس امر ہمچوں شد بوقف آخر علامت وقفی سقوط
حرف علۃ شد در یک صیغہ لتقاء الساکنین لام معتل اللام اہ وسقوط نونات
اعرابیہ شد در چہار صیغہ وچیزے نہ شد در یک صیغہ جمع مؤنث کہ مبنی است

پس بِیْ قِیَا تُو اِنِیْ قِیَا قِیَنَّ مؤکد بانون تاکید ثقیلہ قِیَنَّ قِیَانِّ قِنَّ قِنَّ قِیَانِّ قِیْنَانِّ مؤکد بانون تاکید خفیفہ قِیَنْ قِنْ قِنْ شد ند مجہول رانیس علی قیاس لِتُرم اہ پس لِتُوْقَ لِتُوْقَیَا الخ فعل امر غائب معلوم لِیَقِ لِیَقِیَا اہ مجہول لِیُوْقَ لِیُوْقَیَا اہ ؛

نہی حاضر معلوم ومجہول لَا تَقِ لَا تَقِیَا اہ ولا تُوْقَ اہ نہی غائب معلوم ومجہول لَا یَقِ اہ وَلَا یُوْقَ اہ ؛

اسم ظرف مَوْقًی مَوْقَیَانِ مَوَاقٍ مُوَیْقٍ قوانین مثل مَرْمًی اسم آلہ صغرائے وسطی وکبری در مِیْقًی اہ و مِیْقَاۃٌ اہ و مِیْقَاءٌ مِیْقَاآنِ واو را بیا بدل کردند لقانون لین غیر مدغم آہ پس مِیْقًی مِیْقَیَانِ مَوَاقِی مُوَیْقٍ علی قیاس مِرمًی و مِیْقَاۃٌ مِیْقَاتَانِ مَوَاقِی مُوَیْقِیَۃٌ مثل مِرْمَاۃٌ مِیْقَاءٌ مِیْقَاءَانِ مَوَاقِیُّ مُوَیْقِیٌّ مِرْمَاءٌ اسم تفضیل المذکر اَوْقٰی اَوْقَیَانِ اَوْقَوْنَ اَوَاقِی اُوَیْقٍ مثل اَرْمٰی در وُقْیٰ اہ و را بہمزہ بدل کردند لقانون واو مضموم در اول کلمہ الخ پس اُقْیٰ اُقْیَانِ اُقْیَاتٌ اُقًی اُقَیٌّ ؛

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب افعال چوں

اَلْاِیْقَاءُ …… اَوْقٰی یُوْقِیْ اِیْقَاءً فَھُوَ مُوْقٍ وَاُوْقِیَ یُوْقٰی اِیْقَاءً فَذَاکَ مُوْقًی لَمْ یُوْقِ لَمْ یُوْقَ لَا یُوْقِیْ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب تفعیل

چوں اَلتَّوْقِیَۃُ …… وَقّٰی یُوَقِّیْ تَوْقِیَۃً فَھُوَ مُوَقٍّ وَ وُقِّیَ یُوَقّٰی تَوْقِیَۃً فَذَاکَ مُوَقًّی لَمْ یُوَقِّ لَمْ یُوَقَّ لَا یُوَقِّیْ لَا یُوَقّٰی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب

مفاعلۃ چوں اَلْمُوَاقَاۃُ ...... وَاقٰی یُوَاقِیْ مُوَاقَاۃً فَھُوَ مُوَاقٍ وَاُوْقِیَ یُوَاقٰی مُوَاقَاۃً فَذَاكَ مُوَاقًی لَمْ یُوَاقِ لَمْ یُوَاقَ لَا یُوَاقِیْ لَا یُوَاقٰی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب تفعّل

چوں اَلتَّوَقِّیْ ...... تَوَقّٰی یَتَوَقّٰی تَوَقِّیًا فَھُوَ مُتَوَقٍّ وَتُوُقِّیَ یُتَوَقّٰی تَوَقِّیًا فَذَاكَ مُتَوَقًّی لَمْ یَتَوَقَّ لَمْ یُتَوَقَّ لَا یَتَوَقّٰی لَا یُتَوَقّٰی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب تفاعُل

چوں اَلتَّوَاقِیْ تَوَاقٰی یَتَوَاقٰی تَوَاقِیًا فَھُوَ مُتَوَاقٍ وَتُوُوْقِیَ یُتَوَاقٰی تَوَاقِیًا فَذَاكَ مُتَوَاقًی لَمْ یَتَوَاقَ لَمْ یُتَوَاقَ لَا یَتَوَاقٰی لَا یُتَوَاقٰی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب انفعال

چوں اَلْاِنْوِقَاءُ ...... اِنْوَقٰی یَنْوَقِیْ اِنْوِقَاءً فَھُوَ مُنْوَقٍ وَاُنْوُقِیَ یُنْوَقٰی اِنْوِقَاءً فَذَاكَ مُنْوَقًی لَمْ یَنْوَقِ لَمْ یُنْوَقَ لَا یَنْوَقِیْ لَا یُنْوَقٰی۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب افتعال[1]

چوں اَلْاِتِّقَاءُ ...... اِتَّقٰی یَتَّقِیْ اِتِّقَاءً فَھُوَ مُتَّقٍ وَاُتُّقِیَ یُتَّقٰی اِتِّقَاءً فَذَاكَ مُتَّقًی لَمْ یَتَّقِ لَمْ یُتَّقَ لَا یَتَّقِیْ لَا یُتَّقٰی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مفروق از باب اِسْتِفْعَالٌ

چوں اَلْاِسْتِیْقَاءُ ...... اِسْتَوْقٰی

[1] دراین باب قانون اِتَّعَدَ جاری باید دید

لَیَسْتَوْفِیَنَّ اِسْتِیفَاءً فَهُوَ مُسْتَوْفٍ وَ اُسْتُوْفِیَ یُسْتَوْفٰی اِسْتِیفَاءً فَذَاكَ مُسْتَوْفًی الخ

لفیفِ مقرون ۲

صرف صغیر ثلاثی مجرد لفیف مقرون از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چوں اَلطَّیُّ پیچیدن دَر طَوْیٌ واؤ را یا کرده یا را در یا ادغام کردند بقانون ہر جا کہ واؤ و یا اینداه پس الطی شد۔
طَوٰی یَطْوِیْ طَیًّا فَهُوَ طَاوٍ وَ طُوِیَ یُطْوٰی طَیًّا فَذَاكَ مَطْوِیٌّ لَمْ یَطْوِ لَمْ یُطْوَ لَا یَطْوِیْ لَا یُطْوٰی لَنْ یَطْوِیَ لَنْ یُطْوٰی الامر منه اِطْوِ لِتُطْوَ لِیَطْوِ لِیُطْوَ والنهی عنه لَا تَطْوِ لَا تُطْوَ لَا یَطْوِ لَا یُطْوَ والظرف منه مَطْوًی والاٰلة منه مِطْوًی وَ مِطْوَاةٌ وَ مِطْوَاءٌ اسم تفضیل المذکر منه اَطْوٰی والمؤنث منه طِیًّا۔ ماضی معلوم طَوٰی طَوَیَا طَوَوْا طَوَتْ طَوَتَا قیاس باید کرد مثل رَمٰی تا رَمَتَا و مجہول طُوِیَ طُوِیَا مثل رُمِیَ الخ یَطْوِیْ یَطْوِیَانِ مثل یَرْمِیْ و یُطْوٰی الخ مثل یُرْمٰی۔

اسم فاعل در طَاوِیٌ ضمه یا را حذف کردند بقانون ضمه و کسره الخ پس التقاء ساکنین شد میان یا تنوین اول ساکن مده بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو آه و در طَاوِیُوْنَ ضمه یا را نقل کرده بما قبل داده بقانون واؤ و یا مضموم آه یا را بواؤ بدل کردند بقانون لین

غیر مدغم آہ پس. التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن
مدہ بود آن را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن اہ در طُوَیَّۃٌ یاء را
بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علۃ کہ متحرک اہ پس فا کلمہ را
حرکت ضمہ دادند تا کہ ملتبس نشود با صلوٰۃ و زکوٰۃ کہ اسم مصدر
اند در طُوًى قانون مثل رُمىً و در طُوًّا ای طِوَای اَطوای یا را بہمزہ بدل
کردند بقانون ہر حرف علۃ بعد الف زائدہ اہ در طُوُوِیٌّ تعلیل مثل رُمُوِیٌّ
در طُوِیَانٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند و ضمہ ما قبل یا را بکسرہ بدل کردند
بقانون ہر جا کہ واؤ و یا بہم آیند اہ و در اَطْوِیَاءُ اَطْوِیَۃٌ کسرہ واؤ را نقل
کردہ بما قبل دادہ بقانون واؤ و یا مضموم یا مکسور اہ واؤ را بیا بدل کردند
بقانون لین غیر مدغم اہ پس یا را در یا ادغام کردند بقانون اول
متجانسین ساکن اہ و در طَوَاوِیُ واو را بہمزہ بدل کردند بقانون واؤ و
یا بعد الف مفاعل اہ و کسرہ ہمزہ را بفتحہ بدل کردند از جہت ثقل
و یا را بالف بدل کردند از جہت انفتاح ما قبل و ہمزہ را بیا بدل کردند
از جہت استکراہ و قوع بین الالفین بقانون ہر ہمزہ بعد الف مفاعل
و طُوَیُّوِیٌّ و طُوَیُّوِیَّۃٌ واو را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند بقانون
ہر جا کہ واؤ و یا بہم آیند اہ پس سہ یا جمع شدند اول یائے تصغیر
ثانی مدغم فیہ ثالث لام کلمہ ثالث حذف کردند نُسَیًّا. نُسَیَّا بقانون
ہر جا کہ ثلثہ یآت در تصغیر اہ پس طَاوٍ طَاوِیَانِ طَاوُوْنَ[۱] طُوَاۃٌ
اہ اسم مفعول مَطْوِیٌّ مَطْوِیَّانِ اہ مثل مَرْمِیٌّ بواقی کبائر را قیاس کن مثل

---

[۱] طُوِیٌّ طُوَاءٌ طِوَاءٌ طِوِیٌّ طُوَیَّاءُ طِیَّانٌ اَطْوَاءٌ اَطْیَاءُ اُطَیَّۃٌ طَاوِیَۃٌ طَاوِیَتَان
طَاوِیَاتٌ طَوَایا طُوَیِّیٌّ وَ طُوَیَّۃٌ

کسائرہ رمی یرمی ؛
اسم ظرف مَطْوًی مَطْوَیان مَطَاوٍ مُطَیٌّ واسم آلہ صغری مِطْوًی مِطْوَیَانِ
مَطَاوٍ مُطَیٌّ در مُطَیْوِیٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند لقا لون
ہر جاکہ واؤ یا بہم آیند اہ پس سہ یا جمع شدند اول یائے تصغیر
ثانی مدغم فیہ ثالث کلمہ حذف کردند ثالث را لقا لون ہر جاکہ ثلث
یات در تصغیر اہ پس مُطَیٌّ شد ووسطی مِطْوَاۃٌ مِطْوَاتَان مَطَاوٍ مُطَیْوِیَۃ
وکبریٰ مِطْوَاءٌ مِطْوَاءَ ان مَطَاوِیٌّ مُطَیْوِیٌّ واسم تفضیل المذکر منہ
اَطْوٰی اَطْوَیَان اَطْوَوْنَ اَطَاوٍ اُطَیٌّ والمؤنث منہ درطُوْیٰ طُوْ یَانِ
طُوَ یَاتٌ واؤ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند وضمہ ماقبل یا
رابکسرہ بدل کردند لقالون ہر جاکہ واؤ یا بہم آیند چوں نخستین از الیتان
ساکن غیر مبدل باشد اہ پس طِیٌّ طِیَّیَان طِیَّیَات طُوًی طُوًی ؛
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب افتعال
چوں اَلْاِطْوَاءُ .... اَطْوَی یُطْوِیْ اِطْوَاءً فھو مُطْوٍ
واُطْوِیَ یُطْوٰی اِطْوَاءً فذاك مُطْوًی لم یُطْوِلم یُطْوَ الخ
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب
تفعیلٌ چوں اَلتَّطْوِیَۃُ .... طَوّٰی یُطَوِّیْ
تَطْوِیَۃً فھو مُطَوٍّ وَطُوِّیَ یُطَوّٰی تَطْوِیَۃً
فذاك مُطَوًّی لم یُطَوِّ لم یُطَوَّ الخ
صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب
مفاعلۃ چوں المُطَاوَاۃُ .... طَاوٰی یُطَاوِیْ مُطَاوَاۃً
فَھُوَ مُطَاوٍ وَطُوْدِیَ یُطَاوٰی مُطَاوَاۃً فذاك مُطَاوًی

لَمْ يُطَّاوِ لَمْ يُطَّاوَ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب

تَفَعُّل چوں اَلاِطَّوِّیْ اِطَّوّٰی (اِطْتَوّٰی اطاکنا) فَهُوَ مُطَّوٍّ وَاُطُّوِّیَ يُطَّوّٰی اِطَّوِّیًا فَذَاكَ مُطَّوًّی لَمْ يَطَّوَّ لَمْ يُطَّوَّ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب

تَفَاعُل چوں اَلاِطَّاوِیْ .... اِطَّاوٰی يَطَّاوٰی اِطَّاوِيًا فَهُوَ مُطَّاوٍ وَاُطُّوْوِيَ يُطَّاوٰی اِطَّاوِيًا فَذَاكَ مُطَّاوًی لَمْ يَطَّاوَ لَمْ يُطَّاوَ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب

اِنْفِعَال چوں اَلاِنْطِوَاءُ .... اِنْطَوٰی يَنْطَوِیْ اِنْطِوَاءً فَهُوَ مُنْطَوٍ وَاُنْطُوِیَ يُنْطَوٰی اِنْطِوَاءً فَذَاكَ مُنْطَوًی لَمْ يَنْطَوِ لَمْ يُنْطَوَ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب

اِفْتِعَال چوں اَلاِطِّوَاءُ .... اِطَّوٰی يَطَّوِیْ اِطِّوَاءً فَهُوَ مُطَّوٍ وَاُطُّوِیَ يُطَّوٰی اِطِّوَاءً فَذَاكَ مُطَّوًی الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ لفیف مقرون از باب

اِسْتِفْعَال چوں اَلاِسْتِطْوَاءُ .... اِسْتَطْوٰی يَسْتَطْوِیْ اِسْتِطْوَاءً فَهُوَ مُسْتَطْوٍ وَاُسْتُطْوِیَ يُسْتَطْوٰی اِسْتِطْوَاءً فَذَاكَ مُسْتَطْوًی الخ ؛

عہ در اتطاوی تا را طا کردہ ۔ طا را در طا ادغام کردند ۔ بقانون فادرفا تفعل تفاعل الخ پس اِطَّاوِیْ شد در جمیع صیغہ ایں باب و در تفاعل ہمیں قاعدہ جاری باید نمود ۱۲ منہ ۔

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف یائی و مہموز الام از باب فَعَلَ یَفعِلُ مجیء المجیئۃ آمدن در مَجِیئَۃٌ کسرہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واوٗ یا مضموم یا مکسور آہ پس مَجِیئَۃٌ شد جاءَ یَجِیْءُ مَجِیئَۃً فہو جاءٍ وَجِیْئَ یُجَاءُ مَجِیئَۃً فذاک مَجِیئٌ لم یَجِئْ لم یُجَاءْ لا یَجِیْءُ لا یُجَاءُ لن یَجِیْءَ لن یُجَاءَ الامر منہ جِئْ لِیُجَاءْ لِیَجِئْ لِیُجَاءْ والنہی عنہ لا یَجِئْ لا یُجَاءْ لا یَجِئْ لا یُجَاءْ والظرف منہ مَجِیئٌ والآلۃ منہ مِجَاءٌ و مِجَاءَۃٌ و مِجْیَاءٌ اسم تفضیل المذکر منہ اَجْیَئُ والمؤنث منہ جُوْئیٰ ÷ در جَیِّیءٌ تا جَیِّئًا یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ آہ و در جِئْنَ تا جِئْنَا یا را بالف بدل کردند بقانون ہر حرف علتہ اہ پس التقا ساکنین شد میان الف و ہمزہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند آہ و فاء کلمہ را حرکت کسرہ دادند بقانون عین معتل العین آہ و ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن بدل شود اہ پس جاءَ جاءَ اَجاءُوْ جاءَتْ جاءَتَا جِئْنَ جِئْتَ جِئْتُمَا جِئْتُمْ اہ و در جُیِئَ جُیِئَا الخ کسرہ یا را نقل کردہ بما قبل داہ بقانون واوٗ یا مضموم و جُیِئْنَ تا جِیئْنَا التقاء ساکنین شد میان یا و ہمزہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن اہ و ہمزہ را بیا بدل کردند بقانون ہمزہ ساکن الخ پس جِیْئَ جِیئَا جِیئُوْا اہ شدند۔

در یَجِیْءُ یَجِیْئَان الخ کسرہ یا را نقل کردہ بما قبل دادہ بقانون واوٗ یا مضموم اہ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مونث میان یا و ہمزہ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن بہم آیند اہ و

ہمزہ را بیا بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن بدل آہ پس یَجِیئُ یَجِیئَانِ الخ شدند در یَجِیئُ یُجِیئَانِ فتحہ را نقل کردہ بما قبل دادہ یا را بالف بدل کردند لقانون فتحہ عین معتل العین اہ پس التقاء ساکنین شد در دو صیغہ جمع مؤنث میانِ الف و ہمزہ اول ساکن مدہ بود آنرا حذف کردند بقانون ہر جا کہ دو ساکن ہم آیند الخ آیند آہ و ہمزہ را بالف بدل کردند لقانون ہمزہ ساکن آہ پس یَجَأْنَ یُجَأْنَ الخ ۔

اسم فاعل در جائیٔ جائیَانِ جائیُونَ جائیَۃٌ جائیَتَانِ جائیَاتٌ یا را ہمزہ بدل کردند لقانون واؤ یا معتل اہ پس در جَاءِیٌ جائیَانِ جاءِئُونَ جائیَۃٌ جائیَتَانِ جاءِیَاتٌ جَوَاءٍ ہمزہ ثانیہ را بیا بدل کردند لقانون دومی ہمزہ تلین الخ پس در جائیٌ ضمہ یا را حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ اہ پس التقاء ساکنین شد میان یاء و تنوین اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جا کہ دو ساکن اہ و بعضے در جائیٌ قلب مکانی میکنند یا را بجائے ہمزہ و ہمزہ را بجائے یا بردند پس مثل قوانین مذکورہ باید کرد در جائیُونَ ضمہ را حذف کردند لقانون ضمہ وکسرہ اہ و یا را بواؤ بدل کردند لقانون لین غیر مدغم الخ و در جَیِّئَۃٌ یا را بالف بدل کردند لقانون ہر حرف علتہ اہ در جُیُوْءٌ ضمہ یا را حذف کردند لقانون واؤ و یا مضموم اہ و یا را بواؤ بدل کردند۔ لقانون لین غیر مدغم اہ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف لقانون ہر جا کہ دو ساکن اہ و در جُیَیْئَانٌ یا را بواؤ بدل کردند۔ لقانون لین غیر مدغم اہ و در اَجْیِئَاءُ

سے رمکمل تعلیل) ضمہ یا را نقل کردہ بما قبل دادند۔ لقانون واؤ و یا مضموم یا الخ این کفتن بر تقدیر قلب مکانی ہست فافہم۔ بعدہ یا را بواؤ بدل کردند لقانون لین غیر مدغم الخ پس التقاء ساکنین شد میان ہر دو واؤ اول ساکن مدہ بود آں را حذف کردند لقانون ہر جا کہ دو ساکن الخ ۱۲۔

أَجْيِئَةٌ كسرهٔ یا را نقل کرده بما قبل داده لقانون واوٌ و یا مضموم اه و در جَوَائِيُ همزه را فتح داده و یا را بالف بدل کردند و همزه را بیا بدل لقانون هر همزه بعد الف مفاعل اه و در جُيُئِيٌ و جُوئِيٌ یا را در یاء ادغام کردند لقانون اول متجانسین ساکن اه پس جاءٍ جَائِيَانِ جَاؤُن جَاءَةٌ جُيَّئِيٌ جُيَّاءٌ جِيَاءٌ جُوُءٌ جُيَئَاءُ جُوُءَانٌ أَجْيَاءٌ اِجْيِئَاءٌ أَجْيِئَةٌ جَايِئَةٌ جَائِيَتَانِ جَائِيَاتٌ جَوَايَا جُيَيِّئٌ جُوَيِّئٌ وجُوَيِّئَةٌ اه شدند ؛

اسم مفعول در مَجِيُوءٌ تا مَجِيُوءٌ تا مَجِيُوءَاتٌ ضمهٔ یا را نقل کرده بما قبل داده لقانون واوٌ یا مضموم اه بعده ضمهٔ ما قبل یا را بکسره بدل کردند برائے مناسبت یا بعضے از جهت التقاء ساکنین یا را حذف کردند و بعضے واوٌ را و در مجایئی تا آخر همزه را یا کرده یا اولی را در ثانیه ادغام کردند لقانون همزه متحرک بعد واوٌ مده الخ و در مُجَيِّيٌّ و مُجَيِّيَةٌ یا را اولی را در ثانیه ادغام کرده لقانون اول متجانسین اه پس مَجِيئٌ مَجِيئَانِ مَجِيئُوْنَ مَجِيئَةٌ مَجِيئَتَانِ مَجِيئَاتٌ مَجَايِيُ مُجَيِّيٌّ و مُجَيِّيَةٌ ؛ در مَجِيئٌ مَجِيئَانِ اه

فعل مضارع معلوم را چوں خواستند که فعل جحد معلوم کنند لم جازمه در اول ایشان آورده آخر ایشان را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکات شد در پنج صیغه و سقوط نونات اعرابیه شد در هفت صیغه و چیزی نشد در دو صیغه جمع مؤنث که مبنی اند پس دراں پنج صیغه که سقوط حرکت شده بود پس التقاء ساکنین شد میان یا و همزه اول ساکن مده بود آں را حذف کردند لقانون هر جا که دو ساکن بهم آیند الخ لوائی کبائر را قیاس کن ؛

در مُجَيِّئٌ مُجَيَّئَانِ مُحَتَّه یا را نقل کرده بما قبل داده یا را بالف بدل کردند لقانون فتحه عین الخ و مُجَيِّئِيٌّ همزه را یا کرده یا را در یا ادغام کردند لقانون همزه

متحرک بعد واؤ و یا الخ و در مُجِیْئٌ یا اولی را در ثانی ادغام کردند بقانون
اول متجانسین الخ پس مَجَاءَ مَجَاءَانِ مَجَائِیُ مَجِیْئٌ و مُجَیْئٌ مُجَیْئَاتٌ مَجَائِیُ
مُجَیِّئٌ و مُجَیَاءُ مُجَیَاءَانِ مُجَائِیُّ مُجَیِّئٌ ÷ اسم تفضیل اَجْیَئُ اَجْیَئَاتٌ
اَجْیَئُوْنَ اَجَایِئُ اُجَیِّئٌ و در جُیْئٰی جُیْئَیَان جُیْئَیَاتٌ یا را بواو بدل کردند بقانون
لین غیر مدغم و در جُیَیْئَا ہمزہ را یا کردہ یا را در یا ادغام کردند بقانون ہمزہ متحرک
اہ پس جُوْئٰی جُوْئَیَانِ جُوْئَیَاتٌ الخ شد۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب اِفْعَالٌ

چون الاِجَاءَۃُ ۔۔۔ اَجَاءَ یُجِیْئُ اِجَاءَۃً فھو مُجِیْئٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب تَفْعِیْلٌ

چون التَّجْیِیْئُ ۔۔ جَیَّئَ یُجَیِّئُ تَجْیِئًا فھو مُجَیِّئٌ و جُیِّئَ یُجَیَّئُ تَجْیِئًا فذاک
مُجَیَّئٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب مُفَاعَلَۃٌ

چون المُجَایَئَۃُ ۔۔۔ جَایَئَ یُجَایِئُ مُجَایَئَۃً فھو مُجَایِئٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب تَفَعُّلٌ

چون التَّجَیُّئُ ۔۔۔ تَجَیَّئَ یَتَجَیَّئُ تَجَیُّئًا فھو مُتَجَیِّئٌ و تُجُیِّئَ یُتَجَیَّئُ
تَجَیُّئًا فذاک مُتَجَیَّئٌ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب تَفَاعُلٌ

چون التَّجَایُئُ ۔۔۔ تَجَایَئَ یَتَجَایَئُ تَجَایُئًا فھو مُتَجَایِئٌ و
تُجُوْیِئَ یُتَجَایَئُ فذاک مُتَجَایَئٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب اِنْفِعَالٌ

چون الاِنْجِیَاءُ ۔۔۔ اِنْجَاءَ یَنْجَاءُ اِنْجِیَاءً فھو مُنْجَاءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب افتعال

چون الاجتیاء ... اِجتاءَ یَجتاءُ اِجتیاءً فہو مُجتاءٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ اجوف یائی مہموز اللام از باب استفعال

چون الاستجاءة ... اِستجاءَ یَستجیئُ اِستجاءةً فہو مُستجیئٌ الخ

صرف صغیر ثلاثی مجرد مہموز العین ناقص یائی از باب فَعَلَ یَفعَلُ

چون الرُّؤیۃ دیدن رَأی یَرَی رُؤیۃً فہو رَاءٍ و مَرئِیّ یُریٰ رُؤیۃً فذاک مَرئِیٌّ لَم یَرَ لَم یُرَ لَا یَریٰ لا یُریٰ لَن یَرَی لَن یُرَی الامر منہ رَ لِتُرَ لِیَرَ لِیُرَ ۔ والنہی عنہ لا تَرَ لا تُرَ لا یَرَ لا یُرَ و الظرف منہ مَرًی والالۃ منہ مِرًی و مِرَاۃٌ مِرَاءٌ واسم تفضیل المذکر منہ اَریٰ والمونث منہ رُؤیٰ ۔ در تمام باب در ہمزہ قوانین مہموز و در یا قوانین ناقص اجراء باید کرد ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب اِفعَال

چون الاِرَاءَۃُ ... اَرٰی یُرِی اِرَاءَۃً فہو مُرٍ ۔ واُرِیَ یُرٰی اِرَاءَۃً فذاک مُرًی لَم یُرِ لَم یُرَ لَا یُرِی لَا یُریٰ الخ شیاننا ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب تفعیل

چون الترئیۃ ... رَءّیٰ یُرَءِّی ترئیۃً فہو مُرَءٍّ و رُءِّیَ یُرَءّیٰ ترئیۃً فذاک مُرَءًّی لَم یُرَءِّ لَم یُرَءَّ لَا یُرَءِّی لا یُرَءّیٰ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب مُفَاعَلَۃ

چون المُرَائَۃُ ... رَاءَیٰ یُرَاءِی مُرَائَۃً فہو مُرَاءٍ و رُوءِیَ یُرَاءیٰ مُرَائَۃً فذاک مُرَاءًی لَم یُرَاءِ لَم یُرَاءَ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب تفعّل

چون التَّرَئِّی ۔۔۔ تَرَئَّی یَتَرَئَّی تَرَئِّیًا فھو مُتَرَئٍّ و تُرُئِّیَ یُتَرَئَّی تَرَئِّیًا فذاک مُتَرَئًّی لم یَتَرَئَّ لم یُتَرَئَّ الخ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب تفاعُل

چون التَّرَاءِی ۔۔۔ تَرَاءَی یَتَرَاءَی تَرَاءِیًا فھو مُتَرَاءٍ و تُرُوْءِیَ یُتَرَاءَی تَرَاءِیًا فذاک مُتَرَاءً لم یَتَرَاءَ لم یُتَرَاءَ الخ۔

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب اِنفعال

چون الاِنْرِءَاءُ ۔۔۔ اِنْرَءَی یَنْرَئِی اِنْرِءَاءً فھو مُنْرَءٍ و اُنْرُءِیَ یُنْرَءَی اِنْرِءَاءً فذاک مُنْرَءً لم یَنْرَءِ لم یُنْرَءَ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب اِفتِعال

چون اِرْتِیَاءٌ ۔۔۔ اِرْتَئَی یَرْتَئِی اِرْتِیَاءً فھو مُرْتَئٍ الخ

صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ مہموز العین ناقص یائی از باب اِستفعال

چون الاِسْتِرَاءُ ۔۔۔ اِسْتَرَی یَسْتَرِی اِسْتِرَاءً فھو مُسْتَرٍ الخ شد ند

تمت بالخیر

الناشر:

مکتبہ قاسمیہ چوک فوارہ

ملتان شہر

مبارک مطبوعات

کوثر النبی عربی

مصنفہ

سید العلماء حضرت مولانا عبد العزیز صاحب پرہاروی

حضرتِ والا ۰۷ ۳ علوم کے ماہر بے نظیر عالم تھے آپ کی تصنیفات میں سے ایک مبارک تصنیف الکوثر فی علوم الحدیث والخبر مشہور بنام کوثر النبی ہے۔ جس کے ۱۲۰ صفحے ہیں۔ جو احادیث کی مشکلات کا حل بے بدل ہے۔

قیمت ۳/-

تاریخ علم نحو اور ساٹھ علماء نحو کے حالات

مؤلفہ

ابو العارف عبد البر محمد قاسم مدرس قاسم العلوم ملتان

تاریخ علم نحو ایک ایسی تاریخ ہے جس میں علوم عربیہ کے ارکان، لفظ علم کی تحقیق، لفظ نحو کی تحقیق، وجہ تسمیہ نحو، موجد علم نحو، ایجاد علم نحو کے اسباب، طبقات نحات، واشاعتِ نحو پر ضروری اور مختصر بحث کیگئی ہے اسکے علاوہ ساٹھ علماء نحو کے عجیب و غریب حالات کا ذکر ہے۔

(زیر طبع)

شرح مائۃ عامل کلاں

یہ کتاب محتاج تعارف نہیں اس کی مقبولیت تمام علماء میں مسلم ہے یہ شرح چار حواشی پر مشتمل ہے۔

یہ مدارس عربیہ کے کورس میں داخل ہے

ہر طالب علم کی قابلیت اور علمی ترقی اس کتاب پر موقوف ہے۔

کاغذ گلیز، سائز کلاں، اعلیٰ چھپائی قیمت ۷/-

جمالِ قاسمی

مصنفہ

حجۃ الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم صاحب نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ

یہ رسالہ حضرتِ والا کی یادگار ہے۔ اور اپنے موضوع کے اعتبار سے علمی خزانہ و ہدایت کا چراغ ہے۔

قیمت ۳/-

مکتبہ قاسمیہ سول ہسپتال ملتان

قمر العلوم جامعہ معظمیہ